

ISSN 2227-5118

QƏRBİ KASPI UNİVERSİTETİ

ELMİ XƏBƏRLƏR

Humanitar elmlər seriyası

SAY 2 – 2020

WESTERN CASPIAN UNIVERSITY

SCIENTIFIC BULLETIN

The Series of Humanitarian Sciences

№ 2 - 2020

BAKI – 2020

REDAKSIYA HEYƏTİ

- Baş redaktor :** **Hüseynqulu Bağirov**, Qərbi Kaspi Universitetinin Qəyyumlar Şurasının sədri, t.ü.f.d., professor
- Məsul katib :** **Gülnarə Seyidova**, fil.ü.f.d.
- Üzvlər:** **Nərgiz Axundova**, AMEA-nın müxbir üzvü, t.e.d., professor
Elçin Əliyev, sən.e.d., professor
Emilia Alaverdiyeva, s.e.d., professor (Gürcüstan Texniki Universiteti)
Ədalət Kərimov, r.e.d., professor
Fuad Məmmədov, t.e.d., professor
Pərviz Qurbanov, i.ü.f.d., professor
Şahin Xəlilli, fil.ü.f.d., professor
Məsud Əfəndiyev, professor (Almaniya, Helmholtz” Elmi-Tədqiqat Mərkəzi)
Mikael Sukkov, b.e.d., professor (Almaniya, Təbiəti Qoruma Fondunun təsisçisi)
Ahmet İpek, b.e.d., professor (Uludağ Universiteti, Türkiyə)
Hartmut Müller, b.e.d. (Lower Oder Valley (Milli Park) və Şirvan Milli Parklarının eks-direktoru).
Abdol Samad Navi, UİTM (Universiti texnoloji MARA), Bizness və menecment fakultəsinin iqtisadçı, professoru.
Mohammed İshfaq, İqtisadi analitik, Pakistan

Redaksiyadan

Qərbi Kaspi Universitetinin “Elmi xəbərlər” jurnalı 2017-ci ildən oxucularla görüşə davamlı yeniliklərlə gəlməkdədir. Bu da jurnalın qarşısına qoyduğu inkişaf hədəfi ilə bağlıdır.

Qərbi Kaspi Universitetinin “Elmi xəbərlər” jurnalı Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Ali Attestasiya Komissiyası tərəfindən dissertasiyaların əsas nəticələrinin dərc olunması tövsiyyə edilən dövrü elmi nəşrlərin siyahısına daxil edilmişdir.

Diqqətinizə çatdırmaq istəyirik ki, cari ildən “Elmi xəbərlər” jurnalına göndərilən məqalələr redaksiyanın peşəkar ekspert heyətinə resenziyaya göndəriləcək, yalnız elmi-tədqiqat tutumlu əsərlərin dərc olunması mümkün olacaq.

Qərbi Kaspi Universitetinin “Elmi xəbərlər” jurnalının redaksiya heyətinin məqsədi yerli və xarici tədqiqatçılar, alimlər tərəfindən aparılan fundamental və tətbiqi araşdırmaları, pedaqoji, metodoloji və metodiki məsələləri əhatə edən, elm və təhsilin inkişafına xidmət göstərən elmi tutumlu yazıları geniş oxucu auditoriyasına çatdırmaqdır.

Həmçinin, “Elmi xəbərlər” jurnalı digər universitet və institutların dissertant və elmi işçilərinin elmi əsərlərini dərc etməyə açıqdır.

Ümid edirik ki, “Elmi xəbərlər” jurnalı ictimai və humanitar sahələrdə həyata keçirilən elmi tədqiqatların yayılmasında, məqalələrin geniş oxucu kütləsinə çatmasında bir növ vasitəçi rolunu oynayacaq. “Elmi xəbərlər” jurnalının redaksiya heyəti mütəxəssisləri, elm adamlarını, o cümlədən, gənc tədqiqatçıları əməkdaşlığa və jurnalda elmi məqalələrlə çıxış etməyə dəvət edir.

From the editorial office!

In 2017 the journal "Scientific News" of "Western Caspian" University, is looking forward to welcoming its readers with great innovations.

The journal "Scientific News" was included in the publication list, which was approved by the Higher Attestation Commission under the President of the Azerbaijan Republic.

The journal's main objective is to inform a wide range of readers about research conducted by local and foreign scientists in the fields of fundamental and applied science - pedagogy, psychology, methodology and another reserch, included in the development of science and education.

We hope that "Scientific News" journal will play the role of an intermediary for a wide readership through the dissemination of scientific research in the social and humanitarian fields.

Editorial experts for the journal "Scientific News", scientists, especially young researchers are invited to cooperate with the journal. We want to note that our journal is open to cooperation with scientists and researchers from other universities.

We would like to draw your attention to the fact that in the current year all the articles of the "Scientific News" journal will be sent for consideration to professional experts, and only works of scientific and research potential will be published.

MÜNDƏRİCAT DİLÇİLİK

1. Ross DOUGLASS, Sevil ƏLİYEVƏ	
<i>Qruplarda ingilis dilinin distant təliminin problemləri</i>	7
2. Samirə Elbrus qızı CƏFƏRZADƏ	
<i>Mədəniyyətin dilə təsiri</i>	12
3. Fidan Sabir qızı ABİYEVA	
<i>Neyrolinqvistika və afaziya</i>	19
4. Gülnar Arif qızı ADİGÖZƏLLİ	
<i>İngilis dili lüğətinin tədrisi üçün effektiv metodlar</i>	26
5. Samid Murad oğlu SÜLEYMANOV	
<i>Xarici dillərin tədrisində sual cümlələrinin rolu.</i>	32
6. Aidə Akif qızı MİRZƏYEVA	
<i>İngilis etnonimlərinin semantik təsnifatı</i>	37
7. İlahə Elşən qızı HÜSEYNOVA	
<i>İngilis dilində emosemiyalı frazeologizmlərdə qeyri-tarixi şaquli kontekst....</i>	43
8. Billurə İlqar qızı TAHİRZADƏ	
<i>Onomastik vahidlərin üslubi funksiyası</i>	48
9. Leyla Vüqar qızı MİRZƏYEVA	
<i>İngilis və Azərbaycan dillərinin hand / əl və ürək / heart komponentli somatik frazeologizmlərinin tematik qrupları.....</i>	54
10. Şəfəq İsa qızı ABDULLAYEVA	
<i>Dil tədrisində humanistik yanaşmalar</i>	60
11. Günay Rüstəm qızı MƏMMƏDOVA	
<i>Termin anlayışı və terminlərin təsnifi</i>	64
12. Natavan Yusif qızı RAMAZANOVA	
<i>Alman dilindən tərcümənin çətinliyi</i>	70
13. Zəhra Maqşud qızı MÜRSƏLOVA	
<i>İngilis dilinin Britaniya və Amerika variantlarında fellərin fərqi.....</i>	74
14. Natavan Abdulla qızı KAMİLOVA	
<i>İnternetin müasir rus dilinə təsiri</i>	80
15. Gularə Eldar qızı Qüdrətli	
<i>Britaniya media diskursunda leksik təkrarlar.</i>	86
16. Sevda Məcid qızı İSMAYILOVA	
<i>İngilis dilində tənqidi düşüncənin inkişafı.....</i>	93
17. Pərvin Ramiz qızı ZEYNALOVA	
<i>Qeyri-dilçilik fakültəsi tələbələrinə xarici dilin tədrisi</i>	97
18. Aygün Balahseyin qızı AMANƏLİYEVƏ	
<i>Məntiqi kəmiyyət kateqoriyasının müxtəlif sistemli dillərdə linqvisitik təsvirinin ifadə imkanları</i>	104
19. Şəbnəm Azər qızı İSMAYILOVA	
<i>İngilis dilində yazı vərdislərinin aşılmasının psixoloji aspektləri.....</i>	115
20. Leyla Eldar qızı MƏCİDOVA	
<i>İngilis dilində müəyyən və qeyri-müəyyən ismi birləşmələrlə istifadə olunan determinativlər.....</i>	119

- 21. Leyla Rafiq qızı QARAYEVA**
Autentik materiallar və onların dil tədrisində istifadə formaları..... 124
- 22. Gülnar Aprel qızı QƏHRƏMANOVA**
Frazeoloji birləşmələrin tərcümə problemləri və tərcüməçilərin onları digər dillərə tərcümə edərkən qarşılaşdıqları çətinliklər..... 128
- 23. Ülfət Zakir oğlu İBRAHİM**
Müasir fransız dövrü mətbuatında neologizmlərin yaranması və əmələgəlmə üsulları 134

ƏDƏBİYYAT

- 24. Ülviyyə Kamran qızı ALLAZOVA**
Qrem Qrinin “İşin mahiyyəti” romanında personaj quruluşu problemi 142
- 25. Nəzrin Hüseyn qızı BABAYEVA**
Zaman anlayışı və povestin quruluşu..... 149
- 26. Gülnar Ramiz qızı QƏMBƏROVA**
Zahid Xəlil-çağdaş uşaq poeziyasının nümayəndəsi kimi 157
- 27. Fidan Həsən qızı MƏCİDOVA**
Puşkinin “Yevgeni Onegin” əsərinin rus dilindən ingilis dilinə tərcüməsində bənzərliyin təhlili..... 161

DİLÇİLİK**UOT 811.1/8****CHALLENGES OF TEACHING ENGLISH AS A LANGUAGE
ONLINE IN LARGE GROUPS**

Ross DOUGLASS
Sevil Aliyeva*Western Caspian University**rbdouglas@galacticomm.org; sevilaliyeva79@yandex.ru*

ABSTRACT

The course of instruction is English as a Language not a subject. Bearing it in mind, the teachers of the Center of Working Languages have always used modern approaches to teaching the English language. Briefly, these approaches include extensive interaction between students and creating situations when students are stimulated to produce language (both written and oral). In addition, to learn a language in a more efficient way it is crucial to integrate all the skills -Reading, Writing, Listening and Speaking in your teaching.

Keywords: Teaching online, challenges, online teaching platforms, English as a language

XÜLASƏ**QRUPLARDA İNGİLİS DİLİNİN DİSTANT TƏLİMİNİN
PROBLEMLƏRİ**

Bu məqalədə, qruplarda ingilis dilinin distant təliminin təşkilinə yönəlmiş tədbirlərin icmalı verimişdir. Bu məqsədlə istifadə edilən proqramlar, həmçinin tədris prioritetlərinin, əsasən yazı və oxuma qabiliyyətinin inkişafı istiqamətinə yönəldilməsi müzakirə edilmişdir. Distant təhsilin daha effektiv aparılmasında, həm tələbələr həm də ev şəraitində işləyən müəllimlər üçün texniki problemlər (internet signalının zəifliyi və hətda olmaması), həmçinin dərslərin fakultativ olması əsas maneə yaradır.

Açar sözlər: Onlayn tədris, problem, onlayn tədris üçün platformalar, İngilis dili

РЕЗЮМЕ

ТРУДНОСТИ ПРИ ДИСТАНЦИОННОМ ПРЕПОДАВАНИИ
АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА В ГРУППАХ

В данной статье был приведен обзор мероприятий, направленных на организацию дистанционного преподавания английского языка в группах. Были рассмотрены программы, используемые в этих целях, а также затронуты вопросы о смещении приоритета обучения в основном в сторону развития таких навыков как письмо и чтение. Основными препятствиями для более эффективного обучения являются технические проблемы, испытываемые как преподавателями, так и студентами (слабый сигнал интернета или его отсутствие), а также факультативность организуемых занятий.

Ключевые слова: Онлайн обучение; проблемы; платформы для обучения онлайн; Английский как язык

Due to the sudden lockdown on March, 3rd, our teachers had to switch to online teaching which deprived them of many useful and familiar tools and tactics. Moreover, we have come to a conclusion that in these circumstances to teach more effectively it would be better to focus on developing Reading comprehension and Writing skills.

Below we will analyze the main challenges of teaching English as a language online in large groups.

What is being done:

Our teachers have been teaching since the 17th of March using two systems to coordinate the instruction. The first is the Educational software 'Edmodo' [3] and the second is either the Social software 'Zoom' or 'Skype' [4]. A replacement for both of these has been WhatsApp by Microsoft.

Problems that have been encountered:

There have been hurdles that have needed to be overcome and some that have yet to be rectified.

The first hurdle has been the technological aspect. Both of these systems have been new to many of the teachers. There has been a steep learning curve for understanding how and what can be done. It is still ongoing as we speak. Trying to understand all that can be done in order to give feedback on written assignments has been challenging. As a result, preparation time for these online classes is much longer than preparation for ordinary classes.

For some of the teachers, this is the first time they have ever used a computer or other modern technology. At least one teacher has never had an Email address (a necessity for setting up Edmodo). Learning to be effective when one has never used modern technology has been a challenge.

The stress of the learning curve, Covid 19, getting paid, restricted movement, the added work to teach a language effectively online to large groups is taking its toll. The teachers are doing well, but we will need to work hard to prevent burnout.

A second technological issue has been the inadequacy of the internet itself. Often the students are connected and then the line is dropped and they need to reconnect to join class. This has created much disruption to the instruction process. The time of day of a class affects the stability of the platform as all universities are using the same internet system. With so many online at the same time, response times are slow and lines get dropped.

Additionally, the social media sites do not allow people to interact the same as face-to-face. Two or more people can be speaking at the same time without realizing that this is what is happening. When more than one person is speaking, it can be difficult to understand the speech as the volume for all is the same resulting in garbled messages. This results in constant repeating, slowing the pace of teaching.

Some of the students have been in the regions, resulting in very weak internet signals or in some cases no signal at all. This means that they can only participate via Whatsapp. However, this is causing them to use their contours making it beyond their financial means and therefore the students have been unable or unwilling to join the class.

Even some of the teachers are caught out in the regions in areas where there is no internet. This means they have been unable to have any class at all. We have one teacher who has no computer at home, not internet connection and therefore since the beginning of the lockdown, he has not yet taught one class. This is not his fault, it was not what he signed up to do and though he diligently worked on learning to do this right and well, teaching class from the university using university computers prior to the full lockdown, he now has no way to continue his classes.

An additional hindrance to online teaching has been the lack of participation by the students. Because they cannot be forced to participate, many just choose not to. "I have a job and am making some money and that is now my priority rather than studying.", said one student. Another said, "I will just catch up when we start classes again."

When online classes were first rolled out, participation was high possibly because it was novel and possibly because some of the students believed that they had to 'attend'. However, when the novelty wore off or when the students learned that they didn't need to participate, the attendance numbers have dropped off. In many classes the number of attendees is consistent, but they are not always the same students. The students choose to attend when they want to.

We have attendance records that go back to the 17th of March with some of our teachers teaching even during the Novruz holidays. Our average attendance for this period is 41%. The highest days were the first couple when everything was new. Since the first few days, our highest day was 46% and our lowest day was 22%.

This then raises the questions regarding assessment. On what do we assess the class? Do the assessments count for anything? If no, then for what reason are they worth the effort that is needed to do it well? These questions are in addition to the questions regarding ‘cheating’ which is a constant problem with exams in which there are monitors etc.

The lack of attendance is a major frustration.

Another issue is the lack of attention. The difficulty of keeping one’s attention focused on the computer/phone when there are other events happening in the student’s homes is a challenge. Some while on the computer ‘in the classroom’ are also texting their friends via their phones. Not being physically in a classroom has resulted in many distractions for the students involved in the online classes.

Interruptions from homelife has been a problem for some of our teachers as they are working from home where children who are not in school and spouses who are not at work but working from home are demanding their attention - something that they must give within the Azerbaijani cultural context. Teachers are teaching with little ones sitting on their laps. With the extra load that online requires to teach well, this has been an additional challenge.

Another problem has been the material covered. Because English is a language and not a subject, online instruction in large groups is a challenge. For good instruction there must be interaction. Thus, we are using social media platforms. Good English instruction also sees the use of groups and pairs to practice what they are learning. This is not possible with these platforms as it is always a whole class scenario.

Another more recent issue is a scheduling issue. When we were some of the few doing online classes we made our schedules. Now other departments are teaching online and making their schedules. However, these conflict and leave students in a position where they have to choose which to attend. Some teachers seem to be demanding that students attend their class. What determines that their subjects are more ‘important’ than English language? Proper scheduling must be done on a University wide basis. One of the advantages of online is that we are not limited to 9-6 classes, but can do evening and weekend classes because all students are on lockdown.

Solutions to some of the Problems:

1) A major solution would be if the classes could be made mandatory. This would eliminate many of the frustrations. It is recognized that this cannot

be done at this time with so many in regions where there is no or limited internet access.

2) There is a need for a comprehensive schedule to be made that reflects the needs of all university teachers in order that conflicts do not continue and that those students who want to participate in all their online classes are able to participate.

3) Perhaps a scheduling of classes to ‘off-peak’ hours (8:30 am to 11 am) would help in the stability of the software. However, for this to be effective, the students would need to be required to ‘attend’ at the time assigned for their class. But, we cannot just assign a class to only 8:30.

Students will sleep in and because they do not have to ‘attend’, won’t attend until they want to attend—10AM or later.

Literature and Internet resources:

1. Nobre, C. (2017). *Challenges in ELT: Teaching online*. <http://www.onestopenglish.com/community/teacher-talk/challenges-in-elt/challenges-in-elt-teaching-online/555807.article>
2. Zaremba, J. (2019). *9 downsides of teaching English online that no one talks about*. <https://www.goabroad.com/articles/teach-abroad/downsides-teaching-english-online>
3. www.edmodo.com
4. <https://en.unesco.org/covid19/educationresponse/solutions>

UOT 81

CULTURE AS AN IMPACT ON A LANGUAGE**Samira Elbrus JAFARZADEH***Western Caspian University*
*samira.c@yahoo.com***ABSTRACT**

This article covers what two concepts, such as language and culture have in common, and what the role of language is in the cultural practices. The theme is one of the great curiosity from the point of glance of the use of various types of lexicology.

Most people have the same opinion that the culture and language are closely connected. Some of them also say that “culture is language” or “language is culture”. All expressions of the culture don't require language, and also all aspects of the language aren't culture-dependent. Culture and language are so intertwined whereas one can't survive without the other one. It is not possible to teach someone language without teaching the culture of the same language. Each word which is used in the communication process is an example of the values, beliefs and their origins. It is important to grow up with a various set of beliefs and values to understand the real connection between culture and language.

Keywords: culture, language, cultural identity, discourse

XÜLASƏ**MƏDƏNİYYƏTİN DİLƏ TƏSİRİ**

Bu məqalədə qeyd olunan iki dil və mədəniyyət anlayışının ortaq cəhətləri və dilin mədəniyyət üzərində rolu müzakirə olunur. Mövzu leksikologiyanın böyük maraq doğuran sahələrindən biridir.

Əksər insanlar mədəniyyət və dilin bir-biri ilə sıx bağlı olduqları barədə eyni fikirdədilər. Onlardan bir neçəsi “mədəniyyət dildir” və ya “dil mədəniyyətdir” deyirlər. Bütün mədəniyyət ifadələri dil tələb etmir, dilin bütün aspektləri mədəniyyətdən asılı deyildir. Mədəniyyət və dil bir-biri ilə sıx bağlıdır, biri digəri mövcud olmadan olmaz. Bir insana mədəniyyəti öyrətmədən dili öyrətmək mümkün deyildir. Ünsiyyət prosesində istifadə olunan hər bir söz dəyərlərin, inancların və onların mənşəyinin nümunəsidir. İnsanları başa düşmək üçün mədəniyyət və dil arasındakı bir sıra müxtəlif inanc və dəyərlərlə boyumək mütləqdir.

Açar sözlər: mədəniyyət, dil, mədəni kimlik, diskurs

РЕЗЮМЕ

ВЛИЯНИЕ КУЛЬТУРЫ НА ЯЗЫК

В этой статье обсуждается, наличие общего между двумя понятиями (язык и литература), и какова роль языка в культурной практике. Тема вызывает большой интерес с точки зрения использования различных видов лексикологии.

Большинство людей придерживаются того же мнения, что культура и язык тесно связаны. Некоторые из них также говорят, что «культура – это язык» или «язык – это культура». Все выражения культуры не требуют языка, а также все аспекты не зависят от культуры. Культура и язык так переплетены. Невозможно учить кого-то языку без обучения культуре того же языка. Каждое слово, которое используется в процессе общения, является примером ценностей, убеждений и их происхождения. Чтобы понять реальную связь между культурой и языком важно вырасти с различными убеждениями и ценностями.

Ключевые слова: культура, язык, культурная идентичность, дискурс

Language is a social phenomenon, it means a communication among people. At the same time, it is an average integration among people and culture. Language is carrier of the culture and one of the important means spreading culture. Each ethnic group reflected its culture and carried out the cultural exchanges through its national language [2].

The article topic focuses on the impact that identity and culture influence on the second language acquisition. More often, the culture and the identity of the first language are completely different from the second language culture. This may lead to people identity altering or to leave them feeling alienated. Learning the second language will require the learners to adapt their behavior and values. It shows that there is a strong relation between the culture and language and they are represented in the speakers' culture. It combines aspects such as values, beliefs and needs.

The sociolinguistic aspect of the communication relates to the speech attributes, that rely on pragmatic, social and cultural elements [2; p.158]. This is noteworthy, as interaction and language may depend on social status of hearer or speaker and on social factors. It is important to develop people's awareness of the sociolinguistic and socio-cultural differences among the first language and the second language of the learner. In addition, it can also result in discovery of the suitable solution.

When obtaining a second language, one of the necessary points for people is to absorb the culture of second language also. The issue of identity and culture that influences second language acquisition occurs here. Generally, people represent the culture and identity of their native languages and also where they come from [11; p.2].

In order to learn the second language people must feel that they are comfortable and they can express themselves freely. Nevertheless, people tend to be confused when they encounter with the culture of second language. They now have to accommodate and understand this into their culture and the sense of identity, which often leads to uncertainty.

McCarthy, Penny & Fischer think that it is important for researchers and learners to discuss and realize the topic of "cultural difference, cultural identity and cultural community" [10; p.445].

"English language education is in the process of change regarding teacher identity and the ownership of English. Cultural issues are implicated in this change" [1; p.144]. The given thought is regarded a key conception to be researched in the study, as it has to consider the identities and the national cultures of the learning English language. Holliday recommends that in order for learners to maintain English or the second language under their own circumstances, we have to refrain from defining the nature and culture associated with language.

Lambert suggests that by focusing of various belief systems there is an opportunity to comprehend the real-world significance of cultural and linguistic backgrounds regarding learning and education and ways of enhancing the learning experiences of young people from diverse circumstances. He anticipated that the learners' incentive to study a language would be established by his/her mind-set and willingness to identify and by his/her instrumental or integrative orientation to the procedure of learning a second language. An "instrumental" outlook represents the practical significance and benefits of learning a new language, and an "integrative" stance represents a genuine and personal concern towards the people and culture characterized by the 'other' group. He believes that the linguistic distinctiveness and the personal identity of an ethnic group is established by the connection between the culture and language that influences on structures of thought and personality [4].

Language, identity and culture are closely interrelated. It is assumed that in the learning process a second language affects the learners' identity and the sense of belonging to the community. The interaction between culture and language isn't fully accepted by all researchers or theorists. Wardhaugh (2011) suggested that there are three kinds of views on the relationship between language and culture;

- the language structure impacts to the manner where the speaker of the language views the world.

- the language structure influences the speakers toward adopting to the certain views of the world.

- he suggested that they are unrelated.

One of the connections between culture and language is the customs, traditions and ideas are usually transmitted through talking. Some parts of the culture cannot rely on words. As a sample, - showing and imitating can be transformed into a traditional craft or a dance – but most of the customs are related to beliefs, knowledge and ideas which may only be realized when being recounted. A language is especially necessary for the protection of the cultural heritage and it is also a part of it.

Gunderson accurately describes culture and language like this: "Language and culture are inextricably linked. Unlike the Gordian knot, nothing comes from separating them because they have little or no meaning apart from each other. And English has become a world language, one that dominates business and science. In many respects it is hegemonic. To participate in the world economy and to benefit from the advances of science, it is believed, one must know English" [1; p.694].

Let's look at the examples of the words which people use them on a daily basis in their speech. All people learn these kinds of words with the help of other people who are around them; that is considered a language. But the method they use with the same words is considered their culture. In a similar way, we can also illustrate as an example the words such as: wicked, killer, sweet or sick. The given words may not make sense for everyone. People may use these sorts of words based on the situation in which they are speaking.

When the humans grow up in the society, they learn the gestures, glances, the tone of that society communication and the pattern of voice for emphasizing what they want to do or say.

Brooks argues that everyone is the physically and mentally the same, whereas the interactions among groups or persons vary widely from one place to another one. Patterns which appear from these group interactions and behaviors will be disapproved of, or approved of. The behaviors which are perceived to change differ from the places where they are the basis of different cultures. It is from these kind of differences that the world view is formed [1].

Hantrais argues that culture is the practices and beliefs which govern a society life in which the particular language is a means of expression. Therefore, the views of people are depended on the culture that influenced them, but at the same time using the language which shapes by that culture [3].

The understanding of a culture and its people can be enhanced by the knowledge of their language. This brings us to the interesting point which brought up by Pollock and Emmitt. They argue that although people grow under similar behavioral, cultural, or background situations, they speak different lan-

guages, and their worldview can be very different. Different thoughts emerge with the usage of various forms of the language, as Sapir-Whorf argues.

Different languages will create different limitations, so there will be different world views of people who share culture but speak in the different languages. A language is rooted in a culture and a culture is also reflected (passed) on by language, from the one generation to the next one. It may seem that, the learning of the new language involves the learning of the new culture.

Language is denoted one of the integral parts of the culture. Simultaneously, it is a carrier of the culture. The process of transmitting of culture inevitably attains with benefit of the language. Culture influences language, which in turn it affects on culture [9].

“Language reflects the characteristics of a nation, which not only contains the cultural history and cultural background of a nation, but also contains the thoughts, lifestyle and the mode of thinking of the people in life” [3].

Culture and language aren't mutually exclusive, but also they are dependent on another one for the reason that communication is capacity for using language in the culturally responsive manner. Piasecka (2011) has defined language as the necessary symbolic system which allows people to understand and express their own culture and also a culture of the others. Brown described culture and language like the integral parts of the whole; “Language is a part of a culture and culture is a part of the language; the two are intricately interwoven so that one cannot separate the two without losing the significance of either language or culture” [9].

Language is either a psychological phenomenon or a social phenomenon, nevertheless, psychological facts must be established before becoming the linguistic phenomenon. Society is a complex cultural system and culture is the basis for the development and survival of the human society. Actually, language is a part of culture and it is a reflection of culture [1].

Because, language is the aspect of cultural elements, culture must be delivered in language. Like Barthes' thought; “Culture cannot be separated from language in all respects” [1; p.58].

Language is the indirect reflection of the objective world by the use of the human brain. When human brain becomes acquainted with the object, at the same time objective reality will be made solid in the language facts. Every word is a symbol of statutory and arbitrary convention in every language [11]. Whitney saying mean is that language formation is regarded arbitrary and simultaneously it will be affected by the social convention. Saussure noted that:

“Assuming that the new discipline (Semiotics) accepts these natural symbols, its main object will remain the entire system based on the arbitrary nature of the symbols. In fact, any means of expressions used by people in society is, in principle, based on collective acts or, equally, on the basis of

convention” [5; p.49]. There is always specific relationship between culture and language.

In the process of language researching, not only should be studied the language, but also should be learned its cultural connotations. If we have a look at thoughts of Edward Tylor, we can see it easily; “Culture is a complex whole, including knowledge, belief, art, morals, law and custom. And people, as members of the society, get the ability and habits” [3].

Culture is something impacted and influenced by the language whereby language is shaped by a society culture. In a similar way, language is not just a means of communication and expression, it is also an integral part of a culture which makes it specific and unique.

Conclusion

People are born similarly and they have experiences in the same levels of life. Nevertheless, the difference is environment where every individual develops and the accent which she or he becomes familiar to. It creates a special identity of the certain values and speech which is different among persons.

The connection between language and culture is deeply rooted. Language is generally used to maintain and convey culture as well as cultural ties. Different views stem from the usage of various languages within a culture and the whole intertwining of these relationships start with the birth of a human being. When one baby is born, it isn't quite different from the other one, though it is actually quite similar. Only as long as surroundings of the child are not exposed to their cultural identity. This idea that shapes all human beings at birth has been around thousands years and has been discussed by Confucius as noted by his followers in the book: “From birth, the child's life, opinions, and language are shaped by what it comes in contact with” [1].

When people want to learn a new language, they don't pay attention only to the word arrangements, alphabets and rules of grammar. There is also the need to learn the beliefs, customs and values of the specific society.

The implications of the connection between culture and language is considered very necessary for understanding the history ideologies and values. If we want to truly learn the new language, we have to be able to understand the cultural background of the language.

Consequently, while teaching or learning any new language, one of the most important points is the culture which the language belongs to.

Literature:

- 1) Barthes, R. (1984). *Elements of semiology*. New York: Hill & Wany.
- 2) LIN, J. C. (2002). Comprehensive discussion on language and culture. In J. Z. GU and S. LU (Eds.), *Language and culture*.
- 3) Deng, Y. & Liu, R. (1995). *Language and culture*. Beijing: Foreign Languages and Teaching Research Press.
- 4) Dorais, L-J. (1995). Language, Culture and Identity: Some Inuit Examples. *Canadian Journal of Native Studies*, 15(2) pp.293- 308.
- 5) Saussure, F. de. (1916/1959). *Course in general linguistics*. New York/London: McGraw-Hill.
- 6) Spackman, Christopher L., (2009) *Culture and Second Language Acquisition*. <http://www.osugisakae.com/tesol/matesol-papers/spackman-culture-and-sla.pdf>
- 7) Abbaspour, E., & Nia, M. R. (2012). How to integrate culture in second language education? *Journal of Education and Practice*, 3(10), 20-24.
- 8) Lampert-Shepel, E. (2006). *Cultures of reflection and reflection in culture: A crosscultural study of teachers' reflective actions in two Russian and American Dewey schools*.
- 9) Piasecka, L. (2011). Sensitizing foreign language learners to cultural diversity through developing intercultural communicative competence. In *Aspects of culture in second language acquisition and foreign language learning* (pp. 21-33). Berlin, Germany: Springer. doi:10.1007/978-3-642-20201-8_3
- 10) Sapir, E. (1968). Language defined. In P. Gleeson & N. Wakefield (Eds.), *Language and culture* (pp. 3-19). Columbus, OH: Charles E. Merrill.
- 11) Whitney, W. D. (1875/1979). *The life and growth of language: An outline of linguistic science*. New York: Dover Publications.

UOT 81

NEUROLINGUISTICS AND APHASIA

Fıdan Sabır ABİYEVA*Western Caspian University
fidan.abiyeva24@gmail.com*

ABSTRACT

This article deals with the relationship between the language and human brain. Special attention was given to Neurolinguistics which studies the relationship between the human brain and the language. The article tries to explore how the brain understands and produces the language. Language disorders, especially Broca's aphasia and Wernicke's aphasia are spoken about and a lot of important questions about language production and perception are attempted to be answered. It provides a comprehensive explanation of the views to Neurolinguistics and gives short history of the investigation of the left hemisphere and its role in language and communication. The article is intended to anybody who wants to acquire knowledge about the relationship between language and brain, Neurolinguistics and Aphasia.

Keywords: Neurolinguistics, brain-language relationship, language disorders

XÜLASƏ

NEYROLİŇQVİSTİKA VƏ AFAZİYA

Mövcud məqalə dil və insan beyni arasındakı əlaqədən bəhs edir. İnsan beyni və dil arasındakı əlaqəni tədqiq edən Neyrolinqvistikaya xüsusi diqqət edilmişdir. Mövcud məqalə beynin dili anlama və onu istehsal etmə yollarının tədqiqatına çalışmışdır. Məqalədə dil pozğunluqları, xüsusilə Broka (Broca) afaziyası və Vernik (Wernick) afaziyası kimi dil pozğunluqlarından bəhs edilir və dilin istehsal olunması və qəbul edilməsi barədə vacib suallara cavab verilməyə cəhd edilir. Neyrolinqvistikaya olan yanaşmalardan ətraflı bəhs edilib dildə və ünsiyyətdə beynin sol yarımkürəsinin rolunun tədqiqinin qısa tarixi verilmişdir. Mövcud məqalə dil və beyin arasındakı əlaqə, Neyrolinqvistika və Afaziya haqqında məlumat əldə etmək istəyən istənilən şəxs üçün nəzərdə tutulmuşdur.

Açar sözlər: Neyrolinqvistika, beyin-dil əlaqəsi, dil pozğunluqları

РЕЗЮМЕ

НЕЙРОЛИНГВИСТИКА И АФАЗИЯ

В этой статье рассматриваются отношения между языком и мозгом. Особое внимание было уделено нейролингвистике, которая изучает отношения между человеческим мозгом и языком. В статье делается попытка понять, как мозг понимает и производит язык. А также в этой статье рассматриваются языковые расстройства, особенно афазия Брока и афазия Вернике и статья пытается ответить на множество важных вопросов в языковой продукции и восприятии. Эта статья дает исчерпывающее объяснение взглядов на нейролингвистику, краткую историю исследования левого полушария, его роль в языке и общении. Данная статья предназначена для всех, кто хочет получить знания об отношениях между языком и мозгом, нейролингвистике и афазии.

Ключевые слова: Нейролингвистика, отношения между языком и мозгом, языковые расстройства.

Neurolinguistics studies the relationship between the human brain and the language. Its main scope is to investigate what kind of connection there is between the brain and the language. "The study of language-brain relationship can be seen as one aspect of the more general study of the relationship between mind and brain (or mind and body) which has occupied Western philosophy since its beginning" [2, p.3]. Neurolinguistics is an interdisciplinary concept which has connections with psychology, neurology, neuropsychology, cognitive psychology and cognitive neuropsychology, neuroscience that are connected to the study of brain or mind. While Psycholinguistics deals with the processes of the development of the language going on in mind, Neurolinguistics deals with the relationship between the language and the brain and studies the functions of the different parts of the brain in the development of the language. If we approach Neurolinguistics from the point of view of Neuroscience, then Neurolinguistics mainly focuses on the behavior of the brain in the language processes, both in healthy and pathological conditions. Besides, this interdisciplinary enterprise has a clinic impact and even fundamental clinic effect for the treatment and before the treatment it has a clinic impact for the assessment of patients who suffer from aphasia or various language disorders. This is the reason why Neurolinguistics is considered to be interdisciplinary enterprise by its nature and as it is stated above it straddles the borders between linguistics and others that are connected to the brain or mind study.

Neurolinguistics is the study of the relationship between language and the brain and it aims the explanation and comprehension of the neural know-

ledge for the language. “It can be stated without any doubt that affectivity or, in other words emotions have a neural basis, since they are demonstrated by certain psycho-anatomical symptoms of bodily behavior and reactions. For example, when angry or anxious, our body tells us and others that we are angry (a red face, trembling hands, loud voice, etc.)” [4, p.44]. Despite the fact that the term “neurolinguistics” is a new term to be used, the nature of language breakdown and the language-brain relationship are older, even much older than the term itself. In other words, Neurolinguistics studies where and how the knowledge of the languages is stored in our brains or what goes on, what happens inside our brains when we acquire how to speak, how to understand, how to write or how to read and what happens when we use that knowledge of language or languages in our everyday life. If we think deeply, we can think of many things like how words can come to our mind when we need them or what can be the reason of why we sometimes can not just find the words we need, how we manage to switch between languages without making them interfere one-another, or if there is difference between the brains of people who are bilingual from the people who are monolingual, how we learn to read different letters and how we are able to combine them together to make meaningful words or sentences, where the languages are stored in our brains and the languages that are written from left to right or from right to left or the place of languages inside our brains that don't have letters but use different signs or symbols. Neurolinguistics try to answer these questions but we can assume that these are really hard questions to answer, especially where the language is in our brains, what part of the brain is a certain place for languages as there is no exact place inside our brains that languages are in. There is no exact place that indicates where the information comes from our brains. The information that comes when we say or when we understand something actually comes from different places and it depends on the words we say. For example, if we understand a word like “strawberry” we probably use information about what it feels like, looks like, smells like or tastes like. It is a direct indicator that understanding, talking, listening and reading require activities from different parts of the brain. “From a linguistic standpoint Neurolinguistics aims at clarifying how language structures can be instantiated in the brain, how patterns and rules exhibited in human languages are represented and grounded in the brain” [3, p. 1]. As it is stated above that information comes from different parts of the brain, some parts of the brain are more involved in languages than the other parts of the brain. According to where and how the knowledge of language or languages is stored in our brains there are many views/ approaches to language – brain relationship. The main view is called Localism.

Localism states the role of Wernicke's and Broca's areas. “Localism claims that different “higher functions” are localized in different centers of the

brain, mainly the cortex. Either these centers can be seen as “sisters” being equally important or one center such as prefrontal area (in front of the frontal lobes) may be seen as superordinate to the others” [1, p.9]. Localism, as it seems from its name, doesn’t treat the brain as a whole. Its main scope is to find different parts, centers of the brain that is related to or responsible for different functions. According to localization view, brain first comprehends and then produces the speech in a definite pattern. Wernicke’s area decodes the word and then sends it to Broca’s area to turn the word into speech. Paul Broca is the main representative of this view. But what is Broca’s area and what is Wernicke’s area? Broca’s area was named after Paul Broca, the first person who discovered the function of this part of the brain. “Paul Broca was a French surgeon- anthropologist who more than a hundred years ago identified a certain area on the surface of human brain, as the central organ for speech. It is known as Broca’s area and its destruction causes Broca’s aphasia” [5, p.1] This part of the brain is located on the left hemisphere of our brain and is responsible for speech production.

Wernicke’s area is also located in the human brain and on the left hemisphere but it isn’t responsible for speech production, it is widely recognized to be important for language development. The place it is located is temporal lobe, which is also on the left side of the brain. Wernicke’s area is responsible and important for the speech comprehension. If this area of the brain is damaged language development and its usage can be reduced and seriously impaired. But Broca’s area is responsible for the speech production and if this area is damaged a person cannot produce any speech. Both Broca’s area and Wernicke’s area are responsible for speech. But the difference is that Broca’s area is located in the frontal lobe and it is the motor speech area which helps to produce speech. As we mentioned above, if this part of brain is damaged, a person cannot produce any speech. It can be interpreted as a person can understand the speech of others but he himself cannot produce it. This condition is called Broca’s aphasia. Language disorders that people can have are divided into two parts. The first one is the disorder which is called Acquired language disorder and the second one is Developmental language disorder. The central part of Neurolinguistics is the acquired language disorder which is the result of brain damage and is called Aphasia. Broca’s area damage is a disorder known Broca’s aphasia as it is stated in the previous sentence. Broca’s aphasia which is also known as motor aphasia can result with the person being able to understand the speech of others but without producing speech. Broca’s aphasia is a speech problem and the main character of this disorder is the inability to form complete sentences. If a person has Broca’s aphasia, this person’s speech lacks fluency and has interrupted speech pattern and hesitancy in speaking. Despite the fact that the person isn’t able to produce speech, he can

comprehend, understand others and their speech. “The followings are the symptoms of Broca’s aphasia.

1. Difficulty forming complete sentences.
2. Speech that lacks normal rhythm.
3. Pausing excessively when trying to speak.
4. Omission of pronouns, articles, conjunctions when speaking.
5. Mutism
6. Preserved ability to understand speech, to follow commands and to read simple words.
7. “Difficulty in writing” [6]
8. Impaired ability to read long passages, especially out loud” [7]

From the symptoms of Broca’s aphasia Broca’s area helps us to put words together in order to speak fluently, to form complete and understandable sentences. So, abilities like producing and understanding the language are controlled by our brains, by the certain parts of the brain. But the first person to discover it was Paul Broca who was followed by Carl Wernicke. Paul Broca came to conclusion that the left hemisphere has a vital part which is responsible for production of the speech and damage to this area results in problems with speech production. After Paul Broca discovered this, a neurologist Carl Wernicke identified another area of the brain which is also located on the left hemisphere, left side of the brain and is responsible for understanding the speech of others. This part of the brain is now called Wernicke’s area named after the person who discovered it first. This area of brain is associated with the comprehension and understanding of written and spoken language. Wernicke’s area helps to understand the speech of others and to choose correct words to express our thoughts. When this part of brain is damaged a person can produce speech but cannot understand the speech of others and the way he speaks will not be understandable though he will have fluent speech. The problem will be the phrases that lack of meaning. And this condition is called Wernicke’s aphasia. It indicates to the fact that the area called Wernicke’s area is responsible for the speech comprehension. What are the symptoms of Wernicke’s aphasia? Here are the well-known symptoms:

1. “Making up meaningless words
2. Producing sentences that do not make sense
3. Speaking in a way that sounds normal but lacks meaning
4. Difficulty repeating words or phrases
5. Being unaware of problems with speech” [8]

As it is seen from above mentioned symptoms, Wernicke’s aphasia causes the person to produce speech that has no meaning. People who have Wernicke’s aphasia understand spoken language with difficulty but they still have the ability to produce words and sounds. Though they have the ability to produce them, the words and phrases they use don’t convey any meaning and

any information. So, two areas in the left hemisphere are connected with language functions. The first is Wernicke's area that is for processing the information and second is Broca's area that is for encoding of signals into words and sentences. "In other words Broca's area functions primarily in the planning and execution of speech whereas Wernicke's area functions to make sense of the speech that a listener perceives" [9, p.12]

The second well-known approach to Neurolinguistics is Associationism or Connectionism. This view "assumes that higher functions are dependent on the connections between different centers in the cortex" [1, p.10]. The main representative of this view is Carl Wernicke. According to this view, the meaning of linguistic ability is the ability that allows us to connect words and meanings. This is the reason why the other name of Associationism is Connectionism. This approach states that language disorders are the result of the loss of connection between language areas and the loss of connection between words and meanings.

The next approach to Neurolinguistics is Dynamic localization of function. "With this type of theory, different sub functions are seen as localized in different parts of the brain. These sub functions must be combined in order to achieve more complex functions, which can be put together in a number of different ways" [1, p.10]. This approach assumes that in different parts of the brain there are sub functions and they must be combined or put together in order greater functions to be achieved.

Another approach to Neurolinguistics is Evolution – based or Hierarchical view. According to this view our brain has a structure that is layered and lower parts deal with more simple, primitive language functions and higher parts deal with advanced functions. This view deals with the role of all the layers in language and in communication.

Holism is also one of the approaches to Neurolinguistics which states that aphasia is the result of general loss of cognition. It mustn't be accepted as a specific language loss. Another name of this view is Cognitivism. "Holism is the opinion that the brain works as a whole, at least to accomplish higher functions" [1, p.11]. This view assumes that the parts of the brain work together not in a separate form and they work together in order to interpret and produce the language.

The above written views show that most of the parts of the brain that are responsible for speech, for both spoken and written language are located on the left hemisphere, in the left side of the brain. It doesn't depend upon what languages we know, how many languages we speak or what language we read and how it is written, using the letters or symbols. It is known to us because of aphasia we talked about above. Aphasia is always or almost always caused by the damage to the left side of the brain but nevertheless the right part of the brain is also essential for understanding the meaning of what people are

saying. Language was originally thought to be the perception and the production of the words. But only in the 20th century aphasiologists started to investigate the relation of syntactical and phonological problems to aphasia. It paved the way to the wide interest in linguistic aspects of the language which resulted in the development of Neurolinguistics. “In the 1970s Harry Whitaker popularized Neurolinguistics in the United States founding the journal “Brain and Language in 1974” [10].

Conclusion

This article is intended as a reference article which describes current views in Neurolinguistics and explores the relationship between the human brain and languages. We provided wide explanation of Broca's and Wernicke's areas and their role in language development and speech production. This article is for both students and teachers and also for those who are interested in aphasiology and Neurolinguistics.

Literature:

1. Elisabeth Ahlsen. Introduction to Neurolinguistics, Amsterdam/Philadelphia, 2006
2. David Caplan. Neurolinguistics and aphasiology. Cambridge University Press, 1987
3. Valentina Bambini. Handbook of Pragmatics, 2012
4. Janusr Arabski, Adam Wojtaszek. Neurolinguistics and Psycholinguistics Perspectives on SLA
5. Francis Schiller. Paul Broca-Founders of French Anthropology, Explorer of the Brain. California, 1979
6. Juebin Huang, MD, PhD. Memory Impairment and Neurodegenerative. University of Mississippi
7. Jose Vega. MD, PhD. Aphasia. John Hopkins Medicine Health Library.
8. Kendra Cherry. Wernicke's Area Location and Function, 2019
9. D. Poepl. Towards a new functional anatomy of language Cognition, 2004
10. Peng, F.C.C. What is Neurolinguistics, 1985

UOT 811.1/8

**EFFECTIVE METHODS FOR TEACHING ENGLISH
VOCABULARY****Gulnar Arif ADIGOZALLI***Western Caspian University
a.gulnar@gmail.com***ABSTRACT**

To conclude, although there are various methods in teaching languages in general, teaching vocabulary is one of the most essential aspects that should not be neglected. Teachers need to take into account the fact that each student is unique, so the approach that can succeed with one student cannot be successful with others. It is known that human being has different types of abilities to acquire words such as: visual, tactile, auditory.

Visually

-by seeing the written form of the word

Tactilely

- by using letters made of wood , cardboard and so on, so the learners can feel the shapes

Aurally

-by hearing the word

It means all these methods of teaching should be implemented during the lesson that will finally lead students to find an appropriate way suitable for their capacities.

Keywords: vocabulary, words, teaching methods, students

XÜLASƏ**İNGİLİS DİLİ LÜĞƏTİNİN TƏDRİSİ ÜÇÜN EFFEKTİV
METODLAR**

Baxmayaraq ki, dillərin tədrisi üçün müxtəlif metodlar var lakin lüğət tədrisinin diqqətdən kənar qalması yol verilməzdir. Müəllimlər hər bir tələbənin (öyrəncinin) fərdi xüsusiyyətlərinin olduğunu nəzərə almalıdırlar, buna görə də bir tələbə ilə uğurlu ola biləcək bir yanaşma digərləri ilə uğurlu olmaya bilər. Bir insan sözləri öyrənmək və yadda saxlamaq üçün *vizual, toxunma, eşitmə* kimi qabiliyyətlərə sahib olmalıdır.

Vizual

-sözün yazılı formasını görmək yolu ilə

Toxunma

- şagirdlərin hərflər formalarını hiss etmələri üçün ağacdan, kartondan və digər əşyalardan istifadə ilə

Eşitmə

- sözü eşitmək yolu ilə

Bu o deməkdir ki, dərslər zamanı bütün bu tədris metodları tətbiq olunmalıdır və nəticədə bu, şagirdlərin öz öyrənmə bacarığına uyğun, özünəməxsus bir yol tapmasına səbəb olur.

Açar sözlər: söz bazası, sözlər, öyrətmə metodları, tələbələr.

РЕЗЮМЕ

ЭФФЕКТИВНЫЕ МЕТОДЫ ОБУЧЕНИЯ СЛОВАРНОМУ ЗАПАСУ ПО АНГЛИЙСКОМУ ЯЗЫКУ

В заключение, хотя и существуют различные методы преподавания языков в целом, преподавание словарного запаса является одним из наиболее важных аспектов, которым нельзя пренебрегать. Учителя должны учитывать тот факт, что каждый ученик уникален, поэтому подход, который может быть успешным с одним учеником, не может быть успешным с другими. Известно, что человек обладает различными типами способностей по усвоению и запоминанию слов, такие как: визуальный, тактильный, слуховой.

Визуальный

-видя письменную форму слова

Тактильный

- используя буквы из дерева, картона и т. д., чтобы учащиеся могли чувствовать формы

Слуховой

- услышав слово

Это означает, что все эти методы обучения должны быть реализованы во время урока, что в конечном итоге приведет студентов к поиску уникального способа, подходящего для их собственных способностей.

Ключевые слова: словарный запас, слова, методы обучения, студенты

This article is about effective ways of teaching vocabulary so that students could acquire it easily and at the same time use it on a daily basis. If it were not for vocabulary, expressing yourself with limited words would not be possible. It means the value of words is unquestionable, as a consequence usage of grammar mainly depends on vocabulary. This is the main reason why

we travel with dictionaries, not grammar books. British linguist, David A. Wilkins states: "Without grammar very little can be conveyed; without vocabulary, nothing can be conveyed".

Reports of the estimate of the English dialect within the popular press have a wide extend: from 400,000 to 600,000 words and 200,000 words in common use, although including specialized and scientific terms would extend the total into the millions. This disparity is generally due to contrasting definitions of a word, and so a study endeavored to deliver a more solid assessment by utilizing word families rather than words as the unit of counting. It is estimated that English native-speaking college graduates will have a lexicon measure of about 20,000-word families.

It is essential to say that vocabulary items are bestowed for the most part by interpretation: either a list of words with their interpretation at the starting of the lesson or the interpretation of the substance having modern words or glossaries at the exceptional conclusion. This is usually a wrong practice because it leads to a state of disarray for the learners. On the instructing skills of lexicon, Frisby (1957) commented that "While the teacher is not, himself, concerned with the real selection of lexicon for content book purposes since for all intents and purposes all the books we utilize are based on restricted vocabularies, it is important that the educator ought to know the standards, which underlie vocabulary selection". Thus, it implies that a language educator ought to be inventive and capable within the application of strategies relating to educating lexicon things in a classroom circumstance. Taking after is the most reliable strategy for instructing lexicon things in an English dialect classroom.

The primary point to make in connection with educating vocabulary is that the meaning of words must be taught in context – not from records of disconnected words. Typically, most instructors take it for granted these days whereas it is undeniable that the meaning of numerous words can be altered according to their utilization in specific sentences and specific contexts.

If the teaching of vocabulary has a connection with reading comprehension, at that point there are three views around the relationship between lexicon advancement and reading comprehension. The expecting views are: The first view recommends that coordinate instruction makes small contrasts in terms of vocabulary advancement, while the second view recommends that coordinate instruction in particular words is amazingly advantageous.

The third one recommends that lexicon improvement will be improved in case students learn to relate to modern concepts to their existing concepts and foundation information. (Nagy and Anderson, 1985 in Robert et al (1995). From these observations, it is clear that educating the lexicon proposed by the English instructors ought to take into thought the students' lexicon improvement amongst the teaching-learning movement. The English instructors

should be able to educate new or particular words which are balanced students' foundation knowledge.

Methods of Teaching Vocabulary at School

Commonly, there are a few methods concerning the instructing of Vocabulary. In any case, many things ought to be remembered by the most English teachers if they need to display an unused lexicon or the lexical items to their students. It implies that the English teachers need students to remember new vocabulary. At that point, it should be learned, practiced, and reexamined to anticipate students from forgetting.

Visual Methods.

Concerning the visual methods, Gairns and Redman(1980) as cited by Marla, "There are three forms of visual methods; relia, pictures, and emulate or gestures. Relia implies using a variety of real-object brought by the students within the classroom". It can also be applied to remember composed material. Students can act out what they studied, or relate physical sensation with particular words found in reading sections. Referring to the thoughts specified over, Klippel (1994) infers that emulation or signal is valuable in case it emphasizes the importance of gestures and facial expression on communication. At the essence, it cannot only be utilized to demonstrate the meaning of a word found in the reading section but also talking action because it stresses generally on communication.

Verbal Methods.

This strategy relates to the use of the illustrative situation, synonyms, opposites, scale, definition, and categories. More particularly, Marla, et al (1990) separate verbal strategies into four parts, among those are:

- a. Definition and illustration sentences: This strategy the English instructors are anticipated to present a word in English through the utilization of other words within the same language.
- b. Synonyms and antonyms; Synonyms and antonyms are particularly vital in building a new vocabulary since learners are able to know lexicon. Synonyms are words that have the exactly same meaning as the obscure in a given sentence. There may be signals that distinguish the nearness of equivalent word for the readers. They might be or, commas, dashes, and colons. Meanwhile, antonyms are words that have the opposite meaning of the obscure word in a given sentence. Signals, which recognize the nearness of the antonyms for readers are: instead, although, but, however, and however.
- c. Scale; This strategy is the presentation of related words in scales that include the combination of both verbal and visual methods, for instance, in term H₂O, the sign is the visual.
- d. Explanation; This method clarifies the meaning and the utilize of a foreign word within the foreign language itself.

Using Dictionary.

Besides those two strategies mentioned above, the utilization of a dictionary is another method in finding out the meaning of new words and expressions. In this regard, the Students can make utilize a variety of dictionaries, such as bilingual, monolingual, pictorial, and thesaurus. Allen French says, using dictionaries is "passport to independence and utilizing them is one of the student-centered learning activities." Meanwhile, Gerald and Laura (1989) state that "dictionaries are more easily used to determine word meaning." Besides, Readence (1995) includes that "the dictionary definition is shared with a discussion when the words are presented both in isolated shape and in the context. In conclusion, the utilization of word reference is an effective way of finding out the meaning of words for students.

Using technology in teaching vocabulary.

Due to the hardships in teaching a new language, EFL teachers should involve their students by using different tactics and techniques in the teaching and acquiring process. During this process, teachers ought to develop a positive inducement, encouragement, and attitudes in each student toward the learning process. One of the main factors that assist teachers expand those perspectives in students refers to technology. Technology has a profound impact on students' attitudes in the learning process, which is estimated as positive. Owing to technology, students keep up with new innovative methods of learning as well as with the real world. In addition, technology is key in helping students to be active, keen on learning, and being involved in classes due to the interest that the use of technology produces. It is undeniable that using computers and the different kinds of technological devices ease both the learning and teaching process.

Those include: 1. learn from visual displays of word relationships within the text. 2. Connect joy and learning with online vocabulary games. 3. Support students to use media to express vocabulary knowledge. 4. Provide reading comprehension with vocabulary support. 5. Use translators to provide just-in-time assist for English language learners (ELLs). 6. Expand reading capacity by reading digital text. 7. Increase reading capacity by listening to digital text with a text-to-speech tool and audiobooks.

- *DVD dictionaries* provide a wide range of fast access to words in hyperlinked word entries and offer high-level searching capabilities. These dictionaries contain a considerable amount of knowledge in comparison with paper-based dictionaries. They are accessible teaching tools and contain a considerable amount of knowledge that students can discover and implement anytime such as cultural information, exercises academic word lists. Longman Dictionary of Contemporary English, Cambridge Learner's Dictionary are just examples of CD/DVD dictionaries.

- *Online polishing website* such as Ultralingua,

(www.ultralingua.com?onlinedictionary/) develops the ability to read foreign language websites and authentic texts with vocabulary support. At the same time, learners have free access to an instant dictionary look-up while browsing any web pages, giving translation into different languages for unknown words by mousing over the lexical item demanded

• *Online (internet-based) dictionaries* provide definitions and example sentences together with sound files for pronunciation: online versions of renowned dictionaries Cambridge Dictionary Online

<http://dictionary.cambridge.org>

According to this website

<https://www.sites.google.com/a/kcs.k12.nc.us/vocabulary-strategies-in-the-content-areas/teacher-led-strategies/using-technology>

Here are some sites for Practice/Production.

Glogster - Allow students to create "posters" to accompany vocabulary words. This is also a great alternative to traditional book reports.

ToonDoos - This website is a comic strip creator. If you want to enhance vocabulary instruction by having students create comic strips in which they have to use specified vocabulary correctly in context.

Xtranormal – Create animations using appropriate vocabulary. This is a great teacher resource to create the cartoon illustrating a word and have students guess which word is being illustrated.

Animoto - Create videos with pictures, video clips, and the music of your choosing. This might be utilized to demonstrate a vocabulary word or content concept for students.

GoAnimate - This site may be a comic strip creator, but it may be animated. Students can utilize this site to create a discussion between characters using vocabulary words in context.

There is no doubt that all the standard methods are still useful yet according to high-tech breakthroughs, students are more likely to use various applications aimed to learn vocabulary independently.

References:

1. Norbert Schmitt -Vocabulary in Language Teaching
file:///C:/Users/user/Desktop/epdf.pub_vocabulary-in-language-teaching-cambridge-language.pdf
2. A.W. Frisby (1957), "Teaching English", The English Language Book
3. Jack. C. Richard and Willy A. Renandya. Methodology in language teaching
4. <https://www.sites.google.com/a/kcs.k12.nc.us/vocabulary-strategies-in-the-content-areas/teacher-led-strategies/using-technology>
5. Wilkin, D.A., 1974, Linguistic in Language Teaching,
6. Paul Nation-Techniques for Teaching Vocabulary 1974

UOT 81**XARİCİ DİLLƏRİN TƏDRİSİNDƏ SUAL CÜMLƏLƏRİNİN
ROLU****Samid Murad oğlu SÜLEYMANOV***Qərbi Kaspi Universiteti***XÜLASƏ**

Bu məqalədə sual cümlələri, onların tədrisi yolları və qazanılmış təcrübədən bəhs olunur. Məqalədə sual cümlələrinin yalnız bir neçə növünə müraciət olunub. Burada sual cümlələrinin xarakterik xüsusiyyətləri göstərilir. Eləcə də, sual cümlələrinin kommunikativliyi dil öyrənmək və öyrətməkdə geniş imkanlar açır. Məqalədə nəzəriyyə ilə təcrübənin əlaqəsi verilib. Ünsiyyətdə dinamika mühüm rol oynayır ki, sual cümlələrinin də bu baxımdan əhəmiyyəti böyükdür.

Açar sözlər: ümumi suallar, monoloq, dialoq, xüsusi, alternativ və ayrı-ayrı suallar, aktual, faydalanmaq, söylənən fikirlər, tövsiyyə etmək, müraciət, dinamika, ünsiyyət.

ABSTRACT**ROLE OF INTERROGATIVE SENTENCES IN
TEACHING FOREIGN LANGUAGES**

The structure of interrogative sentences, the ways and methods of teaching them and gained experiences are touched upon in this article. Only some types of interrogative sentences are addressed to in this article. The characteristic features of interrogative sentences are demonstrated here. Communicative character of interrogative sentences possesses wide range opportunities in teaching and learning languages. The relation between theory and experience is given in this article. Dynamics plays an important role in the intercourse of people. Therefore, the role of interrogative sentences is of great importance from this point of view.

Key words: general questions, monologue, dialogue, special, alternative and tag questions, urgency, to benefit, mentioned ideas, to advise, address to, dynamics, intercourse.

РЕЗЮМЕ

РОЛЬ ВОПРОСИТЕЛЬНЫХ ПРЕДЛОЖЕНИЙ В
ПРЕПОДАВАНИИ ИНОСТРАННЫХ ЯЗЫКОВ

В этой статье были затронуты вопросительные предложения, способы и методы обучения преподавания и практика их обучения. В статье также были затронуты некоторые виды вопросительных предложений. Здесь были указаны характерные свойства вопросительных предложений.

А также коммуникативность в вопросительных предложениях играет большую роль в обучении и изучении языков. В статье были представлены взаимосвязи между теорией и практикой. С этой точки зрения, динамика имеет большую роль в общении людей.

Ключевые слова: общие вопросы, монолог, диалог, специальные, альтернативные и разделительные вопросы, актуальность, адресовать, советовать, извлекать пользу, сосланные мысли, динамика, общение.

Giriş. Dil öyrənmək lap qədim zamanlardan mövcuddur. Amma onu öyrənmək və ya öyrətmək necə aparılıb və aparılmalıdır? Bütün dövrlərdə bu işə müxtəlif yanaşmalar olub, var və olacaqdır. Hər şeydən öncə bir məqamı qeyd etmək istərdim ki, biz Azərbaycanlılar əcnəbi dil öyrənməyə meylliyik. Belə ki, dildə olan sait və samit səslərin digər dillərdə olan səslərlə ya eyniliyi, ya da oxşarlığı dil öyrənməkdə və ya öyrətməkdə mühüm rol oynayır. Mən, yeri gəlmişkən, böyük Azərbaycan şairi Seyid Əzim Şirvaninin bir beyti ilə fikrimi davam etdirmək istərdim.

Öyrən rusca, almanca,
Möhtac olma dilmanca.

Fikrimcə bu iki misra bir çox mətləblərdən xəbər verir. Bəzən elə təkliflər olunur ki, doğrudan da səmərəli olur. Amma təklif öz yerində, təcrübə isə başqa. Şerlok Holmsin iqtisadiyyatla bağlı bir fikrini misal çəkmək yerinə düşərdi. O yazırdı: “Bəzi iqtisadçılar nəzəriyyəni faktlarla uyğunlaşdırmaq əvəzinə, faktları nəzəriyyəyə uyğunlaşdırırlar”.

Sual oluna bilər ki, “İqtisadiyyatın bura nə dəxli var?” Elədir. Bu sadəcə bir bənzətmədir. Mən uzun illərdir ki, ingilis dilini tədris edirəm. Təkcə auditoriyalarda deyil, eləcə də fərdi qaydada. Mənim hələ indiyə qədər tədrisdə nəyə nail olmadığım yadıma gəlir. Çünki oxuduğum nəzəriyyələri ya təcrübəmdə sınaqdan çıxarmış, ya da onlarda olan yalnız müsbət cəhətlərlə kifayətlənmişəm.

Əsas hissə. Başlıcası, mən özüm üçün, eləcə də həmkarlarım üçün daha faydalı, kəsərli və uğurlu olan bir metodu həmişə ön plana çəkmişəm. Bu da dilin öyrənilməsində sual cümlələrinin oynadığı roldur. Yəni sualdan sual do-

ğur. Axı, sual cümləsi nəyimizə lazımdır? Məgər bunsuz dil öyrənmək olmaz-mı? Olar. Bəlkə də daha yaxşı formada. Amma gəlin bir düşünək. Həyatda bizim fəaliyyətimiz, bir-birimizlə münasibətlərimiz, apardığımız danışıqlar monoloqdurmu? Monoqla hansı ünsiyyəti qurmaq olar? Məncə heç bir. Yalnız məlumatlar yığmaq, onları haradasa mühazirələr şəklində, çıxışlar formasında çatdırmaq olar.

Həyatımız qaynar işlərlə, görüşlərlə, tanışlıqlarla doludur. Əgər kimləsə qarşılaşırsansa, nəyisə soruşmaq məcburiyyətindəsən.

- Bağışlayın, bu hansı küçədir? və ya

- Adınız nədir?

- Sizin peşəniz nədir? Hansı ölkədəsiniz? Evlisinizmi? və s.

Deməli, biz monoqla yox, dialoqla danışıyıq. Nəyisə öyrənmək, hansısa bir məlumata sahib olmaq üçün mütləqdir ki, biz dialoq quraq, müsahiblə sorğu-suala başlayaq.

Odur ki, mən tələbələrimə də, mənəmlə ünsiyyətdə olub dil öyrənənlərə də həmişə birinci növbədə sual verib cavab almağı tövsiyyə edir və çalışıram ki, onlara sual cümlələrinin məqsədi barədə müfəssəl, özü də hər an, məlumat verim və söhbətlərimi də suallarla qururam.

Sual dedikdə biz hansı suallara daha çox fikir verməliyik?

Fərqi yoxdur. Hansı sual olur-olsun, amma yerində, düzgün verilmiş sual olmalıdır. Düzgün sual düzgün məlumat almaq deməkdir.

Mən bir neçə sual cümləsindən misallar gətirəcəyəm. Bu misallar müsahiblə dialoq qurmaq, ondan məlumat almaq və eləcə də ona öz məlumatlarını çatdırmağa necə xidmət etdiyini əyani surətdə göstərəcəkdir. Əvvəla, tələbələr Azərbaycan və ingilis dillərində cümlələrin quruluşu ilə tanış olmalıdırlar.

Tələbələrə başa salıram ki, ingilis dilində cümlələrdə mübtədə və xəbərin yeri sabitdir. Azərbaycan dilində isə mübtədə cümlənin əvvəlində, xəbər isə sonda gəlir. İkinci dərəcəli üzvlər bu iki cümlə üzvünün arasında olur.

Adi bir misal:

1) I am a student, və ya feli xəbərlə olan bir cümlə

2) I study at the Western Caspian University.

Hər iki cümlədə altından qoşa xətt çəkilmiş “I” əvəzliyi mübtədədir və cümlənin əvvəlində gəlir. Altından dalğalı xətt çəkilmiş sözlər xəbər və ya ismi xəbərdirlər ki, Azərbaycan dilinə bu cür tərcümə olunurlar.

1) Mən tələbəyəm. Mən – I, tələbə - a student, am-əm isə şəxs şəkilçisi “am”-dir. Burada xəbər şəkilçisi xəbərin bir hissəsi olan isimdən qabaq gəlir.

2) Digər cümlənin tərcüməsinə baxaq: Mən Qərbi Kaspi Universitetində təhsil alıram. Göründüyü kimi, ingilis dili variantında “I” mübtədədir və birinci yerdə cümlənin əvvəlində gəlir. Study – cümlənin xəbəridir və mütləq mübtədadan sonra ikinci yerdə gəlir. the Western Caspian University – yer zərfliyidir və xəbərdən sonra gəlmişdir. Bəs, Azərbaycan

variantı necədir? Mən – mübtəda, cümlənin əvvəlində, təhsil alıram – xəbər, cümlənin sonunda gəlir. Qərbi Kaspi Universitetində - birləşməsi yer zərfliyi olmaqla xəbərdən sonra yox, əvvəl gəlmişdir. Azərbaycan dili qrammatikasına uyğun olaraq tələbə bu cümləni ingilis dilində bu cür deyəcəkdir: I at the Western Caspian University study və ya I am study at the Western Caspian University.

Buradan belə bir nəticəyə gəlmək olur ki, söz sırasını yaxşı qavrayan tələbə dili daha tez mənimsəyəcəkdir.

Bundan sonra, tələbələr sadə ümumi suallar verməyi öyrənməlidirlər.

Məs:

Bu kitabdırımı?

Is it a book?

Mən tələbəyəmmi?

Am I a student?

O mühəndisdirmi?

Is he an engineer?

Yaxşı olar ki, sual verməmişdən qabaq həmin cümlələrin nəqli forması deyilsin. Onun üzərində sual vermək daha asan olur və dərhal da cavab verilir.

Is it a book?

Yes, it is or No, it is not (isn't) və s.

Bu suallardan sonra şübhəsiz ki, xüsusi suallar öyrədilir. Amma bugünkü dərsliklər daha çox praktik səpgidə yazıldığından lap elə birinci dərindən xüsusi sualla başlayırlar. Məs:

What is this (it)?

It (this) is a book.

What is your name?

What is your surname?

Where are you from? və s.

Fikir verin. Məqsəd nədir? Dərsliklərin bu cür tərtibi sürətli dil öyrənməyə xidmət etməlidir. Bəzən bu, ilkin olaraq işləyir, amma davamlı olmur. Yaxşı yadımdadır, biz təhsil aldığımız zamanlar birinci kursun sonuna qədər bizə demək olar ki ancaq ümumi sualları və bir də bir neçə xüsusi suallar öyrədirdilər. Şübhəsiz ki, maraqlananlar özləri daha dərindən öyrənmək üçün başqa suallara baş vururdular.

İndiki dövrdə hər şey çox sürətlə inkişaf etdiyindən, dili də sürətlə öyrətmək tələb olunur. Tələbə verilən suallara uyğun dialoq qurmağa məcburdur. Deyək ki, tələbələrə bu formada tapşırıq veririk. Aşağıdakı sual sözlərindən istifadə edib dialoq qurun:

Are, what, where, when, who və s.

Tələbənin biri belə başlayır:

- What is your name?

- My name is Farah.

- What is your job?
- I am a student.
- Are you a doctor?
- No, I am not. I am a student.
- Where are you from?
- I am from Kurdamir.
- When do you come to the University?
- I come to the University at 8 o'clock.
- Who is your best friend?
- Sevil is my best friend., etc.

Həç şübhəsız kı, bununla iş bıtır. Eynı formalı cümlələrlə bır neçə dərsdə məşq edılərsə, bu artıq vərđış halına çevrıləcək və yaddan çıxmaya-cəqdır.

Tədrıcən qrammatıkanın başqa bölmələrı, dıgər zamanlar keçıldıkə sualların xarakterı, yönümü də dəyışır. Alternativ və ya ayırıcı suallar meydana gəlır və ya keçmış zaman, davamedıcı zamanlar və ya bıtımış zamanlar keçılır.

Məs:

- What is your job?
- I am a student.
- Do you study at the Western Caspian University or at ASU?
- I study at W.C.U.
- Did you come to university on Saturday?
- No, I didn't.
- Why didn't you come?
- Because I was busy.
- You haven't learnt your lesson, have you?
- Yes, I have or No, I haven't and etc.

Nəticə. Deməli, material çoxaldıqca, qrammatik biliklər artdıqca sualların rəngarəngliyi yaranır. Dil də belə zənginləşir.

Mənım fikrimcə, sual cümlələrı fikrin düzgün çatdırılması, məlumatların tez alınması və işlənməsində mühüm rol oynayır və oynamalıdır. Belə bır deyim də vardır: "Sən sualı ver, cavab öz yerini tapəcəqdır".

Ədəbiyyat:

1. N.F. Irtəyev, A.P. Şapkin, M.Y. Blokh, "The structure of the English sentence", Moscow 1969
2. E.M. Gordon, I.P. Krylova, "Grammar of Present-day English", Moscow 1974

UOT 81

**СЕМАНТИЧЕСКАЯ КЛАССИФИКАЦИЯ АНГЛИЙСКИХ
ЭТНОНИМОВ****Аида Акиф кызы МИРЗАЕВА***Западно-Каспийский Университет
a_mirzoyeva@yahoo.com***РЕЗЮМЕ**

Этноним- это лингвистическая единица, появляющаяся в языке не хаотично или внезапно. Они являются результатом человеческих отношений, которые нашли свое отражение в языке. Группировать этнонимы по их семантическому значению является нелегкой задачей. Многие попытки лингвистов являются спорными и утратили свою актуальность по прошествии времени. При рассмотрении семантического значения этнонимов, лингвисты учитывали различные критерии при их классифицировании. Каждая классификация позволяет рассмотреть исследуемые единицы с разного ракурса, что свидетельствует о многогранном характере каждого этнонима.

Целью данной статьи является анализ классификаций, предложенных лингвистами в разное время развития общества и языка.

Ключевые слова: этноним, классификация, семантический, происхождение, значение

XÜLASƏ**İNGİLİS ETNONİMLƏRİNİN SEMANTİK TƏSNİFATI**

Etnonim təsadüfi və ya qəfil olmayan dil vahididir. O, dildə əks olunan insan münasibətlərinin nəticəsidir. Etnonimləri semantik mənalara görə qruplaşdırmaq asan məsələ deyil. Dilçilərin bir çox cəhdləri mübahisəlidir və zaman keçdikcə aktuallığını itirmişdir. Etnonimləri semantik mənasına görə təsnif edərkən, dilçilər onların müxtəlif meyarlarını nəzərə alırlar. Hər təsnifat lingvistik vahidləri fərqli bir nəzərdən öyrənilməsinə imkan verir ki, bu da etnonimlərin çoxşaxəli xüsusiyyətini göstərir. Bu məqalənin məqsədi dilçilər tərəfindən cəmiyyətin və dilin inkişafında müxtəlif dövrlərdə təklif etdiyi təsnifatları təhlil etməkdir.

Açar sözlər: etnonim, təsnifat, semantika, mənşə, məna

ABSTRACT

SEMANTIC CLASSIFICATION OF ENGLISH
ETHNONYMS

An ethnonym is a linguistic unit that appears in a language not randomly or suddenly. They are the result of human relationships that are reflected in the language. Grouping ethnonyms by their semantic meaning is not an easy task. Many attempts by linguists are controversial and have lost their relevance over time. Considering the semantic meaning of ethnonyms, linguists took into account various criteria when classifying them. Each classification allows us to consider the studied units from a different angle, which indicates the multifaceted nature of ethnonyms.

The purpose of this article is to analyze the classifications proposed by linguists at different times in the development of society and language.

Keywords: ethnonym, classification, semantic, origin, meaning

При исследовании английских этнонимов существует множество различных критериев, по которым можно провести классификацию. Лингвисты и исследователи данной области применяли различные методы, группируя этнонимы. В данной статье основным критерием классификации английских этнонимов является семантический аспект.

Долгое время этнонимы являлись предметом исследования этнографов, историков, географов, так как рассматривался в основном их этимологический аспект. Чтобы найти объяснение этнониму, исследователи рассматривали его в первую очередь в диахронии, пытаясь найти историю происхождения. Таким образом, в основе первичной классификации лежали семантические критерии.

Семантическое значение является важным критерием при изучении этнонима. Даже при неизменном внешнем виде его семантическое значение может меняться со временем. Существуют разные предпосылки данному явлению:

1. Изменение самого объекта, вызванное историческими событиями, географическим переселением, распадом или смещением племен, народов и других человеческих общностей.

2. Изменение представления, восприятия данного этноса.

В.А.Никонов упоминает три значения этнонимов: доэтнонимическое, имея в виду этимологическое значение, которое было частично или полностью утрачено, этнонимическое- значение этнонима, соответствующее реальности, и отэтнонимическое, которое, возможно, и не возникнет [1, стр.12].

Одним из самых первых типов семантической этнонимии является самоназвание- восприятие себя, как главного, своего, а других- чужими. Как писал Ф.Энгельс, «Все, что было вне племени, было вне закона». Поэтому первые этнонимы обозначают такие понятия, как «человек», «народ», «люди». Людей из своей общины называли «говорящими», «своими», так как понимали их язык. Других они воспринимали как «чужих», «неговорящих».

При родовом строе этнонимы происходили в основном от имени родоначальников. Однако, из-за отсутствия письменности являлись ли эти родоначальники реальными или вымышленными героями легенд и мифов трудно установить.

Согласно одной из ранних классификаций древнегерманских этнонимов, которая была проведена А.Эрдманном, с учетом номинативно-семантического значения, этнонимы делятся на четыре группы:

1. Этнонимы в основу которых положен географический признак (Marcomanni, Fabahi, Aviones)

2. Названия по характерному вооружению или особенностям внешнего вида (Vandali, Cheruski, Saxones)

3. Названия по духовным качествам ипо первичным почетным прозвищам (Aesti, Frislii)

4. Названия, обозначающие единство в противоположность чужим племенам (Syebi, Lugii) [6, стр.118]

Г.Лангельфельт, также изучающий древнегерманские этнонимы, расширил объем исследуемых единиц и разделил их на шесть групп:

1. этнонимы со значением «народ»

2. этнонимы со значением «мы, свои, союзники»

3. этнонимы, происходящие от топонимов

4. этнонимы, происходящие от антропонимов

5. этнонимы, происходящие от топонимических названий

6. этнонимы, происходящие от прозвищ [7, стр.302-303]

В дальнейших исследованиях лингвисты учитывали внешние и внутренние признаки этнонимов. Под внутренними этнонимами подразумеваются самоназвания, т.е. названия, которые та или иная этническая группа дает себе сама. Внешние этнонимы- это названия, которые этнические группы получают от других групп. [3, стр.26-36]

В свою очередь, внешние и внутренние этнонимы подразделяются на подгруппы. Внутренние этнонимы В.И.Супрун подразделяет на:

1. этнонимы со значением «человек, народ, свой, настоящий человек»

2. этнонимы со значением «говорящие понятно, понимающие»

3. этнонимы, происходящие от тотемных названий

4. патронимические этнонимы

5. ландшафтные этнонимы
6. топонимические этнонимы
7. заимствованные этнонимы

Внешние этнонимы делятся на:

1. этнонимы со значением «чужие, враги, немые»
2. этнонимы, называющие этнос по какому-либо внешнему признаку его средств
3. ландшафтные этнонимы
4. топонимические этнонимы
5. заимствованные этнонимы [4, стр.19].

В.Н.Шапошников делит внутренние этнонимы на две группы:

а) самоназвания, используемые и самым народом, и другими этносами (например, французы)

б) самоназвания, которые живут в среде данного народа, тогда как другие знают его под другим именем (жителей Германии русские называют немцами, французы- алеманнами, англичане- германами, самоназвание же их- Deutsche).

Внешние этнонимы он также делит на две группы:

а) иноназвания, используемые не только соседями, но закрепившиеся в обиходе самого названного этноса (мордва, татары)

б) этнонимы, которыми именуют данный народ соседи, в его собственной среде не употребляемые («немцы» в славянской среде) [5, стр. 21-22].

Большая часть этнонимов связана с названием территорий, которые населяют люди данного народа. Такие этнонимы называются топографическими (японцы, азербайджанцы). Никонов делит топографические этнонимы на две группы:

1. Этнонимы с цветовым значением (белорусы). Баскаков приводит примеры с тюркских языков- сары-угур, ак-ногай, кара-ногай [1, стр.62-63]

2. Этнонимы, произошедшие от других этнонимов: англ- Англия-англичане, франки- Франция- французы

Что касается классификации Д.А.Шен, были учтаны тематические критерии этнонимов. Согласно этой классификации этнонимы делятся на следующие группы:

I. Названия жителей частей света, материков, сторон света. *African - африканец; африканка; Asian = Asiatic - житель гит уроженец Азии; European - европеец; Latin — Lai mo - латиноамериканец;*

II. Названия представителей рас:

Negroid, Negro, Black, Coloured, Mongoloid

Aframerican = Afro-American Afrasian, Amerasian, sambo - самбо (потомок смешанного брака индейцев и негров Латинской Америки).

Этнонимы *Aframerican*, *Afrasian*, *Amerasian* и *Eurasian* образованы путём контаминации от *Afro-American*, *Afro-Asian*, *American* + *Asian* и *European* + *Asian* соответственно.

III. Этнонимы, называющие представителей народов / племён.

Basque - баск (представитель народа, живущего в стране Басков и Франции);

Lapp - саам, саамка (представитель народа, живущего на севере Скандинавии и на Кольском полуострове); *Magyar* - мадьяр, мадьярка; венгр, венгерка (представитель народа, населяющего Венгрию);

Slav - славянин, славянка (представитель народа, живущего в Восточной и Центральной Европе и на большей части Балканского полуострова);

Wend — венд, венед, сорб (представитель одного из славянских племён, проживающих на территории Германии).

Baluchi - белудж (представитель народа, живущего в южной и юго-восточной Азии)

Abkhazian — абхаз, абхазка; *Azerbaijani* - азербайджанец, азербайджанка; *Chechen* - чеченец, чеченка; *Circassian* — черкес, черкешенка; *Georgian* - грузин, грузинка; *Kabardian* - кабардинец, кабардинка; *Lezgin* = *Lezghian* — лезгин, лезгинка; *Ossetian* = *Ossel* = *Ossete* - осетин, осетинка.

IV. Наименования жителей государств.

Algerian = *Algerine* — алжирец; алжирка;

Dutchman — голландец;

Englishmen, *the English*, *Englishry* - англичане;

Filipino — филиппинец; филиппинка;

Lao = *Laotian* — лаосец, лаотянин; лаоска, лаотянка; житель или жительница Лаоса;

Latvian = *Lett* — латыш; латышка.

V. Этнонимы, называющие жителей провинции / региона / штата. *Lowlander* - житель или уроженец Шотландской низменности; *Nilot* - нилот (житель долины Верхнего Нила);

Siberian - сибиряк, сибирячка, житель Сибири

VI Названия жителей островов:

Aleut = *Aleutian* - алеут; алеутка;

Australasian — житель Австралии, житель Океании;

Balinese - уроженец или житель острова Бали;

Cyprian = *Cypriot* = *Cypriote* - уроженец или уроженка Кипра; киприот; киприотка;

VII Жители горных районов: *Altaiian* - алтаец; алтайка;

Caucasian - кавказец; уроженец или житель Кавказа

Таким образом, этноним- это лингвистическая единица, появляющаяся в языке не хаотично или внезапно. Они являются результатом человеческих отношений, которые нашли свое отражение в языке. Группировать этнонимы по их семантическому значению является нелегкой задачей. Многие попытки лингвистов являются спорными и утратили свою актуальность по прошествии времени. При рассмотрении семантического значения этнонимов, лингвисты учитывали различные критерии при их классифицировании. Каждая классификация позволяет рассмотреть исследуемые единицы с разного ракурса, что свидетельствует о многогранном характере каждого этнонима.

Литература:

1. Баскаков Н.А.. К вопросу о происхождении этнонима кыргыз, Советская этнография, 1964, №2, стр.62-63
2. Никонов В.А, Этнонимы, Москва, 1970, стр.12
3. Мучкина Е.С. Когнитивно-дискурсивные особенности английских этнонимов и их роль в репрезентации этнических стереотипов, дис., 2012, стр.26-36
4. Супрун В.И. Семантическая и словообразовательная структура славянских этнонимов, автореф. дис., 1976, стр.19
5. Шапошников В.Н. Историческая этнонимика, 1992, стр.21-22
6. Erdmann A. Uher die Heimat und den Namen der Angeln, 1890, 118 s.
7. Langfeldt.G On the origin of tribal names, 1919, p.295-313

UOT 811.1/2

İNGİLİS DİLİNDƏ EMOSEMİYALI FRAZEOLOGİZMLƏRDƏ QEYRİ-TARİXİ ŞAQLI KONTEKST

İlahə Elşən qızı HÜSEYNOVA

Qərbi Kaspi Universiteti
ilahe_huseynova1995@mail.ru

XÜLASƏ

Bu məqalədə ingilis dilində qeyri-tarixi "şaqli kontekst"ə əsaslanan emosemiyalı frazeoloji birləşmələr tədqiq edilir. Verilmiş emosemiyalı frazeoloji birləşmələr 1) Bibliya, 2) ədəbiyyat və həmçinin 3) mifologiya ilə bağlılığı olan qeyri-tarixi "şaqli kontekst"ə əsaslanır.

Açar sözlər: ingilis dili, frazeologizm, emosemiyalı frazeologizmlər, şaqli kontekst

ABSTRACT

THE ENGLISH EMOTIVE PHRASEOLOGICAL UNITS BASED ON THE NON-HISTORICAL VERTICAL CONTEXT

In this article the English emotive phraseological units based on the non-historical "vertical context" are studied. The given group of the emotive phraseological units is based upon the vertical context connected with 1) Bible, 2) literature, and also 3) mythology.

Keywords: the English language, phraseologism, emotive phraseological units, vertical context

РЕЗЮМЕ

АНГЛИЙСКИЕ ЭМОТИВНЫЕ ФРАЗЕОЛОГИЗМЫ, ОСНОВЫВАЮЩИЕСЯ НА НЕИСТОРИЧЕСКОМ ВЕРТИКАЛЬНОМ КОНТЕКСТЕ

В статье исследуются английские эмотивные фразеологизмы, основывающиеся на неисторическом вертикальном контексте. Данная группа эмотивных фразеологизмов опирается на «вертикальный контекст», связанный с 1) Библией, 2) художественной литературой, 3) мифологией.

Ключевые слова: английский язык, фразеологизм, эмотивные фразеологизмы, вертикальный контекст

Frazeologizmlər hər bir mədəniyyətin ruhunu, ayrılmaz tərkib hissəsini təşkil edir. Frazeoloji birləşmələrlə tanışlıq xalqların mədəniyyəti, dünyagörüşü, adət-ənənələri, onların tarixə münasibətləri barədə məlumat almağımıza yardımçı olur.

Hər bir dildə frazeoloji birləşmələr mühüm rol oynadığı kimi, ingilis dilində də onların rolu əvəzəlməzdir. İngilis dilinin frazeoloji sistemində yer alan emosemiyalı frazeoloji birləşmələr bu dildə danışan xalqlara məxsus “dünyanın dil mənzərəsi”ni özündə əks etdirir. Buna uyğun olaraq, həmin cəmiyyətin kimliyi, etnopsixologiyası haqqında maraqlı informasiyalar ortaya qoyur [1].

Emosemiyalı frazeologizmlər dilin lüğət tərkibinin parlaq və canlı hissəsi kimi hər bir fikrə canlılıq və ifadəlilik verir. Emosiyaların və düşüncələrin yazılı və şifahi nitqdə ifadə edilməsinə yardımçı olur. A.B. Selyayev qeyd edir ki, “emotional proseslər insan həyatında çox mühüm əhəmiyyətə malikdir. Onlar insanların bütün fəaliyyət sahələrində, o cümlədən nitq fəaliyyətində də öz təzahürünü tapır” [1].

C. Abdullayevanın “İngilis dilindəki emosemiyalı frazeologizmlər –dünyanın dil mənzərəsinin inikası kimi” məqaləsində qeyd olunub ki, “emotivlik – emossionalılıqla eyni mahiyyət kəsb edir. Lakin emotivlik əslində dil vahidlərində və onların semantikasında emossionalılığın çatdırılmasıdır” [1].

Tədqiqatlar göstərir ki, frazeoloji vahidləri daha dərindən öyrənmək üçün şaquli kontekst anlayışından istifadə etmək məqsədəuyğundur [1;7]. Şaquli kontekst nədir? Elmi araşdırmalarda şaquli kontekstin filoloji problem olduğu və müəyyən bir mətndə obyektiv olaraq qoyulmuş tarixi-filoloji məlumatların öyrənilməsi ilə bağlılığı müəyyən edilmişdir [7]. Yəni həmin frazeoloji birləşmələrin necə yaranması, bir sözlə, dini, ədəbi, coğrafi, tarixi, mədəni və s. kimi mənşəyə görə təsnif olunması nəzərdə tutulur.

Şaquli kontekstin öyrənilməsinin başqa bir aspekti məhəbbətə, insan duyğularına, dekorasiya təsvirinə, xarakterin daxili vəziyyətinə və s. kimi dil vasitələrinin tematik qruplarının təhlilinə əsaslanır.

O.S. Akhmanova və I.V. Gyubbenet şaquli konteksti iki növə ayırışlar: filoloji və sosio-tarixi şaquli kontekst [7].

I.V. Gyubbenetin sözlərinə görə, sosio-tarixi şaquli kontekstin əlamətləri fon məlumatına malik olan linqvistik vasitələr, yəni reaksiyanı ifadə edən sözlər, ifadələrdir [7]. Bununla yanaşı, I.V. Gyubbenet sosio-tarixi şaquli kontekstin ifadəsini tapdığı nitq hallarının siyahısını təqdim edir. Bunlar insanların görünüşü, xarakteri və davranışı, yaşayış yerləri, geyimləri, ev əşyaları, heyvanları, təbii hadisələri, məşhur əyləncələri, ictimai həyatları, sənət əsərləri və ədəbiyyatlarını ifadə edən sözləri ehtiva edir. Reallığı ifadə edən sözlər bir

millətin nümayəndələrinin dünyagörüşünü anlamaq üçün əsas ola biləcək məlumatları əhatə edir.

Filoloji şaquli kontekst müəllifin mətninin, bu və ya digər görüntünün və ya epizodun verildiyi mənbənin dərhal qarşılıqlı təsvirinə əsaslanır. Bu təsvirlə birlikdə yeni yaradılmış mətnə birinci mənbədən alınmış birləşmələrin, təfərrüatların və detalların bütün növləri görünür [7].

Filoloji şaquli kontekst bədii və xarici ədəbiyyat, mifologiya və folklor mətnləri olan proto-mətnlərlə bağlıdır. Filoloji şaquli kontekstin linqvistik ifadə vasitələrinə iqtibaslar, kinayələr və deyimlər daxildir [7].

İngilis dilində qeyri-tarixi şaquli kontekstə əsaslanan frazeoloji birləşmələr müxtəlif mənbələr əsasında yaranıb. Onların ən önəmlisi: 1) Bibliya, 2) bədii ədəbiyyat və 3) mifologiyadır. Zənnimcə, hətta buradan belə bir nəticəyə gələ bilərik ki, qeyri-tarixi şaquli kontekstlə filoloji şaquli kontekstin mənbələri, demək olar ki, üst-üstə düşür.

İngilis dilinin lüğət tərkibinin zənginləşməsində Bibliya əvəzolunmaz rol oynayır. Qədim zamanlardan müasir dövrümüze kimi insanlar tərəfindən ən çox diqqəti cəlb edərək oxunulan kitab Bibliya olmuşdur. İngilis dilində Bibliyadan götürülmüş frazeologizmlər hədsiz dərəcədə çoxdur, hətta buna görə onların dəqiq sayını söyləmək qeyri-mümkündür. Nümunə olaraq Bibliyadan götürülmüş və geniş şəkildə istifadə olunan emosemiyalı frazeologizmlərdən bir neçəsinin qeyri-tarixi şaquli kontekstini verə bilərik:

To gnash the teeth – “dişlərini qıncırdatmaq” (əsəbdən) mənasını ifadə edir. *To gnash* feili əslində Bibliyada şaraq-şaraq şəkildə verilib və mimetik bir sözdür. Qəzəbi, nifrəti, əsəbi ifadə edir [5; s.109].

Hope against hope – “möcüzəyə ümid etmək”, “möcüzələrə inanmaq” mənalərini əks etdirir [5; s.110]. Bu ifadənin mənşəyi Bibliyadan gəlir və orada göstərilirdi: Müqəddəs Paul Abraham haqqında yazır: *Who against hope believed in hope, that he might become the father of many nations, according to that which was spoken* [13].

As white as snow – “çox mükəmməl”, “dürüst” mənalərini ifadə edir. Qeyri-tarixi şaquli konteksti Bibliyaya əsaslanır [12]. Əlavə olaraq onu qeyd etmək istərdim ki, bizim dilimizdə də “qar kimi ağappaq” frazeoloji birləşməsinə rast gəlinir. Kontekstdən asılı olaraq, gözəllik və qorxu mənalərini ifadə edir.

Bibliya ilə yanaşı, İngilis dili frazeologizmlərinin əksəriyyəti bədii ədəbiyyatdan götürülmüşdür. Xüsusilə, Yunan və Roma ədəbiyyatlarından götürülmüş frazeologizmləri qeyd edə bilərik:

Homeric laughter – “qəhqəhə ilə gülüş”, “qəhqəhə çalıb gülmək” anlamlarını ifadə edir. Homerin “İliada” və “Odiseya” poemalarından götürülüb [5; s.110].

A sardromic laugh – “acı gülüş”, “istehzal gülüş” mənalərini bildirir. Sardini və ya Sardoni adlandırılan qədim Sardiniya xalqı arasında yaşlıları öl-

dürmək adət idi. Yaşlılar öldürülərkən, Sardi yüksək səslə gülərdi. İfadənin şaquli konteksti bu adətlə əlaqədardır [5; s.110].

Platonic love – “platonik sevgi” mənasını bildirir [5; s.111]. Əlavə olaraq onu qeyd edim ki, dilimizdə “platonik sevgi” dedikdə virtual eşq, yəni əlçatmaz sevgi başa düşülür. Mənfəət, heç bir qarşılıq gözləməyən sevgi deməkdir. Bu frazeoloji birləşmənin qeyri-tarixi şaquli konteksti məşhur filosof Platonun “Dövlət” əsəri ilə bağlıdır. Filosof bu əsərində mümkün olmayacaq dərəcədə mükəmməl bir dövləti təsvir edib. Gerçəkləşməsi mümkün olmayan, lakin gerçəkləşsə, nə qədər möhtəşəm olar deyiminin qarşılığı olaraq bu frazeoloji birləşməni yaradıb [11].

İngilis dilində frazeologizmlərin bir hissəsi isə ingilis ədəbiyyatından götürülüb. Onların əksəriyyəti görkəmli yazıçı V.Şekspirin əsərlərindən alınmışdır. Belə frazeoloji birləşmələr müasir dövrdə də geniş şəkildə istifadə olunur. Onların dəqiq sayını demək qeyri-mümkündür. Misal olaraq bir neçə emosemiyalı frazeologizmləri qeyd edə bilərik :

To screw one`s courage to the sticking place - “cəsarət etmək”, “ürək-lənmək” mənalarını ifadə edir. Bu frazeoloji birləşmənin qeyri-tarixi şaquli konteksti V. Şekspirin “Maqbet” əsəri ilə bağlıdır [5; s.105].

To wear one`s heart upon one`s sleeve - “öz hissələrini göstərmək”, (~ürəyiaçıq) mənasını ifadə edir, yəni hissələrini gizlətmədən hər kəsə göstərmək anlamı bildirir. Bu frazeoloji birləşmə əslində orta əsrlərdə atlı mizraq döyüşlərindən gələn bir adətlə bağlıdır. Deyilənlərə görə, cəngavərlər sevdikləri qadınların paltarları rəngində geyinirdilər, bununla da hissələrini ifadə etmiş olurdular. Baxmayaraq ki, bu ifadə həmin dövrlə bağlıdır, lakin ilk olaraq V. Şekspirin “Otello” əsərində qeyd olunub [8; s.93].

A fool`s paradise – “yalan ümidə əsaslanan xoşbəxtlik” deməkdir. Müasir İngilis dilində geniş şəkildə istifadə olunur. Pis bir situasiyada olmasına baxmayaraq, yaxşı bir vəziyyətdə olduğunu zənn edib xoşbəxt olan bir kəs haqqında deyilən frazeoloji birləşmədir. V. Şekspirin “Romeo və Cül-yetta” əsərində qeydə alınıb [8; s.88].

İngilis dilində lüğətlərin formalaşmasında və yeni frazeoloji birləşmələrin yaranmasında mifologiyanın rolunu da xüsusilə qeyd etmək yerinə düşər.

Məsələn:

Between Scylla and Charybdis – “iki od arasında qalmaq”, “çıxılmaz vəziyyətdə qalmaq” mənalarını ifadə edir. Bu ifadənin şaquli konteksti yunan mifologiyasından gəlir. Mifologiyada Ssilla və Xaribda ölümsüz dəniz canavarları olaraq təsvir olunub; Ssilla on iki ayaqlı, altı başlı və üç cərgəli iti dişləri olan qorxunc qadın canavarı, Xaribda isə dəniz suyunu udub və birdən püskürən nəhəng olaraq göstərilib. Əgər bir kəsə Ssilla və Xaribda arasında olduğu söylənsə, bu, həmin şəxsin eyni anda iki təhlükə ilə qarşı-qarşıya qaldığı mənasını ifadə edir [4; s.423].

Nəticə olaraq qeyd edə bilərik ki, şaquli kontekst mətnin oxucu tərəfindən anlaşılması üçün mühüm əhəmiyyət daşıyan amillərdən biridir. Yuxarıda qeyd etdiyimiz emosemiyalı frazeologizmlərin etimologiyası qeyri-tarixi şaquli kontekstə əsaslanır.

Ədəbiyyat:

1. Abdullayeva C. İngilis dilindəki emosemiyalı frazeologizmlər – dünyanın dil mənzərəsinin inikası kimi // III International scientific conference of young researchers. Qafqaz Universiteti. Materiallar. Bakı, 2015. <http://www.azkurs.org/qafqaz-universiteti-materiallar.html?page=57>
2. Bayramov H.A. Azərbaycan dili frazeologiyasının əsasları. Bakı, "Maarif", 1978, 174 s.
3. Hacıyeva Ə.H. İngilis və Azərbaycan dillərində somatik frazeologizmlərin struktur-semantik xüsusiyyətləri. Bakı, "Nurlan", 2004, 192 s.
4. Kun N.A. Qədim Yunanistanın mifləri və əfsanələri. Bakı, "BSU-Kitab aləmi", 2008, 544 s.
5. Mehdixanlı F. Müasir ingilis dilində alınma frazeologizmlər // Filologiya məsələləri № 1. Bakı, "Elm və təhsil", 2014, 476 s. www.filologiyameseleleri.net
6. Vəliyeva N.Ç. Müxtəlif sistemli dillərdə feli birləşmələrin tipoloji təhlili. Bakı, "Avropa", 2008, 862 s.
7. Ananyina M, Uskova BA. The Linguistic Means of Expression of the Vertical Context. In Young Scientist USA (p. 48). Auburn, WA: Lulu Press. 2014. <http://www.youngscientistusa.com/archive/1/42/>
8. Garasharli Ch. Language and Culture (English-speaking Countries). Bakı, "Elm və təhsil", 2014, 150 s.
9. Rogers J.T. The Dictionary of Cliches. New York: Ballantine Books, 1985, 305 p.
10. Seidl J., McMordie W. English Idioms and How to Use them. Oxford: Oxford University Press, 1978, 268 p.
11. <https://tr.wikipedia.org/Platonik>
12. <https://www.usingenglish.com/reference/idioms/white+as+snow.html>
13. https://www.phrases.org.uk/bulletin_board/8/messages/335.html/

UOT 81

STYLISTIC FUNCTION OF ONOMASTIC UNITS.

Billure İlqar TAHIRZADEH*Western Caspian University
tahirzade96@inbox.ru*

SUMMARY

As a result of our research, English onomastics shows that there are close associative links between language and culture, historical reality, and as a result, metaphorical shades and stylistic connotations appear in the semantics of onomastic units. Like other metaphorical meanings, onomastic connotations have been filtered through the English worldview, folklore, legends, and national psychology, and have become means of stylistic expression.

Stylistic onomastics covers the expressive, satirical, humorous features of artistic style. The ethnic character of the people speaking this language, as well as the objective features of toponyms have a certain role in the emergence of stylistic nuances.

Keywords: onomasticon, English, toponym, ethnonym, lexicon.

XÜLASƏ**ONOMASTİK VAHİDLƏRİN ÜSLUBİ FUNKSİYASI**

Apađığımız araşdırma nəticəsində ingilis onomastikasının dil ilə mədəniyyət, tarixi gerçəklik arasında sıx assosiativ bağlar olduğunu, nəticə etibarilə onomastik vahidlərin semantikasında metaforik çalarlıqların, üslubi konnotasiyaların meydana çıxdığını göstərir. Digər metaforik mənalar kimi, onomastik konnotasiyalar da ingilis dünyagörüşü, folkloru, əfsanələri, milli psixologiyası süzgəcindən keçmiş, üslubi ifadə vasitələrinə çevrilmişlər.

Üslubi onomastika bədii üslubun ekspressiv, satirik, yumoristik əlamətlərini əhatə edir. Üslubi çalarlıqların yaranmasında bu dildə danışan xalqın etnik xarakterinin, eləcə də toponimlərin obyektiv xüsusiyyətlərinin müəyyən rolu var.

Açar sözlər: onomastika, ingilis, toponim, etnonim, leksika, onomologiya

РЕЗЮМЕ

СТИЛИСТИЧЕСКАЯ ФУНКЦИЯ ОНОМАСТИЧЕСКИХ ЕДИНИЦ

В результате нашего исследования английская ономастика показывает, что существуют тесные ассоциативные связи между языком и культурой, исторической реальностью, и в результате в семантике ономастических единиц появляются метафорические нюансы и стилистические коннотации. Как и другие метафорические значения, ономастические коннотации были отфильтрованы через английское мировоззрение, фольклор, легенды и национальную психологию и стали средствами стилистического выражения.

Стилистическая ономастика охватывает выразительные, сатирические, юмористические черты художественного стиля. Этнический характер людей, говорящих на этом языке, а также объективные особенности топонимов играют определенную роль в возникновении стилистических нюансов.

Ключевые слова: Ономастика, английский, топоним, этноним, лексикон, ономалогия

English onomastic units-toponym, anthroponym, ethnonym, and others are used to get colorful figurative and stylistic effects. These effects appear as the result of various historical, economic and cultural associations, as well as the author's desire to create figurativeness. For instance, if the author names the character he created "Earnest" (conscientiousness), it means that he points to his character's conscientiousness and fairness in real life. According to this, we can draw a conclusion that when authors name their characters they pay attention to the lexical and semantic meaning of anthroponyms in language.

The stylistic function of onomastic units has been a research object of many outstanding linguists. Those researchers investigate figurative meanings obtained by onomastic units based on the association of historical events and characteristic features of personalities. For instance, A.V. Kunin shows that the expression "the Admirable Crichton" ("educated, intellectual man") is associated with well-known Scottish scientist James Crayton or the expression "Sally Lunn" ("sweet bagel") originates from the name of the baker woman who lived in XVII century (1, 28).

Toponyms used in literature reflect the historical-economic geography of the specific area. According to the forms of their attitude towards reality, toponyms can be divided into two groups: a) ordinary toponyms; b) literary toponyms.

Ordinary toponyms are descriptive and they denote exact and specific areas.

Literary toponyms are the product of the authors' creative activity. They use literary toponyms to intensify aesthetic qualities or emotionality in text or work. As an ordinary toponym, they are considered as a language fact, but as a literary toponym, they are considered as a speech fact.

Toponymy provides stylistic researches with a wide range of materials and acquires stylistic effects in the literature. Toponyms get their stylistic function in the literature and have special aesthetic effects.

Toponyms are used for different purposes in literature:

1. In most cases they are used in their physical meanings and indicate the location of a specific event: After a day or two, he had to leave London.

2. Sometimes the author himself creates an artificial toponym in his fantasy. For instance, despite the fact that the famous **Barssetshire** toponym exists in A.Trollofun's plays, there is no such place in England. Budmouth, Corvesgate, Knollsea toponyms can be examples of this.

3. Toponyms are also used not only to indicate the quality, feature of specific area and but also to indicate the event occurred in that area. It aims to create an emotional atmosphere, especially by means of toponyms used in poetic language. For instance, we see this in poems on naming places, in a poem called "Goannaya":

A noise of laughter: southern Loughrigg heard, and Fairfield answered with a mountain tone; Helvellyn far into the blue sky, carried lady's voice...

Stylistic toponymy studies the functional-expressive, satirical and humorous characteristics of literary style. Ethnic characters of the people who speak this language, as well as the characteristic features of the toponyms, play a certain role in the emergence of this style.

The figurative meaning of stylistic toponyms gives the author an opportunity to express his thoughts in a brilliant way. Toponym is used as a stylistic material in the right and appropriate moment and as a result, the quality of the literary work is quite high: "My lodgings might easily have been none of those scruffy little houses by the station—from one Dafton to another" (G. Braine "Room at the Top").

Here Dafton does not have the function of naming, it is characterized by not only the quality of the object in the foreground, but also the emotional attitude towards the object, and the toponym, by its nature, it is approaching common noun. In many European languages, we can find out that toponyms have a common noun effect: **waterloo** - the last, decisive battle.

Toponymic units provide stylistic research with rich materials. Toponyms get stylistic effects in the literature. In literature, toponymic units have an aesthetic function and a "stylistic load" and serve other literary purposes.

The writer's novelty skill shows itself in shaping one of the potential meanings according to literary purpose, stylistic maneuver and set it in motion.

Sorting out the meanings of the word according to the writer's purpose, and seeing one of them that is the most appropriate for the purpose is a language operation performed by a real artist. This is called "stylistic choice".

Toponyms and generally onomastic units are used for various purposes in literary works:

1) When describing real-life events occurred in a particular area its name is kept as it was.

For example, He had been spending a few weeks in a Carinthian lake and after a day or two in London was to go and with friends in Scotland (W.S. Maugham, "Theatre").

2) Artificial toponyms are used as a product of the writer's imagination.

For instance, **Pifflington** (piffle - nonsense) in Bernard Shaw's "Augustus does his bit";

Barssetshire (though there is no such graphic on the map of England), which is most often found in the A. Trollop's works, or **Bubmauth, Knollsea, Cervesgate** a product of T. Harry's imagination, are toponyms of this kind.

The stylistic properties of names of human beings are studied in the anthroponimics branch of onomastics. L.M Shetty used the terms poetic anthroponimics and other scholars used literary anthroponimics for this (2, 119).

All three terms characterize the used onomastic unit. Anthroponimics- the relation between the author's style and the names within the work, literary anthroponimics- peculiarities of using the names of human beings within the literature, and the poetic anthroponimics - shows the impressions that the name of the human being used in the study evokes in the reader.

Academician Vinogradov noted that the main category in linguistic analysis of literature is the notion of individual style. Here, he set out to analyze the expressive features of the names of characters used as the main task that linguists face. Thus, a well-chosen name not only defines the character, but also plays an important role in expressing the author's artistic opinion, and enhances the emotional impact of the work (3, 37-38).

Many writers have made observations on names and have taken this into account in their works. For instance, one of the main characters in Charles Dickens' "The Posthumous Papers of the Pickwick Club" was Mr. Wardle. The name is derived from the English verb "to waddle", meaning "walk with short steps and a clumsy swaying motion". It is typical for the character of the work. Through this portrayal, Charles Dickens created the image of a fearless, brave Colonel Wardle, who lived in England 25 years before writing the work. Colonel Wardle rebelled against the royal authority of the time without any hesitation and accused the king of fraud.

Each writer should consider the phonemic and morphemic features of the name in addition to the character's expressive and impulsive qualities when they choose a name for their character. Thus, it is important to pay at-

tention not only to the content but also to the sound structure in rhyme and rhythm dominating poetry. Many famous onomasts (Z. V. Nikolaev, T. N. Kondratyev, I.M. Kaznadey, D. Likachyov, S. I. Zinnin, E. Smith) have done research on the names used in poetry. Interest in the field in England and America in the 50s of the 19th century was so growing rapidly that a separate section of "Names" magazine was devoted to this subject. Vocal music, figurative language, additional meanings give the reader more than just information. There are two ways to convey the name melodically to the reader: the arrangement of the sounds and the accuracy of the stress. Here the analysis of alliteration draw our attention (4, 268- 270). Alliteration has been considered a characteristic of English poetry since the time of Beowulf, Widsith, and G. Chaucer. As a result of alliteration, names can get higher expressivity. For example, in Byron's :

As I was saying, sir, the room-
The room is so full of wits and bards
Crabbes, Campelly, Crockers, Freres and Wards
And others, neither bards nor wits...

-verses the name of **the Wards** family is a rhyme with the word **bards**. The names of the Charles Dicken's character Nicholas Nickleby and J. Likoko's Isolde the Slender are the results of alliteration. The names can also be used as syntactic epiphora. For instance, it has significant importance in poetry. However, the content of the name is more important than its physical structure.

The relationship between the content of the work and the names of humans has been investigated by many scholars: V. N. Mikhailov, K.B. Zaitseva, Z.V. Nikolayeva, E.B. Magazannik, V.A. Nikonov, L.V. Sidorenko, A.Q. Stepanova and others. Another scientist, L.N Andreyeva, who deals with common problems of onomastics has come to the wrong conclusion in her research. Thus, she identified all content names with onomastics. However, antonomasia is the process in which the common nouns are used as proper nouns or vice versa. In this case, a proper noun is used to describe another subject or object that has a common identity. For example: Othello - is a symbol of jealousy, Don Juan - is used in the sense of womanizer. Antonomasia is an important component of onomastics and a speech figure that is closely associated with metaphor and metonymy. L.M. Shetty has analyzed this issue in more detail and stated that antonomasia is a process of transformation, but any name that has content has an independent meaning. When analyzing the content of names used in a work, it is necessary to pay attention to the names used in accordance with the characteristic features of the character, place and time of the event (5, 85).

According to the plot of the work, Y.A. Karpenko divides the names used in literary works into two groups. He calls the names included in the plot as the first plan toponyms, and the names that are not included in the plot as

the second plan toponyms. He noted that the names beyond his classification are the names of historical figures used in literary work.

L. M. Shetty studied the anthroponymy of English literature and divided the names of characters into the following groups based on their roles in literary work:

a) neutral names that have nothing to do with the phonetic structure and meaning of the character's name or his actions: Dombey Copperfield (Charles Dickens), etc.

b) descriptive names that characterize the character directly or indirectly: mr. Headstone (stupid), mr. Crocker (swindler) (Charles Dickens).

c) parody names that usually have emotional – expressive effects and are usually negative: Lord Boodle, Lord Coodle, Sir Thomas Dodle (Charles Dickens).

d) associative names that evoke some impressions in the reader based on the sound structure, as well as give more in-depth description of the character: the character of Charles Dickens' s "Bleak House" story, elderly eccentric Miss Flite (flight) (6, 154-159).

L.M. Shetty has also used the terms expressive anthroponyms and character-anthroponyms as literary onomastic terms. By representative anthroponyms, Shetty refers to anthroponyms that represent a particular group, united by a single national, moral, and social value. He divides the representative anthroponyms into three groups: a) national, b) social, c) professional-anthroponyms.

a) John Bull- English, MICKY, PADDY-Irish, FRITZ- German, Yankee Sam-American, IVAN-Russian.

b) JACK- humble, JANE- naive girl, HODGE-hard-working.

c) Sherlock Holmes, Miss Marple- detective, ABIGAIL, girl FRIDAY, man Friday, Sancho Panza - assistant, servant.

The actuality of the article. The actuality of the subject is that onomastics includes a rich information about the history and geography of the country.

The scientific novelty of the article. Novelty is that the work was realized on the examples belonging to the author.

The practical significance of the article. The results of the article is important for the use of the researchers who learn onomasticon.

Literature:

1. Кунин А.В. Фразеология современного английского языка. М., 1972
2. Щетинин Л.М. Внутренняя форма и морфологическая структура английских фамильных имен. Ростов-на-Дону, 1958
3. Виноградов Е.М., Костомаров В.Г. Язык и культура. М., 1983.
4. Виноградов Е.М., Костомаров В.Г. Язык и культура. М., 1983.
5. Щетинин Л.М. Внутренняя форма и морфологическая структура английских фамильных имен. Ростов-на-Дону, 1958
6. Щетинин Л.М. Внутренняя форма и морфологическая структура английских фамильных имен. Ростов-на-Дону, 1958

UOT 81

**İNGİLİS VƏ AZƏRBAYCAN DİLLƏRİNİN HAND / ƏL VƏ
ÜRƏK / HEART KOMPONENTLİ SOMATİK
FRAZEOLÖGİZMLƏRİNİN TEMATİK QRUPLARI****Leyla Vüqar qızı Mirzəyeva***Qərbi Kaspi Universiteti
leylamirzeyevaa@mail.ru***XÜLASƏ**

Bu məqalədə biz ingilis və Azərbaycan dillərindəki “*hand*” – “*əl*” və “*ürək*” – “*heart*” komponentli somatik frazeologizmlərin tematik qruplarını araşdırmışıq. Biz tədqiqatın nəticəsində görə bilərik ki, bu somatik frazeologizmlərin bəziləri bir-birilə eynilik təşkil etsə də, digərlərində milli çalarlıq özünü göstərir.

Açar sözlər: ingilis dili, Azərbaycan dili, somatik frazeologizmlər, somatizmlər.

ABSTRACT**THE THEMATIC GROUPS OF HAND / ƏL AND ÜRƏK /
HEART SOMATIC FRAZEOLÖGİSMS IN THE ENGLISH AND
AZERBAIJANI LANGUAGES**

In this article, we have investigated the thematic groups of “*hand*” – “*əl*” and “*ürək*” – “*heart*” somatic frazeologisms in the English and Azerbaijani languages. We can see that some of them are equivalent with each other, while the others have national colouring.

Keywords: the English language, the Azerbaijanian language, somatic phraseologisms, somatisms

РЕЗЮМЕ**ТЕМАТИЧЕСКИЕ ГРУППЫ ФРАЗЕОЛОГИЗМОВ,
СОДЕРЖАЩИХ СОМАТИЗМЫ HAND / ƏL И ÜRƏK / HEART, В
АНГЛИЙСКОМ И АЗЕРБАЙДЖАНСКОМ ЯЗЫКАХ**

В этой статье мы исследовали тематические группы фразеологизмов, содержащих соматизмы *hand / əl* и *ürək / heart*, в английском и азерб-

байджанском языке. Мы видим, что некоторые из них эквивалентны друг другу, в то же время другие имеют национальный колорит.

Ключевые слова: английский язык, азербайджанский язык, соматические фразеологизмы, соматизмы

Frazeologizmlər dilin leksik sisteminə daxil olan elə vahidlərdir ki, onlar mənə xüsusiyyətlərinə görə xüsusi qrup yaradır və sintaktik cəhətdən tərkib hissələrinə bölünməyib bütövlükdə cümlə üzvü olurlar. Bu qrupa daxil olan sözlər adi sözlərdən, adlardan ona görə fərqlənir ki, onların tərkib hissələrinə daxil olan sözlər öz müstəqil mənasını itirir və birləşmə tərkibində ümumi bir mənanın yaranmasına xidmət edir [1, s. 184].

Frazeoloji vahidlər uzun zamandan bəri oturmuş, sabit ifadələr olduğundan onlar, demək olar ki, həyatın əksər sferalarını əhatə etməkdədir: insan orqanizmi, qida, geyim, rənglər, rəqəmlər, heyvanlar aləmi, təbiət, zaman, sevgi və s. Frazeoloji birləşmələrin böyük bir qrupunu insan orqanizmi ilə bağlı olan ifadələr təşkil edir. Belə frazeoloji vahidlərə *somatik frazeologizmlər* (somatik – yunan dilində “soma” (somatos) “bədən” deməkdir) deyilir. R. Muqunun fikrincə, denotasiyanın (mənanın) obyektinə görə somatik konstruksiyaları bir neçə qrupa ayırmaq mümkündür: *somonimik leksemlər* (insanın müxtəlif orqanlarını ifadə edən somatizmlər), *osteonimik leksemlər* (insan skeleti ilə bağlı olan somatizmlər), *splanxnonimik leksemlər* (daxili orqanları əhatə edən somatizmlər), *angionimik leksemlər* (qan dövranı sistemi ilə bağlı olan somatizmlər), *sensoimik leksemlər* (hissi orqanları əhatə edən somatizmlər) və *ümumi bədənlə bağlı olan leksemlər* [13, s. 25]. Apardığımız tədqiqatın nəticələrinə əsasən deyə bilərik ki, somatik frazeologizmlərin bu cür təsnifatı mümkündür, istər ingilis, istərsə də Azərbaycan dillərində bu klassifikasiya əsasında yaranan somatik frazeologizmlər mövcuddur (məs., *be in someone's blood // qanında olmaq, fasten one's eyes on // gözlərini zilləyib baxmaq, with a clear head // açıq beyinlə, skin and bones // bir dəri, bir sümük, damarları qaynamaq, damarı sızlamaq* [2, s. 182] və s.).

Statistik metodun vasitəsilə əldə etdiyimiz nəticələr (araşdırmalar N. Vəliyevanın “İrihəcmli üçdilli (Azərbaycanca-İngiliscə-rusca) frazeoloji lüğət” [8] və Ə. Hacıyevanın “İngiliscə-azərbaycanca və azərbaycanca-İngiliscə somatik frazeoloji birləşmələr lüğəti” [6] üzərində aparılıb) göstərir ki, ingilis dilində somatik frazeologizmlərin böyük bir qismini “*hand*” (14.7%), Azərbaycan dilində isə “*ürək*” (13.7%) somatizmlə birləşmələr təşkil edir.

“*Hand*”/ “*əl*” somatizmi, demək olar ki, universal mənalar ifadə edir. Bu söz müxtəlif mənaların yaranmasında (ünsiyyət, bacarıq, fəaliyyət, ünsiyyət mübadiləsi, fikrin praktiki tətbiqi) mühüm rol oynayır. Ə. Hacıyevanın somatik frazeologizmlər sahəsində etdiyi tədqiqat əsərlərinə istinad edərək, İngilis və Azərbaycan dillərində tərkibində “*hand*”/“*əl*” sözü olan somatik frazeologizmləri əsasən bu şəkildə tematik qruplara ayırmaq mümkündür:

1) İnsanın iş fəaliyyətində bacarıqsızlığını və ya bacarığını, səyini, fəaliyyətini, fəaliyyətsizliyini xarakterizə edən SFB-lər [3, s. 134]: *to sit with idle hands / to keep one's hands in pockets* [14] // *əli cibində gəzmək, one has wonderful pair of hands // əli qızıl olmaq, a bad / poor hand at something // əlindən bir iş gəlməmək* və s.

2) Hər hansı bir hərəkəti yerinə yetirmə tərzi [4, s. 72]: *swift hand // əldən zirək, to have an open hand // əliaçıq olmaq, to have a hand in a pie // nədəsə əli olmaq, a numb hand // əldən zəlil olmaq* və s.

3) Hərəkətin fəaliyyətinə fiziki maneənin olmasını bildiren frazeologizmlər [5, s. 242]: *fall into the wrong hands // pis adamın əlinə düşmək, bound hand and foot* [12, s. 24] // *əl-ayağı bağlı olmaq, to take off smb's hand // bir kəsin əlindən xilas etmək* və s.

4) Bir işi görmək istəyini bildiren SFB-lər [3, s. 135]: *put one's hand to the plough // əlini işin altına qoymaq, not to keep one's hands quiet // əlini dinc qoymamaq, to lay / hold of smth. with both hands* [15] // *dördəlli tutmaq* və s.

5) Kiməsə kömək etmək və ya arxa çevirmək, birgə fəaliyyət ifadə edən SFB-lər [5, s. 242]: *to join hands // əl-ələ vermək, refuse in a helping hand to someone // əl tutmaq, to extend a hand of friendship // kömək əlini uzatmaq, to join hands // əl-ələ vermək* və s.

6) Müsbət və mənfi keyfiyyətlər ifadə edən somatik frazeoloji vahidlər [3, s. 135]: *to have clean hands // əli təmiz olmaq, to steep one's hands with blood / to stain one's hands in blood // əllərini qana bulamaq, give someone a big hand / to clap one's hands // əl çalmaq* və s.

7) Süstlük, passivlik bildiren SFB-lər [5, s. 242]: *to fold one's hands // əli qoynunda olmaq, not to turn one's hand over // əlini ağdan-qaraya vurmaq* və s.

8) Nəyəsə qabil olmağı bildiren SFB-lər [3, s.73]: *to wash one's hands of smth. // kiminsə əlindən qurtarmaq, take oneself in hand // özünü ələ almaq* və s.

9) Emosional vəziyyət bildirmək məqsədilə istifadə olunan SFB-lər [3, s. 136]: *to rub one's hands // əllərini sürtüsdürmək, in safe hands // etibarlı əllərdə* və s.

10) Adət-ənənə, inancları ifadə edən SFB-lər [5, s. 244]: *to ask for the hand of someone / to offer someone one's hand and heart // ürək vermək / könül vermək* və s.

11) Arzu, dilək, təbrik bildiren SFB-lər [4, s. 74]: *Your hands be healthy! // Əliniz var olsun!, Hand off! // Əlini çək!, All hands to the pumps! // Əlinizi işə salın!, Hands up! // Əllər yuxarı!* və s.

12) Məkan mənalı SFB-lər [3, s. 135]: *at hand // əlinin altında, on all hands // əlini hara atırsa, to be in a single hand // bir əldə olmaq* və s.

13) Əlin aktivliyi ilə bağlı fəaliyyətin intensivliyini bildiren SFB-lər [5,

s. 243]: *to take a hand in // əl bulmaq, to get the hands // əl-qol açmaq, live by one's hands // bir əli, bir başı* və s.

Zənnimizcə, bu təsnifatda 1 və 7-ci qrupları bir bölgü daxilində vermək mümkündür, çünki onların hər ikisinin əsasında dayanan ümumi mənə “fəaliyyət / fəaliyyət” konseptidir. Bundan başqa 9, 10, 11-ci qrupların da bir bölgü daxilində verilməsi mümkündür, çünki onların hər biri hiss, həyəcan, emosiya ifadə edən birləşmələri əhatə edir.

Burada vacib bir faktı da vurğulamaq istərdik ki, *to offer someone one's hand and heart (ürək/könül vermək)* somatik frazeologizmini Azərbaycan dilindəki qarşılığının “*əl vermək*” şəklində yox, “*ürək vermək*” formasında işlədilməsi daha uyğundur, çünki “*əl vermək*” frazeologizmi dilimizdə “kömək etmək” mənasında işlənməkdədir. Fikrimizcə, bunun başlıca səbəbi hər bir xalqa məxsus olan yerli, milli koloritdir ki, hər iki xalqın dil mənzərəsini müəyyən etməyə kömək edir.

“*Ürək*” / “*heart*” somatizmləri hisləri, əhval-ruhiyyəni, təcrübələri simvolizə edən orqandır. A.O.Karmışakov “Rus və qırğız dillərində somatik frazeologizmlər” [13, s.40] adlı tədqiqat əsərində rus və qırğız dillərində bu komponentlərdən ibarət somatik frazeologizmlərin tematik qruplarını işləmişdir. Tədqiqatın obyektı olan somatik frazeoloji vahidləri nəzərdən keçirərək ingilis və Azərbaycan dillərində tərkibində “*ürək*” – “*heart*” somatizmlərinin olduğu frazeoloji vahidləri də tematik baxımdan belə klassifikasiya etmək olar:

1) Səmimilik ifadə edən somatik frazeoloji vahidlər: *with all one's heart and soul // açıq ürəklə, to wear one's heart on one's sleeve // ürəyindəki dilində olmaq, to be heart and soul to one another // can bir qəlbə, to take someone to one's heart // ürəyini vermək* və s.

2) Əzab-əziyyət, kədər ifadə edən somatik frazeoloji vahidlər: *one's heart is torn (rent) / one's heart is breaking (bursting, bleeding) / it rends one's heart // ürəyinin başı ağrımaq, to come home to one's heart / to grip one's heart // ürəyini qana döndərmək, to eat one's heart out* [11, s. 57] // *ürəyini yemək* və s.

3) İnsanların xarakteri ilə bağlı olan somatik frazeoloji birləşmələr: *open-hearted / kind-hearted* [9, s. 162] // *açıqürək, he (she) has a heart of gold // böyük ürəyi olmaq, to have heart of big / kind / gold / soft heart // qızıl kimi ürəyi olmaq, a hard heart/a heart of stone / flint / stony heart // daş ürəkli, faint-hearted // ürəksiz / cəsarətsiz* və s.

4) Məhəbbət, sevgi konsepsiyası ilə bağlı olan somatik frazeoloji vahidlər: *to take someone to one's heart / to lose one's heart // ürəyini vermək, to steal away someone's heart / to win someone's heart / to capture someone's heart // ürəyini / qəlbini oğurlamaq, to win / gain someone's heart / to wind round someone's heart // ürəyinə girmək, to conquer the heart of someone // qəlbinə / ürəyinə hakim olmaq* və s.

5) Qorxu, cəsərət bildirən somatik frazeoloji vahidlər: *one's heart is uneasy / one's heart is out of kilter / one's heart is in one's mouth / one's heart gave a jump / one's heart sank // ürəyi atlanmaq / ürəyi düşmək, to have one's heart in one's mouth / throat // ürəyi ağzına gəlmək / ürəyi boğazında döyünmək, take heart / ürək eləmək* [7] və s.

6) Müsbət və mənfi keyfiyyətlər ifadə edən somatik frazeoloji vahidlər: *one has one's heart set on smth. // ürəkdən istəmək, it is like a stab in the heart to one // ürəksındıran acı söz, to make smth. half-heartedly // ürəksiz etmək, to laugh with all one's heart // ürəkdən gülmək, to hate someone or smth. with one's whole heart // bütün qəlbi ilə nifrət etmək, break one's heart* [10, s. 77] // qəbini qırmaq və s.

İngilis dilindən fərqli olaraq, Azərbaycan dilindəki bəzi frazeoloji birləşmələrin tərkibində “ürək” sözünün sinonimi “qəlb”, “könül” sözləri də işlədilməkdədir və bu da “ürək” konseptinin linqvo-kulturoloji əhəmiyyətini sübut edən başqa bir faktdır. Fikrimizcə, bu cür emosional məzmunlu sözlərin frazeoloji vahidlərin tərkibində işlədilməsi xalqımızın dünyagörüşü və emosional təbiəti ilə əlaqədardır. Burada diqqəti cəlb edən maraqlı cəhətlərdən biri də həm ingilis, həm də Azərbaycan dillərində qorxu hissini göstərmək üçün ürəyin *ağız* və ya *boğazda* olması şəklində ifadə edilməsidir (*to have one's heart in one's mouth/throat // ürəyi ağzına gəlmək*).

Nəticə olaraq, deyə bilərik ki, somatik frazeologizmlərin tədqiqi göstərir ki, ingilis və Azərbaycan dillərində “*hand*” / “*əl*” və “*ürək*” / “*heart*” komponentli frazeoloji vahidlərin tematik qruplarının böyük bir qismi bir-birilə ekvivalentlik təşkil etməkdədir. Lakin bir sıra somatik frazeoloji vahidlər isə milli koloriti əks etdirdiyindən hər bir xalqın özünəməxsus olması ilə səciyyəvlənir (*to offer someone one's hand and heart – ürək/könül vermək, to oil (warm) someone's hand – ağzına atmaq, as bare as the palm of your hand / live from hand to mouth* [12, s. 116] – *ağzına qurd düşmək / yoxsul olmaq, to take wise words to heart – qulağında sırqa eləmək* və s.)

Ədəbiyyat:

1. Axundov A.A. Ümumi dilçilik. Bakı: Şərq-Qərb, 2006, s. 280
2. Bağırov N. Dədə Qorqud dastanlarında somatik frazeologizmlər, Dil Araştırmaları, Güz 2016/19, s. 177-187.
3. Hacıyeva Ə.H. İngilis və Azərbaycan dillərində somatik frazeologiyanın əsasları. Bakı: Nurlan, 2008, s. 274
4. Hacıyeva Ə.H. İngilis və Azərbaycan dillərində somatik frazeologizmlərin struktur-semantik xüsusiyyətləri. Bakı: Nurlan, 2004, s.192
5. Hacıyeva Ə.H. Müxtəlif sistemli dillərdə somatik frazeoloji birləşmələr. Bakı: Nurlan, 2007, s.347
6. Hacıyeva Ə.H. İngiliscə-azərbaycanca və azərbaycanca-ingiliscə somatik

- frazeoloji birləşmələr lüğəti. Bakı: Nurlan, 2005, s.190
7. Hacıyeva Ə. H., Hacıyeva A. K., Eyvazova V. V. İngiliscə-azərbaycanca frazeoloji lüğət. Bakı: Nurlan, 2006, s. 368
 8. Vəliyeva N.Ç. İrihəcmli üçdilli (Azərbaycanca-İngiliscə-rusca) frazeoloji lüğət: 2 cildə. Bakı: Azər nəşr, 2010, s. 985
 9. Flavell L., Flavell R. Dictionary of idioms and their origins, Oxford: Oxford University Press, 1994, 224 p.
 10. Seidl. J, English idioms, Oxford University Press, 1982, 95 p.
 11. Spears R. McGraw-Hill's. Essential American Idioms (second edition). McGraw-Hill Education – Europe, 2008, 288 p.
 12. Spears R. McGraw-Hill's Super- mini American idioms dictionary (second edition). McGraw-Hill Education – Europe, 2008, 289 p.
 - 13.<https://www.scribd.com/doc/115486435/Contrastive-analysis-of-idioms->
 - 14.<http://idioms.thefreedictionary.com/>
 - 15.<https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english-thesaurus/wag>

UOT 81

HUMANİSTİK APPROACHES IN LANGUAGE TEACHING

Shafag Isa ABDULLAYEVA

Western Caspian University

ABSTRACT

So, all kinds of ideas seem relevant at the same time. And instinctively or intentionally, teachers choose different methods. There are events where teachers insist on using exclusively L2; but at the same teachers can quickly translate something or contrast L1 and L2 language use. Teachers choose an eclectic variety of techniques and classes from different methodologies and approaches. But the key factor is that the choice is made for fundamental reasons.

In short however implicitly, the teacher understands how these choices benefit students and the learning process. In our age of globalization and growing cultural awareness, there is a growing understanding that different cultures, and in particular different educational cultures, need different methodologies. This new sensitivity to other cultures, in particular other educational cultures, is an appropriate place to end this story.

Keywords: language, teaching, methods, approaches, teacher, student

XÜLASƏ

DİL TƏDRİSİNDƏ HUMANİSTİK YANAŞMALAR

Beləliklə bütün fikirlər eyni zamanda bir-biri ilə əlaqəli görünür. Bəzən müəllimlər hiss etmədən və ya bilərəkdən müxtəlif metodlardan istifadə edirlər. Müəllimlərin israrla ikinci dili(L1) işlətməyi tələb etdiyi zamanlar da olur, ancaq bu hallarda müəllimlər qarşılıqlı tərcümə və digər formada əlaqə yarada bilər. Müəllim metod və yanaşmaları seçici olaraq istifadə edir, açar faktor fundamental əsaslara söykənir. Yəni qısaca olaraq, müəllim seçdiyi metodun şagirdə və ya tələbəyə necə faydalı olacağını anlayır. Hal-hazırkı qloballaşma dövrümüz və böyüməkdə olan multikulturalizmdən məlumatlılıq, fərqli mədəniyyətlərin və fərqli tədris mədəniyyətlərinin yeni tədris metodlarının yaranmasına ehtiyacın artdığını üzə çıxarır. Digər mədəniyyətlərə olan bu həssaslıq, xüsusilə təhsil mədəniyyətinə olan bu yeni həssaslıq bu sahədə olan yaradıcılığı sona çatdırmaq üçün yaxşı fürsətlər yaradır.

Açar sözlər: dil, tədris, metodlar, yanaşmalar, müəllim, tələbə

РЕЗЮМЕ

ГУМАНИСТИЧЕСКИЕ ПОДХОДЫ В ПРЕПОДАВАНИИ
ЯЗЫКА

Таким образом, все виды идей кажутся одновременно актуальными. Иногда инстинктивно или же намеренно, учителя используют разнообразные методы. Временами учителя настаивают на использовании исключительно второго языка L2; но в этих случаях преподаватели могут интегрировать между контрастным и другими формами перевода. Педагог выборочно использует методы и подходы, то есть ключевые факторы основываются на фундаментальных принципах. В целом педагог полностью осознает то, насколько выбранный им метод является продуктивным для студентов и учащихся. Наряду с нынешней эпохой глобализации и растущей культурной осведомленности, приходит осознание того, что растёт потребность в создании новых методов обучения для различных образовательных культур. Такая чувствительность к другой культуре, в частности, к образовательной культуре создает хорошие условия для завершения творчества в этой сфере.

Ключевые слова: язык, обучение, методика, подходы, учитель, ученик

Everything we do within the classroom, in any case essential is educated by a few kind of technique; it could be a mixed up strategy but it is there. There has continuously been a mass of diverse and fighting techniques or in more commonsense terms: methods, approaches, and techniques. Humanistic teaching locks in emotion, sympathy, support, and learner involvement. Whereas, proponents advocate humanism, rivals say learning a dialect has nothing to do with these influences. Be that as it may, these claims couldn't halt the developing mindfulness of Humanistic approaches in dialect teaching.

Humanism would concentrate upon the improvement of the child's self-concept. In the event that the child feels great almost him or herself at that point that's a positive beginning. Feeling good around oneself would include an understanding of ones' qualities and weaknesses and a conviction in one's capacity to improve. Learning isn't a conclusion in itself It implies to the advance towards the apex of self-development, child learns since he or she is deep down driven, and determines his or her remunerate from the sense of accomplishment that having learned something manages. This would contrast from the behaviorist action that would be more successful. Outward rewards are rewards from the exterior world, e.g. praise, money, gold stars, etc. Inborn rewards are rewards from inside oneself, or maybe like a fulfillment of a demand. This concurs with the humanistic approach, where instruction is truly

around making a demand inside the child or ingrains inside the child self-motivation.

Broadly talked about in 1970s, humanistic way of language teaching coordinating a few strategies: they are the Suggestopaedia, The Silent Way, Community Language Learning (CLL), and Total physical response (TPR). They are humanistic within the sense that they carry humanistic state of mind and derivate from the comparable brain research and reasoning of instruction. Praising is the emotional components inhumanistic theory.

The humanistic approaches are:

- Suggestopaedia
- Total Physical Response
- The Silent Way
- Community Language Learning (to a lesser extent)
- Neurolinguistic Programming

Suggestopaedia: This is often in some cases referred to as Desuggestopaedia. This perhaps shows that the first alternative of title was foolish. The new name, awkward in spite of the very fact that it's, might be a superior one: it refers to a language educating strategy that has to verify students (to desuggest him) from thinking that acquisition is difficult. For Lozanov, the Bulgarian creator of this approach in the 1970s, accepted that we have a tendency to square measure very competent of learning distant a lot of and much faster than was already thought. This, he claimed, can be accomplished by an environment of unreeling, low lights, sonorous, nearly monotonous readings of writings by the teacher perhaps to a foundation of music. Later, students can do readings and acting out of things, etc. play recreations, do role-plays and then on the real learning prepare 'peripheral' to everything else that is happening inside the schoolroom.

Total Physical Response: This strategy is based on the speculations of James Asher. Adding up to Physical Reaction is more or less clear from its title. It is based essentially on the doing of pleasant activities within the classroom in reaction to educator directions, and afterward directions from the students themselves. It is kinetic, fun and loans themselves to be more youthful students and lower levels. Clearly a frequently used structure in TPR is the basic but it lends itself less promptly to the 3rd conditional.

The Silent Way: The Silent Way is based on the suspicion that 'Teaching ought to be subordinated to Learning' as its originator Caleb Gattegno puts it. The instructor is active throughout but not talkative. Without a doubt the educator remains generally noiseless, indeed somewhat formal in way, with the help of colorfull articulation charts (Fidel Charts) and Cuisenaire poles drawing language out of the students; students redress one another beneath the aegis of the educator. There's an argument that the standards of the Silent

Way are most closely intelligent of what became the Communicative Approach.

Community Language Learning: CLL is clearly ‘humanistic’ in its request that we instruct the ‘whole person.’ Students sit around a voice recorder and are themselves in charge of the recording strategy. They, perhaps reluctantly at to begin with, construct up a tape recording together. L1 can be utilized but the teacher will decipher or make recommendations some time recently the expression is committed to tape. Gradually an improvised discussion is built up. When it is long sufficient, it is tuned in to, with learners recollecting what comes another. The discussion is at that point composed up, line by line on the board, uncommon highlights are underlined, issues deciphered, etc. You'll notice that there are no compunctions almost utilizing L1 in this technique, which makes it in some senses very traditional.

Neurolinguistic Programming (NLP): The total of language acquisition / learning is, of course, a mental prepare, though so far we have as it were said brain research within the setting of speculations of dialect acquisition. Our last thing beneath humanistic approaches is NLP or Neurolinguistic Programming which has a more comprehensive see of the part of brain research, in its broadest sense, in relation to dilanguage learning and whose accentuation is on learning not teaching. First we require a definition of neurolinguistics: it is, concurring to the Logman Dictionary of Applied Linguistics:

“The study of the function the brain performs in language learning and language use. Neurolinguistics includes research into how the structure of the brain influences language learning, how and in which part of the brain language is stored...etc.”

In terms of classroom practice, NPL implies a technique that’s based on the world of the imagination, the enthusiastic, the kinaesthetic, the associative, the individual, the all-encompassing and the characteristic. These of course are all as of now components of today’s best communicative hone. NLP professionals take after these concerns to their consistent limits and the classroom they have made may maybe not be one that would suit all learner sorts. On the off chance that you are interested in perusing more almost NLP, take after the interface to the Pegasus site for a list of all the NLP methods that it has gotten to be well known.

Reference:

1. Richards, J. and Rogers, T. 1986, Approaches and Methods in Language Teaching, CUP.
2. Larsen-Freeman, D. and Anderson, M. 2011, Techniques and Principles in Language Teaching (3rd edition), OUP.
3. Batstone, R. 1994, Grammar, OUP.
4. Fletcher, M. Apr.2000, Suggestopaedia, English Teaching professional
5. Howatt, A. 1984, A History of English Language Teaching, OUP.
6. Marshall, S. and Baker, J. July 2000, Community Language Learning, English Teaching professional.

UOT 81**TERMİN ANLAYIŞI VƏ TERMİNLƏRİN TƏSNİFİ****Günay Rüstəm qızı MƏMMƏDOVA***Qərbi Kaspi Universiteti***XÜLASƏ**

Dilçilikdə əhəmiyyətli rolu olan terminlər xüsusi funksiya daşıyan sözlərdir. Elmin müxtəlif sahələrinə aid terminlərin işlənmə dairəsi məhduddur. Dilin terminoloji leksikasının inkişafı daxili imkanlar və alınmalar hesabına olur. Alınma terminlərin mənimsənilməsi mürəkkəb prosesdir və müxtəlif baxımdan təsnif edilir. Terminlər bir dildən başqa dilə keçərkən ya olduğu kimi qalır, ya da sözalan dilin müəyyən fonetik, qrammatik, morfoloji qayda-qanunlarına tabe olur. Azərbaycan ədəbi dilində terminlərin alınma mənbəyi əvvəllər ərəb, fars, rus dilləri olsa da, son dövrlərdə Avropa mənşəli terminlər dilin zənginləşməsində üstünlük təşkil edir.

Açar sözlər: termin, terminologiya, alınma sözlər, struktur

ABSTRACT**THE CONCEPT OF A TERM AND ITS CLASSIFICATION**

Terms which play an important role in linguistics are words that have a special function. The scope of development of terms related to various fields of science is limited. The development of the terminological lexicon of the language is due to internal opportunities and acquisitions. Acquisition of terms is a complex process and is classified from different perspectives. When terms are transferred from one language to another, they either remain the same or follow certain phonetic, grammatical and morphological rules of the spoken language. Although the source of terms in the Azerbaijani literary language used to be Arabic, Persian, and Russian, in recent years, terms of European origin have dominated the enrichment of the language.

Keywords: term, terminology, borrowings, structure

РЕЗЮМЕ

ОПРЕДЕЛЕНИЕ ТЕРМИНОВ И КЛАССИФИКАЦИЯ ТЕРМИНОВ

Термины, которые играют важную роль в лингвистике, - это слова, которые выполняют особую функцию. Сфера разработки терминов, связанных с различными областями науки, ограничена. Развитие терминологической лексики языка обусловлено внутренними возможностями и приобретениями. Приобретение терминов является сложным процессом и классифицируется с разных точек зрения. Когда термины переходят с одного языка на другой, они либо остаются неизменными, либо следуют определенным фонетическим, грамматическим и морфологическим правилам разговорного языка. Хотя источником терминов в азербайджанском литературном языке были арабский, персидский и русский, в последние годы термины европейского происхождения преобладали в обогащении языка.

Ключевые слова: термин, терминология, деривации, структура

Hər bir dilə mənsub olan sözlərin necə yaranması, ilk dəfə hansı mənada işlənməsi, yaranma və inkişaf tarixi maraqlı, öyrənilməsi mühüm olan məsələdir. Dilin leksikası keçdiyi inkişaf prosesini bütünlüklə özündə əks etdirir. Elə buna görə də yeni yaranan hər bir əşya, hadisə və abstrakt məfhumlar öz əksini sözlər, terminlər şəklində tapır. Termin (lat. terminus – hədd, sərhəd, son) – hər hansı elm, texnika, texnologiya, incəsənət və digər sahələrdə bəzi anlayışların adını bildirən söz və ya söz birləşməsidir. Terminlərə münasibətdə məntiqşünaslar, filosoflar, sosioloqlar, müxtəlif peşə sahibləri və dilçilərin yanaşma üsulları fərqlidir. Onların hər biri termini öz başa düşdüyü kimi izah edib fərqləndirir. Terminologiya isə özlüyündə bir sistemdir və terminlərin funksiyası, özünəməxsusluğu və istiqamətlənməsi isə onların sistemləşməsini şərtləndirir. Terminologiya istənilən dildə lüğət fondunun daha aktiv inkişaf edən tərkib hissəsi olmaqla yanaşı, həm də cəmiyyətdə, elmdə baş verən mütərəqqi dəyişiklikləri özündə əks etdirir. Terminologiya sözü latınca *terminus* (termin) və yunanca *logos* – elm sözlərinin birləşməsindən əmələ gəlmişdir.

Terminin mahiyyətini başa düşmək üçün ilk növbədə ümumi anlayışı olan sözə müraciət etmək vacibdir. Söz kimi terminin özü də leksik kateqoriyadır. O, nominativ xarakterə malik olub əşyaları, hadisələri və müəyyən məfhumları ifadə edir. Lakin terminlər xüsusi sözlər deyil, xüsusi funksiya daşıyan sözlərdir. Ona görə də ümumi qaydaya görə terminin leksik mənasından deyil, funksiyasından, məzmunundan bəhs edilir.

Məlumdur olduğu kimi terminlər dilin leksik qatında xüsusi lay təşkil edir və elmi anlayışların xüsusi işarəsi kimi müəyyən sistem yaradır. Termin elmi və ya istehsalat-texnoloji anlayışların adlarını bildirərək xüsusi istifadə

sahəsinə aid definisiyaya malik olan söz və söz birləşmələridir. Terminologiya və ya terminşünaslıq isə dilin lüğət tərkibində xüsusi bir sahəni əhatə edən bu tipli dil vahidlərinin linqvistik təbiətini araşdırıb öyrənir. Terminologiya bütün dillərin lüğətlərinin böyük bir hissəsini təşkil edir və lüğətin ən sürətlə inkişaf edən hissəsidir.

Terminin tarixi qədim olsa da, terminologiya dilçiliyin çox cavan sahələrindən sayılır. O, bir elm sahəsi kimi XIX əsrdə formalaşmağa başlamışdır. Termin məsələsi XX əsrin əvvəllərindən başlayaraq elmin bütün sahələri üzrə aktual problemə çevrilmişdir. Azərbaycan dilçiliyində terminologiyanın nəzəri və praktik məsələlərinə maraq XX əsrin əvvəllərindən başlayır və qısa bir dövrdə dilçiliyimizin bu sahəsində böyük irəliləyişlər müşahidə edilir. Hər bir elm sahəsinin özünəməxsus terminləri həmin sahənin mütəxəssislərinin bir-birini anlamasını təmin edir. Bu haqda ən dürüst fikri Bəkir Çobanzadə söyləmişdir: “Elmin vətəni yoxdur, insan fikirləri arasında beynəlmiləl cahani olaraq doğulan birinci əsər elmdir. Dünyanın hər yerində faydalı və doğru olmayan fikir elmi sayıla bilməz. Bu elmin dili də cahani və beynəlmiləl olmalıdır. Bugünkü elmlərdə isə bu cahanlıq dildə də özünü göstərməkdədir. Texnologiya, tibb, riyaziyyat kimi elmlərin dili doxsan faiz ümumdür. Bir ingilis doktoru ilə bir türk, yaxud çin doktoru bir-birini asanlıqla anlayar və bir-birinin reseptlərini oxuya bilər” [1, s. 4].

“Termin də sözdür, özü də müstəqil mənə daşıyan sözlər sırasına daxildir. Lakin terminləri başqa sözlərdən fərqləndirərkən, terminlərin öz spesifikasiyası dəqiqləşdirilməlidir” [3, s.6].

Dilin leksik sistemində mövcud olan hər hansı bir söz sadəcə olaraq əşyanı adlandırmır, həm də onun anlayışla əlaqəsini göstərir. Sözsüz, terminsiz heç bir elmi anlayış ifadə edilə bilməz. Terminə dilçilikdə müxtəlif mövqedən yanaşılmış, onun fərqli şəkildə izahı verilmişdir. Lakin bütün mövqələrdə termin elmi anlayışı ifadə edən definitiv funksiya daşıyan və s. Xüsusiyyətlərə malik müstəqil söz kimi izah edilir [3, s.1].

Elmin müxtəlif sahələrinə aid hər hansı bir əşya və ya mücərrəd anlayış məfhumunu bildirən sözlər termin adlanır. Terminlər həmişə dəqiq bir mənaya, aydın məzmunla malik olur. Terminlərin işlənmə dairəsi məhduddur. Elmin, texnikanın, incəsənətin hər bir sahəsinin özünəməxsus terminologiyası vardır. Baratalan – çertyojçu (malıyyə), balzamin–yumsaldıcı (botanika), akselerat–yeniyetmə (tibb), kapriççio – şıltaq və şən musiqi (musiqi), abscission–amputasiya (tibb), act of God–qarşısı alınmaz fəlakət (hüquq), antipersonal–piyada qoşunlar əleyhinə (hərbi), appealable–apellyasiya oluna bilən (hüquq) və s. Terminləri nümunə göstərmək olar. Termin – intellektuallıq, dildə novatorluğun bir cəhəti kimi meydana çıxır, elmi düşüncə elementlərini əks etdirir. İdeal termin monosemantik olmalı, işlənmə dairəsindən asılı olmayaraq obrazlı, məcazi formada işlənməməli və çoxmənəlilik ifadə etməməlidir. Bəzən terminlərdə ortaqlılıq ola bilər. Yəni eyni termindən iki və daha

çox elm istifadə edə bilər. Məs.: tembr, tezlik, amplituda kimi terminlər həm fizikada, həm də dilçilikdə işlədilən terminlərdir. Bəzən də termin uzun müddət işləndikdən sonra ümumxalq anlamı kəsb edir və termin olma xüsusiyyətini itirir. Buna dildə determinasiya hadisəsi deyilir. Məsələn, radio, televizor, traktor, xalq, millət, avtomat, bucaq və s. Buna görə də V.K. Nikifirovun “hər bir dil vahidi kimi, termin də məhz sistem daxilində öz mahiyyətini nümayiş etdirir” fikrində böyük həqiqət vardır [5, s.113].

S.A.Sadıqova qeyd edir ki, sözlərin terminləşməsi zamanı, yəni yeni mənalar qazanaraq elmi-texniki anlayışları ifadə edərək yaranan terminlər müəyyən mühitə düşür, onların əvvəlki mənaları yeni mühitdə arxa plana keçərək mənə anlaşılmazlığını aradan qaldırırsa (səs-səs dalğası), bəzən isə kontekstdən kənarında mənə dolaşığı yaradır. Bu zaman belə terminoloji vahidlərin mənasında omonimlik xüsusiyyəti yaranır. Terminologiyada iki və daha artıq anlayışın ifadəsinə xidmət edən terminlərin, termin-söz birləşmələrinin olması isə qarşılıqlı anlaşmanı pozur. Bununla belə, istər terminlərin, istərsə də sözlərin semantik mənə qazanaraq yeni anlayışı ifadə etməsi, yeni yaranan, inkişaf edən anlayışlar üçün ifadə vasitəsi müəyyənləşdirməyin üsullarından biridir. Hazırda elm və texnikanın ayrı-ayrı sahələrində bu üsulla yaranan termin, termin-söz birləşməsi çoxdur. Məsələn, həm fizikada, həm də dilçilikdə “səs”, “səs dalğası”; həm dilçilikdə, həm də fəlsəfədə şüur, təfəkkür; həm dilçilikdə, həm də biologiyada “dil ailələri” və s. terminlər, termin-söz birləşmələri müxtəlif anlayışları ifadə etmək üçün işlənir [3, s.122].

Elm və texniki kəşflərin çoxluğu alınma terminlərin yaranmasına səbəb olur. Avropa dillərindən alınan dilçilik terminləri işlənmə imkanlarına görə də diqqəti cəlb edir. Hazırda Avropa mənşəli terminlər Azərbaycan dilində terminlərin yaranması üçün əsas mənbələrdəndir. Çünki riyazi, koqnitiv dilçilik yeni xüsusilə də informatika, telekommunikasiya, kibernetika ilə bağlı dilçilik anlayışlarının funksionallaşması, demək olar ki, dünyanın bütün sivil dilləri kimi dilimizdə də termin və anlayışların alınma prosesi, əsasən beynəlxalq koordinasiyaya əsaslanır. Rus və Avropa mənşəli terminlərin Azərbaycan dilində çoxluğu tarixi zərurətdən doğur. S.Sadıqova yazır: “XIX əsrin əvvəllərindən Rusiya ilə ictimai-iqtisadi, ədəbi-mədəni əlaqələrin inkişafı dilə də öz təsirini göstərmişdir. Bu dövrdə Azərbaycan ədəbi dilində terminlərin alınma mənbəyi çoxalmış, ərəb, fars dilləri ilə yanaşı, rus və Qərbi Avropa dilləri də bu mənbələr sırasına daxil olmuşdur” [3, s.3-6] Son illər kompüter və texnologiya sahələrinin inkişafı ilə əlaqədar terminologiyada yüzrlərlə anlayış, məfhum yaranmışdır. Bu məfhumları ifadə edən terminlərin bir çoxu başqa dildə necə işlənirsə, eləcə də alınıb işlədilir. Məs.: internet, instaqram, ZIP, dog tag, disk, adapter, 3G, tester, spam, modem, assembler, sensor, brandmauer, banner, aplet; Bir qrup alınma terminlər isə transkripsiya olunaraq mənbə dildəki formasını itirərək fonetik dəyişikliyə məruz qalırlar: veb-sayt, tyutor, stəndap, login, qap, keş, tvip, eqosörfinq, iterasiya və s. A.Qurbanov yazır:

“Tədqiqatlar, elmi nəticələr də sübut edir ki, fonetik transkripsiyadan məharətlə istifadə olunması hər bir dilin incəliyi ilə eşidilməsinə, duyulmasına və qavranılmasına kömək edir. Linqvistik təhlillərə əsasən, son dövrlər alınma terminlərin mənimsənilməsi prosesində transkripsiya və transliterasiya ən çox müraciət olunan vasitələrdir [2, s.447]. Alınma terminin fonetik tərkibinin dilin fonetik qaydalarına uyğunlaşdırılması transkripsiya, dilin qrafik qaydalarına uyğunlaşdırılması isə transliterasiya adlanır.

Azərbaycan dilində dilçilik terminologiyasının müasir dövrdə zənginləşməsi prosesi bu terminoloji sistemin tədqiqi üçün əhəmiyyətli dərəcədə material verir. Dilçiliklə bağlı terminoloji sistemin yaranma mənbələrinin yeni istiqamət alması, termin yaradıcılığında müəyyən dəyişikliklərə səbəb olmuşdur. Burada rus dili vasitəsilə terminalmanın zəifləməsi, Avropa dillərindən, xüsusən də ingilis dilindən birbaşa terminalma xüsusi yer tutur. Dilçilik terminlərinin yaranma mənbələrini aşağıdakı qruplara ayırmaq mümkündür: 1. Dilin daxili imkanları hesabına yaranan terminlər. 2. Ərəb və fars mənşəli terminlər. 3. Avropa dillərindən alınan terminlər [3, s. 215].

1. Azərbaycan dilinin daxili imkanları əsasında dilçilik terminləri yaradılarkən aşağıdakı üsullardan istifadə edilir: semantik üsul, morfoloji üsul, sintaktik üsul, kalka üsulu, abreviaturalar. Semantik üsulla yaranan terminlər hər bir dilin öz lüğət tərkibində mövcud olan terminlər və sözlər əsasında formalaşır. Belə ki, bu zaman sözün-terminin daxili tərkibi dəyişmir, ancaq məna dəyişikliyi ilə əlaqədar yeni məfhum və ya əşya ilə dildə əvvəlcədən mövcud olan anlayış və ya əşya arasında müəyyən assosiativ əlaqə yaratmaqla sözün, terminin mənası genişləndirilə bilər. Deməli, semantik üsulda yeni anlayış yalnız mövcud sözlərlə ifadə edilir, terminin, sözün semantik yükü artır. Müasir Azərbaycan dilində yeni anlayışları ifadə etmək üçün dilimizin leksik qatında işlədilən sözlərə yeni məna çalarları verməklə yeni yaradılmış dilçilik anlayışları ifadə edilir. Məsələn, *xəbər*, *yuva* kimi sözlər yeni məna kəsb edərək terminoloji məna ifadə edir.

2. Azərbaycan dilində işlədilən dilçilik terminlərinin bir çoxu ərəb və fars mənşəlidir. Onların çoxu türk dillərində çoxdan işlənir, həm də işləndiyi dillərin bütün qayda-qanunlarına tabedir. Dilçiliyə aid belə terminlər işləkliyinə görə diqqəti cəlb edir. Məsələn, dilimizdə işlənən feil, isim, sait, samit, məsdər, zərf, nöqtə, mötərizə, vergül və s. belə terminlərdəndir. Ərəb və fars dillərindən alınma fəlsəfə terminlərinin çoxu fəal ümumişlək terminlərdir ki, onları Azərbaycan terminlərindən fərqləndirmək çətindir. Dilimizdə dini fəlsəfə ilə bağlı olan terminlərin böyük əksəriyyəti ərəb və fars dillərindən alınma sözlərdir: *lövh-i-məhvuz*, *Allah*, *müsəlman*, *islam*, *peyğəmbər*, *cənnət*, *mələk*, *axirət*, *sübut*, *şəriət*, *təsəvvür*, *təhtəşür* və s. [1, s.62].

3. Avropa dillərindən alınan dilçilik terminləri işlənmə imkanlarına görə də diqqəti cəlb edir. Hazırda Avropa mənşəli terminlər Azərbaycan dilində terminlərin yaranması üçün əsas mənbələrdəndir. Çünki riyazi, koqnitiv dilçi-

lik yeni xüsusilə də informatika, telekommunikasiya, kibernetika ilə bağlı dilçilik anlayışlarının funksionallaşması, demək olar ki, dünyanın bütün sivil dilləri kimi dilimizdə də termin və anlayışların alınma prosesi, əsasən beynəlxalq koordinasiyaya əsaslanır. Rus və Avropa mənşəli terminlərin Azərbaycan dilində çoxluğu tarixi zərurətdən doğur. S.Sadiqova yazır: “XIX əsrin əvvəllərindən Rusiya ilə ictimai-iqtisadi, ədəbi-mədəni əlaqələrin inkişafı dilə də öz təsirini göstərmişdir. Bu dövrdə Azərbaycan ədəbi dilində terminlərin alınma mənbəyi çoxalmış, ərəb, fars dilləri ilə yanaşı, rus və Qərbi Avropa dilləri də bu mənbələr sırasına daxil olmuşdur” [3, s.3-6]. Avropa dillərindən alınma fəlsəfi terminlər isə qərb ölkələri ilə iqtisadi, siyasi və mədəni əlaqələrlə bağlı dilimizə əsasən rus dili vasitəsi ilə və ya birbaşa daxil olublar. Bu terminlər alınma şəkildə birlikdə Azərbaycan dilinə daxil olmuşdur: Məsələn, rasio-nalizm, panlogizm, eksistensializm, plüralizm, obyektiv idealizm, mistisizm, irrasionalizm, subyektiv idealizm, materializm, monizm, universalizm və s. Son illər aparılan müşahidələr göstərir ki, dilimizə keçən Avropa mənşəli terminlər əvvəlki illərə nisbətən daha çoxdur və bu terminlər Azərbaycan terminologiyası üçün əsas alınma mənbəyi hesab oluna bilər. Hal-hazırda alınma sözlər üçün aparıcı dil ingilis dilidir.

Bunlarla yanaşı, tibbi terminlərin, siyasi, hüquqi terminlərin, dini terminlərin dilin leksik-semantik qatında xüsusi yeri vardır və hər biri ayrı-ayrılıqda tədqiqat obyektinə ola bilər.

Beləliklə, bütün sahələrdə olan sürətli inkişaf yeni sözlərin, terminlərin yaranmasına və alınmasına zəmin yaradır. Deməli, dildə heç bir ehtiyac olmadan öz-özünə yersiz terminlərin yaranması halı mümkün ola bilməz. Termin elmi anlayışın işarəsi və daşıyıcısıdır. Elm inkişaf etdikcə həmin anlayışların dildə işarəsi olan terminoloji leksika da zənginləşir. Bütün araşdırmalar göstərir ki, son dövrlərdə dilçiliyin ən çox tədqiq edilən sahələrindən biri terminlər və terminologiya məsələləridir.

Ədəbiyyat:

1. Çobanzadə B. İstilah terminoloji işləri. “Azərbaycanı öyrənmə yolu”. Bakı, 1930. №3, s. 4-7
2. Qurbanov A. Ümumi dilçilik II cild. Bakı, Maarif, 1993. s. 447
3. Sadiqova S. Definitiv terminlərin yaranması. Terminologiya məsələləri. Bakı, “Elm”, 2002. s. 3-6
4. Sadiqova S. Azərbaycan dilinin terminologiyası. Bakı, “Elm”, 2011, s.122
5. Медведев А.Р. К вопросу о многозначности терминов. – СПЯНТИ, 1971, ч.2, с.451
6. Terminology | International Journal of Theoretical and Applied Issues in Specialized Communication. Canada: 2016, number 1, pp.140.
7. <http://www.thesaurus.com/browse/terminology>
8. <https://www.sdltrados.com/solutions/terminology-management>

UOT 811.1/2

ТРУДНОСТИ ПЕРЕВОДА С НЕМЕЦКОГО ЯЗЫКА**Натаван Юсиф кызы РАМАЗАНОВА***Западный Каспийский Университет***РЕЗЮМЕ**

Если говорить в общих чертах, то немецкий – очень гибкий язык. День за днём, немецкий язык развивается и в нём образуются новые конструкции слов. Конечно же, это сложно для переводчиков, которые должны следить за тенденцией языка и успевать за его развитием, но это и делает переводчика более ответственным к своей работе, мотивирует его получать всё новые и новые знания в области языкознания и переводческой деятельности. Немаловажно иметь большие лексические знания в родном языке, широкий словарный запас и умело применять эти навыки на деле. Правильная оценка нюансов языка – это ключ к чёткой передачи смысла и выразительности речи.

Ключевые слова: перевод, грамматика, дословный перевод

XÜLASƏ**ALMAN DİLİNDƏN TƏRCÜMƏNİN ÇƏTİNLİKLƏRİ**

Ümumiyyətlə, alman dili – çox çevik bir dildir. Gündən-günə alman dili inkişaf edir və yeni söz quruluşları əmələ gəlir. Əlbəttə ki, dilin tendensiyasını izləmək və onun inkişafı ilə ayaqlaşmaq, tərcüməçilər üçün çətinlikdir, lakin bu tərcüməçini işinə daha məsuliyyətli yanaşmağa vadar edir, onu dilçilik və tərcümə fəaliyyəti sahəsində daha çox bilik almağa sövq edir. Doğma dildə böyük leksik biliklərə, geniş söz ehtiyatına sahib olmaq və bu bacarıqları praktikada məharətlə tətbiq etmək çox vacibdir. Dilin nyanslarının düzgün qiymətləndirilməsi – nitqin mənasını və ifadəliyini aydın şəkildə çatdırmağın açarıdır.

Açar sözlər: tərcümə, qrammatika, sözbəsöz tərcümə

ABSTRACT**DIFFICULTIES OF TRANSLATION FROM GERMAN**

Broadly speaking, German language – is a flexible language. Day by day, German language develops and many new word constructions are appearing. And it is important to emphasize, that it is difficult for the translators, who must follow the tendencies of language and catch its improvement at the same time. However, that makes a translator more responsible in his or her work, motivates to gain deeper knowledge in the linguistics and translation spheres. In addition, another, not less important point, is to have a huge knowledge of lexical meaning in the mother tongue, wide vocabulary, and skillfully use it on practice. Correct assessment of the nuances of the language – is a key to clearly conveying the meaning and expressiveness of speech.

Keywords: translation, grammar, literal translation

«Перевод» или «переводческая деятельность» - это общее название для процесса изучения лингвистических принципов межъязыковой речевой деятельности. История переводов берёт своё начало ещё со времён Древнего Египта, Греции, Шумера и в Хеттского государства. Культура и ценность переводов была значительна высока, но тем не менее, крайне сложна. Наряду с этим, повышалась ценность людей, именуемых «билингвы», которые служили неким «проводником» в общении между людьми разных народов. Переводчики были ключевыми личностями в особенности, когда дело касалось торговых отношений, заключений договоров, ведений переговоров, а также, когда был необходим перевод религиозных текстов, литературных произведений и поэм. Но проблемы переводов всегда имели своё место, поскольку невозможно буквально перевести и правильно донести мысль с того, или иного языка. Каждый язык по-своему уникален и имеет свою, не похожую на остальных, грамматическую систему, что порой усложняет процесс перевода.

Рассматривая переводы с немецкого языка и обратно, немаловажно принимать во внимание тот факт, что немецкий язык, обладает множеством диалектов, которые имеют между собой существенную разницу. Так же, в некотором смысле сложность создаёт многозначность слов, и в данной ситуации переводчику скорее нужно подобрать значение интуитивно, согласовывая каждое значение с контекстом. Качественного и правильного перевода можно добиться если переводчик хорошо знаком с материалом, который нужно перевести, и тематикой, которая затронута в тексте. Так же, как и с любого другого языка, так и с немецкого, невозможно добиться дословного, буквального перевода и самой распрост-

ранённой ошибкой начинающих переводчиков является попытка дословного перевода.

Одна из наиболее распространённых проблем в переводе: чёткий порядок слов. Важно помнить, что в немецком языке синтаксис является основным разделом изучения языка, и каждая часть речи имеет своё место. По правилам немецкого языка, спрягаемое сказуемое располагается в конце придаточного предложения, а вспомогательный глагол в свою очередь, находится в начале предложения на втором месте. Это приводит к следующему выводу: смысловое изречение предложения в таком случае будет озвучено в конце. А это означает, что смысл самого предложения будет ясен лишь после полного прочтения или прослушивания предложения.

Стоит дать должное так же грамматическим особенностям немецкого языка, а, то есть, сложной временной форме глагола. В немецком языке шесть временных форм, три из которых относятся к прошедшему. Формы прошедшего времени могут быть простыми, сложными и повествовающими о событиях, произошедшими очень давно. При таком раскладе, нужно правильно подобрать форму прошедшего времени в предложении, поскольку неправильная передача времени может привести к стилистическим ошибкам и в последствии – к искажению смыслового значения. В список сложных для перевода грамматических особенностей относятся так же инфинитивные конструкции, у которых нет эквивалента в русском языке.

Если заглянуть в лексикологию немецкого языка, то можно найти множество сложносоставных слов и словосочетаний, которые порой выражают не просто какое-либо понятие, а логическое значение. Такие слова обычно не вносятся в словари и ввиду этого, при переводе, эти слова превращаются в полноценные, описательные предложения или выражения, которые доносят до читателя суть, и не переводятся дословно. При переводе таких словесных конструкций, переводчик должен не просто передать суть, а осознать игру слов и адекватно передать её.

Морфологический раздел немецкого языка не менее интересен, поскольку очень часто, при переводе слов с других языков на немецкий язык и обратно, их род не совпадает.

А что касается категории служебных частей речи, т.е. – артиклей, они являются вспомогательными элементами в определении рода слов. Род в привычных нам словах может не совпадать с родом в немецком языке. Поэтому, необходимо точно знать, какой артикль нужно использовать с тем или иным словом, поскольку на интуитивном уровне это практически невозможно определить.

Литература:

1. Bastian Sick, *Der Dativ ist dem Genitiv sein Tod*, 2004
2. Jochen Schröder, *Lexikon deutscher Präpositionen*, 1990
3. Власюк Н.И. Лекционный материал по теории и практики перевода немецкого языка, 2010
4. Бретшнайдер Д.: Письменный перевод с немецкого на русский в сфере профессиональной коммуникации, 2009
5. Алексеева И. С., Письменный перевод. Немецкий язык., 2006
6. Крушельницкая К. Г., Очерки по сопоставительной грамматике немецкого и русского языков, 1961
7. Попов М., Крушельницкая К., *Советы переводчику. Учебное пособие по немецкому языку для вузов*, 2002
8. Москальская О.И., *Grammatik der Deutschen Gegenwartssprache / Теоретическая грамматика современного немецкого языка*, 2004
9. Кострова О., Анохина С. П., *Сравнительная типология немецкого и русского языков*, 2012
10. Перевышина И.Р., Дзенс Н.И: *Теория перевода и переводческая практика с немецкого языка на русский и с русского на немецкий*, 2012

UOT 811.1/8

İNGİLİS DİLİNİN BRİTANIYA VƏ AMERİKA VARIANTLARINDA FELLƏRİN FƏRQİ

Zəhra Maqsud qızı MÜRSƏLOVA

Qərbi Kaspi Universiteti
zahra.m@yahoo.com

XÜLASƏ

Ümumiyyətlə, tədqiqatlar göstərir ki, Amerika və Britaniya variantlarında feillər arasında ciddi fərqlər var. Bu fərqlər ilk növbədə özünü zamanlarda, xüsusilə keçmiş zaman formalarında və s. göstərir.

Açar sözlər: Britaniya variantı, Amerika variantı, nitq hissəsi, modal feillər, zaman

ABSTRACT

DIFFERENCES BETWEEN THE BRITISH AND AMERICAN ENGLISH VERBS

In general, research shows that there are significant differences between the action verbs in American and British versions. These differences are primarily shown in time, transitivity, using in past forms, and so on.

Keywords: British variant, American variant, parts of speech, modal verbs, tense

РЕЗЮМЕ

РАЗЛИЧИЯ МЕЖДУ БРИТАНСКИМИ И АМЕРИКАНСКИМИ АНГЛИЙСКИМИ ГЛАГОЛАМИ

В целом, исследования показывают, что существуют существенные различия между глаголами действия в американской версиях. Эти различия в первую очередь проявляются во времени, транзитивности, использования в прошлых формах ит.д.

Ключевые слова: Британский вариант, американский вариант, части речи, модальные глаголы, время

İngilis dili beynəlxalq dildir. Dünyada onunla eyni dərəcədə müqayisə olunacaq ikinci bir dil demək olar ki yoxdur. Bu dilin yayılma arealı çox genişdir. Demək olar ki, dünyanın hər yerində bu dildən əsas xarici dil kimi istifadə olunur. İngilis dilinin bir çox variantları mövcuddur. Onun Britaniya və Amerika variantları daha geniş yayılmışdır. Araşdırmalar göstərir ki, Amerika variantında Amerikada yaşayan xalqlar, Britaniya variantında isə İngiltərədə yaşayan əhali danışır. Dünya miqyasında daha çox Britaniya variantı öyrənilir və tədris olunur. Adi danışıda bu variantlar arasında müəyyən fərqlər müşahidə olunur. Bu fərqli xüsusiyyətlər tədqiqatlarda da geniş yer tutur. Bu səbəbdəndir ki, hal-hazırda İngilis dilinin Britaniya və Amerika variantları arasındakı fərqlərdən bəhs edən elmi əsərlər sistemi mövcuddur. Tədqiqatlar zamanı məlum olur ki, bu variantların müqayisəsi geniş tədqiqata cəlb olunmuş və olunmaqdadır. İngilis dilinin davamlı inkişafı bu fərqlərin hər dəfə tədqiqata cəlb edilməsini zəruri edir.

1755-ci ildə Samuel Jonsonun *İngilis dilinin lüğəti* əsərində ilk dəfə "Britaniya standartı" termini istifadə edilməyə başlamışdır. 1828-ci ildə isə Nuh Vebsterin *Amerikan lüğəti* əsərində "Amerikan standartı" termininə rast gəlinmişdir.

İngilis dili 17-ci əsrin əvvəllərində İngilislərin müstəmləkəçiliyi ilə Amerikaya gətirildi. Əsrlər boyu ABŞ-da istifadə olunan ingilis dilinin Britaniya variantı müstəqil olaraq inkişaf etdirildi. Amerikalılardan bəzi sözlər alındı, digər sözlər əlavə edildi, digərləri isə hollandiyalı və fransız mühacirlərinin dilindən təsirləndi. Dünyanın hər yerindən gələn çox sayda immiqrantın ABŞ-a gətirdiyi yenilik Amerikanın ingilis dilinin inkişafına kömək etdi.

Hələ də, Amerika variantının inkişafda olduğunu göstərir. İndi İngilis dilinin Britaniya variantı ilə yanaşı qəbul edilir və hətta bir sıra yeni ölkələrdə üstünlük təşkil edir.

Keçmiş sadə zamanda standart qrammatikaya əsasən biz qaydalı fellərin sonuna *-ed* əlavə olduğunu, qaydasızların isə kökündən dəyişdiyini bilirik. Amma Amerika variantında səciiyyəvi xüsusiyyət ondan ibarətdir ki, bir çox *learn, smell, spell, dream, lean, spill* və *spoil* kimi fellər Britaniya variantından fərqli olaraq daha çox *-ed* şəkilçisinin köməyiylə düzəlir.

Amerika varantı

leaned
learned
smelled
spelled
dream
busted
spilled
spoiled

Britaniya varantı

leant
learn
smelt
spelt
dreamt
bust
spilt
spoilt

Bəzi fellər də vardır ki, Amerika variantında qaydalı fel kimi işlənsə də, Amerika variantında həm qaydalı həm də qaydasız fel kimi işlənir.

Britaniya variantı

fitted
dived
pleaded

Amerika variantı

fit
dove/dived
pleaded/pled

Get felinin keçmiş zaman feli sifət forması *gotten* Britaniya variantında nadir hallarda işlənsə də (baxmayaraq ki, bir çox dialektlərdə işlədilir), Amerika variantında isə bu daha çox işlənir. *Compact Oxford English Dictionary* lüğətinə əsasən bu hal qeyri-standart hal kimi qeyd olunur.

Britaniya variantı

Have you got it?

Amerika variantı

Have you gotten it?

Gotton eyni zamanda Amerika variantında ifadələr tərkibində *get* felinin keçmiş zaman feli sifət formasında işlənir: *get off*, *get on*, *get into*, *get up* və *get around*. Məsələn, *If you hadn't gotten up so late, you might not have gotten into this mess*.

Quit və *wet* Britaniya variantında qaydalı fellərdir.

Quit / quitted / quitted

Wet / wetted / wetted

Amerika variantında isə bu fellər qaydasızdır.

Quit / quit / quit

Wet / wet / wet

Dive feli Britaniya variantında qaydalı fel kimi qeyd olunur. Amerika İngiliscəsində bu fel qaydasızdır.

Britaniya variantı

dive / dived / dived

Amerika variantı

dive / dove / dived

Aşağıdakı fellər təsirlilik xüsusiyyətinə görə Britaniya və Amerika variantivliyində görə fərqlənir:

agree: Britaniya variantında həm təsirli, həm də təsirsiz feldir. Amerika variantında isə bu fel təsirsiz fel kimi qeyd olunur (*agree a contract/agree to or on a contract*).

catch up (to reach and overtake): Britaniya variantında təsirli və ya təsirsiz ola bilər. Bu ifadə Amerika variantında təsirsiz fel olaraq qeyd olunur (to catch sb up/to catch up with sb).

cater (to provide food and service): Britaniya variantında təsirsiz, Amerikan variantında isə təsirli fel kimi qeyd olunur (to cater for a banquet/to cater a banquet).

claim: Britaniya variantında təsirsiz fel (*for* sözünü ilə), Amerika variantında təsirli fel kimi qeyd olunur.

meet: Amerika variantında bu fel *with* sözünü ilə, “to have meeting with” mənasında işlənərsə təsirsiz fel kimi işlənir, məsələn Yesterday we met with the John). Əgər *meet* feli “to be introduced to” mənasında işlənərsə təsirli fel olur, məsələn, I want you to meet the John. Bundan əlavə *meet* feli “to come together with (someone, somewhere)”, “to have a casual encounter with” mənalarında Amerika variantında təsirli fel kimi işlənir. Britaniya variantında isə *meet* feli “to have a meeting with” mənasında təsirli fel kimi qeyd olunur.

provide: bu fel Britaniya variantında monotransitive fel olaraq işlənir, Amerika variantında isə monotransitive yaxud ditransitive kimi işlənir (provide sb with sth/provide sb sth).

protest: “qarşı çıxmaq” mənasında Britaniya variantında təsirsiz, Amerika variantında təsirli fel kimi işlədilir (The workers protested the decision/The workers protested against the decision)

write: bu felin vasitəli tamamlıq forması *to* sözünü ilə işlənir, məsələn, I’ll write to her.

Britaniya və Amerika İngilis variantlarında yaxın keçmişdə baş vermiş və təsiri hal-hazırda da qalan hərəkəti göstərmək üçün indiki bitmiş zamandan istifadə olunur. Amma Amerikan variantında həmin hərəkəti keçmiş sadə zamanda da göstərmək mümkündür.

Britaniya variantı

I have lost my keys. I need to them to go to work.

Robert feels sick, he has eaten too much.

Amerikan variantı

I lost my keys. I need them to go work.

Robert feels sick, he ate too much.

Bundan əlavə, indiki bitmiş zamanda istifadə olunan zaman zərfliklərinin (just, already) cümlədə yeri bu iki varianta görə fərqlidir. Belə ki, Britaniya variantında zaman zərfliklərinin yeri köməkçi feldən sonra əsas feldən əvvəl olduğu halda, Amerikan variantında köməkçi feldən əvvəl də işlədilməsi mümkündür.

Britaniya variantı

I have already had lunch today.

Amerikan variantı:

I have already had lunch today.

I already have had lunch today.

Bundan başqa *shall* felinin birinci şəxsin təkli və cəmi ilə işlədilməsi yalnız Britaniya variantı üçün xarakterikdir. Amerikan variantında isə demək olar ki, bu halla rastlaşmaq mümkün deyil.

Britaniya variantı

I shall never read any other book.

Amerikan variantı

I will never read any other

Məsləhət, təklif soruşanda Britaniya variantında daha çox *shall* felindən istifadə olunur. Amerikan variantında isə *shall* felinin əvəzinə *should* istifadə olunur.

Britaniya variantı

Shall I compare thee to a Summer's day?

Amerika variantı

Should I compare thee to a Summer's day?

Müxtəlif fellərin işlədilməsi cümlənin mənasını dəyişdirir. Belə ki, Britaniya variantında *shall* feli hərəkətin gələcək zamanda baş verdiyini, Amerika variantında isə *should* tövsiyə mənasını ifadə edir.

Britaniya və Amerika variantlarında *have* feli köməkçi fel və əsas fel kimi istifadə olunur. Bu halda *have* feli köməkçi fel olaraq heç bir məna ifadə etməsə də, əsas fel olaraq ifadə tərkibində məna ifadə edə bilər. Britaniya variantında *have* felinin istifadə olunduğu ifadələrdə Amerika variantında *take* feli ilə əvəz olunur.

Britaniya variantı

I'd like to have a bath

Amerika variantı

I'd like to take a bath

Prevent və *stop* felləri müxtəlif ifadələrdə işlənir: *prevent/stop someone from doing something* və *prevent/stop someone doing something*. İfadələrdən ikincisi daha çox Britaniya variantında rast gəlinir.

Fellərin gerund və infinitive formalarında işlədilməsi də Britaniya və Amerika variantına görə fərqlənir. Belə ki, elə fellər vardır ki, onlar Britaniya və Amerika variantına görə həm gerund, həm də infinitive formasında işlənir, məsələn

Britaniya variantı: love, like, intend

Amerika variantı: start, begin, omit, enjoy

Fellərdə olduğu kimi feli ifadələr də sözünü ilə işlənmə xüsusiyyətinə görə Britaniya və Amerika variantına görə fərqlənir. Belə nümunələrdən biri *filled out/filled in*. Belə ki, Britaniya variantında daha çox *fill in* ifadəsi işlənir.

diyi halda, Amerika variantında isə *fill out* ifadəsi işlənir. Halbuki, formanın fərdi hissələrinə istinad edəndə, Amerika variantında *in* sözünü ilə də işlənebilir, məsələn, *fill in the blank*. Eyni zamanda Amerika variantında həmin ifadə *fill it all in* (blankların toplusu kimi formaya istinad edəndə) formasında da işlənir.

Əgər açıq havada yağış kəsilərsə Britaniya variantında *rained off*, Amerika variantında *rained out* ifadəsi işlənir.

Ümumiyyətlə araşdırmalar göstərir ki, İngilis dilinin Amerika və Britaniya variantlarında hərəkət bildirən sözlər (fəllər) arasında mühüm fərqlər mövcuddur. Bu fərqlər əsasən özünü zamanlarda, təsirlilik xüsusiyyətində, keçmiş zamanda işlənmə formalarında və s. göstərir.

Ədəbiyyat:

1. David Micklethwait. Noah Webster and the American Dictionary. McFarland, 2015.
2. [http:// en. Wikipedia.Org/wiki. American and British English](http://en.Wikipedia.Org/wiki.American.and.British.English). 2012
3. Halliday. Mark, A. McIntosh and P.D. Stevens. The Linguist Science and Language Teaching. London: Language Group UK Limited, 1964
4. Hüseynov V.Q. Müasir ingilis dilində variativlik. B.,1996
5. Allwood. American and British. A Handbook of American-British Language Differences Holo. 1964
6. Labov W. The boundaries of grammar.N.Y., 1968
7. Murphy Raymond. English Grammar in Use. Cambridge University Press, 1997.
8. Peters Pam. The Cambridge guide to English usage. Cambridge University Press, 2004
9. Walfram Walt. The study of social dialects in American English. 1974
10. Compact Oxford English Dictionary. Oxford University Press, 2008

UOT 811.1/8

**ВЛИЯНИЕ ИНТЕРНЕТА НА СОВРЕМЕННЫЙ РУССКИЙ
ЯЗЫК****Натаван Абдулла гызы КАМИЛОВА***Западный Каспийский Университет
kamilova.natavan@mail.ru*

В этой работе мы попытались решить проблему, которая нависла над обществом. Увлекаясь Интернетом, пользуясь сетевым языком, человечество, искажая язык, забывает о великих традициях каждой нации и народа, о самобытности и благозвучии языка. В данном случае речь идет о богатом и выразительном русском языке.

Ключевые слова: общение, поколение, знак, культура речи, выразительность, нормы языка.

XÜLASƏ**MÜASİR RUS DİLİNƏ İNTERNETİN TƏSİRİ**

Məqalədə cəmiyyəti narahat edən problemi həll etməyə çalışdıq. İnternetdən istifadə edərkən, insanlar şəbəkə dilindən istifadə etməklə, dili təhrif edərək hər bir xalqın və onun böyük adət-ənənələrini, dilinin orijinallığı və harmoniyasını unutdurlar. Hazırda, zəngin və ifadəli bir rus dilindən bəhs edirik.

Açar sözlər: ünsiyyət, nəsil, işarə, nitq mədəniyyəti, ifadəlilik, dil normaları.

ABSTRACT**INFLUENCE OF THE WORLD WIDE WEB TO THE MODERN
RUSSIAN LANGUAGE.**

In this article we made an attempt to resolve a problem, which impends over our society. Getting involved in the Internet, using social network language, humanity, distorting their language, forget about great traditions of each nation, about originality, harmony, euphony of a language. In this case, we are talking about rich and expressive Russian language.

Keywords: communication, generation, sign, a culture of speech, expressiveness, language standards.

В настоящее время в мире быстрыми темпами идет процесс становления новой системы образования, который ориентирован на массовое вхождение в мировое информационно - образовательное пространство. Этот процесс, сопровождающий существенными изменениями, способствует массовому вхождению человечества в информационное общество. Компьютерные технологии, ставшие неотъемлемой частью общеобразовательного процесса и повышающие его эффективность, помогают учащимся интеллектуально и творчески развиваться. Современные технологии позволяют наполнить занятия новым содержанием, делать их зрелищными, насыщенными, помогают развивать творческий подход у учащихся, повышая их любознательность и активность, способствуют самореализации и саморазвитию. 4 апреля мировое сообщество отмечает День всемирного Интернета. Это говорит о том, что человечество, пользуясь ресурсами Интернета, превратил его в смысл своей жизни, стал неотъемлемой частью общества. «Если тебя нет в Интернете, значит ты не существуешь» Билл Гейтс. (М. Н. Борисовская. «История языка: от клинописи до Интернета». М., Наука, 2009, с. 154).

Компьютер и Интернет – два мощных двигателя прогресса, ускоряющий развитие человечества. Сегодня Интернет буквально на глазах становится детищем XXI века. С появлением Интернета русский язык стал стремительно и неузнаваемо меняться. Ученые, филологи, языковеды, лингвисты все чаще стали говорить о проблеме понимания слов, о том, что нашей молодежи необходимо совершенствовать навыки грамотной речи, научить ее грамотному языку, пропагандировать здоровый язык, говорить и общаться, соблюдая чувство меры, не обижая других. Язык – это наша жизнь, каждый из нас прекрасно понимает, что ориентироваться в социальной среде нам помогает знание языков. В процессе общения мы живем, спорим, доказываем, убеждаем, общаясь друг с другом, люди взаимодействуют и духовно обогащаются. И не следует забывать, что, общаясь, нам необходимо соблюдать языковые нормы, речевую этику. Только соответствуя речевым нормам, мы можем добиться точной по смыслу, простой и ясной, неповторимой, богатой и выразительной речи. С появлением Интернета русский язык стал стремительно и неузнаваемо меняться. Пользуясь Интернетом и посещая различные сайты, чаты, общаясь по электронной почте с людьми из разных уголков нашей планеты, можно заметить, что в виртуальном пространстве слова русского языка не только не употребляются по правилам, но, порой, настолько морфологически меняются, что приводит к искажению слова. Тексты и слова бегло написанные второпях, пишутся сокращенно, без знаков препинания, без прописных букв, с опечатками. А ведь раньше до появления Интернета люди общались через письма, вспомним, например, эпистолярный жанр, который так был широко распространен и

процветал в России. Жанр был настолько востребован, что люди подробно, вежливо и эмоционально, выкладывая свою душу, старались ничего не упустить в посланиях и письмах. И благодаря этой переписке уже можно было судить о личности автора письма, его интересах и характере, о мировоззрении и душевности, и не только о его культуре, но и культуре целой эпохи. Прочитаем, как трогательно пишет няня Арина Родионовна в послании А. С. Пушкину. «Любезный мой друг, Александр Сергеевич, я получила письмо и деньги, которые вы мне прислала. За все ваши милости я Вам всем сердцем благодарна. Вы у меня беспрестанно в сердце и на уме, и только, когда засну, забуду Вас. Приезжайте, мой ангел, к нам в Михайловское- всех лошадей по дороге выставлю. Я Вас буду ожидать и молить бога, чтобы он дал нам свидеться. Прощайте, мой батюшка, Александр Сергеевич. За Ваше здоровье я свечу вынула и молебен отслужила. Поживи, дружок, хорошенько. Я. Слава богу здорова. Целую Ваши ручки и осталась Вас многолюбящая няня Ваша Арина Родионовна.» (А. С. Пушкин. Полн. собр. соч. М., с.178) Как видим, в эпистолярном жанре употреблялось многообразие форм обращения, ласковых нежных и вежливых слов: милый, любезный, ангелочек, широко использовались народные пословицы и поговорки. В то время, как языковой материал в сети очень скудный, не яркий и не разнообразный, а наиболее распространенные слова приветствия это: ок, хай, здрасти, приветик, бай, пока и т.д. А порой, молодежь, не находя нужных слов для выражения эмоций и чувств, заменяет их знаками, смайликами и картинками. Сегодняшняя молодежь, пользуясь ресурсами Интернета, общаются между собой на более простом языке, не задумываясь о правилах грамматики и речевого этикета. Более того, увлечение компьютерными играми также послужило мощным источником появления новых слов. Гонимая за своеобразной модой, молодежь стала больше увлекаться англицизмами и американизмами. Идеализируя американское общество, приобщаясь к американской культуре и стилю жизни, молодежь все больше стала добавлять в свою речь заимствования, не задумываясь о правильном произношении, более того, у современной молодежи пошла тенденция за короткий срок быстро выучить какой-нибудь иностранный язык, не учитывая особенности изучаемого языка, что опять приводит к кособычию и коверканью речи, приводит к появлению слов – паразитов. Поскольку, судьба русского языка не безразлична нам, мы хотим напомнить слова великого критика-писателя Н.Г. Чернышевского: «Не в том главное дело, каковы формы языка, а в том, какво умственное состояние народа, говорящего языком. Прекрасен язык каждого народа, умственная жизнь которого достигла высокого развития.» (Н.Г.Чернышевский. Полн. собр. соч. т.10. М., 1951, с. 148).

Бурное и стремительное развитие технологии, особенно компьютерных, становится причиной быстрого появления неологизмов. Чуть ли не ежедневно появляющиеся на рынке новинки компьютерных технологий, а также любое новое явление, влекут за собой практически новое словесное обозначение, новое явление. Естественно, когда в России узнают об этих разработках, то для их подавляющего большинства не находится эквивалента. В связи с этим специалистам приходится все чаще использовать оригинальные термины. Так и получается, что американизмы и англицизмы в силу объективных обстоятельств, все больше и больше наполняют русский язык. Вот перечень некоторых наиболее распространенных слов-терминов, прочно вошедших в лексику русского языка: апплет – маленькое приложение; ассемблер-сборщик, язык программирования; баг- ошибка; байт – единица измерения информационной емкости; баннер- флаг; блок – дневник в интернете, веб – сеть; десктоп – поверхность стола; дорвей – входная страничка; интерфейс – лицевые панели разных приборов; клик – щелчок; логин – имя пользователя; линк – термин, применяемый к гипертекстовым документам; онлайн- связь; сервиспак – коллекция; скриншот – снимок экрана ; слэш – косая черта; сервлет- программа; спам – марка; трафик – объем информации; файл – место в памяти; чипсет – набор микросхем; хакер – программист, хостинг – услуга , геймер – человек, увлекающийся компьютерными играми; дисплей – устройство для визуального отображения; донгл – аппаратное средство; плагин – программный модуль; пост – сообщение в блоге; винчестер – запоминающее устройство; буфер – область памяти ; твиттер – социальная сеть; фейсбук- социальная сеть в мире; ватсап – бесплатная система обмена сообщениями ; ютуб – сайт с показом видео; майл - эти и многие другие слова стали общеупотребительными и употребляются не только специалистами, но и молодежью. Сегодня Интернет представляет собой сложный способ коммуникации: с одной стороны, он вырабатывает у людей легкий, краткий, точный и демократический стиль письма, он вводит свои языковые нормы, не считая академические правила важными; с другой – возрастание знаков и правил их комбинирования, осложняя тем самым естественные языки , вербальную и невербальную речь; происходит быстротечное и ускоренное заимствование новых слов и оборотов; в языке появилось много нормативных и жаргонных слов – сленгов. Сленг - это неофициальный, неформальный язык, плотно вошедший в молодежную лексику. И сегодня современная молодежь не только популяризирует эти слова, но и морфологически их меняя на русский лад, образуют производные слова, активно употребляя в своей лексике. Например: «хайп» – это информационный шум вокруг чего-то. Производное слово «хайпнуть» - прославиться, произвести фурор или развлекаться, тусить; «лайк» - нравиться, «лайкнуть»- поставить знак;

«чат» - страница для общения; чатить, чатиться – общаться -эти и многие другие слова и выражения стали очень модными и распространенными среди русской молодежи.

Сегодня в учебно- педагогическом процессе Интернет является обязательным условием, отвечающий потребностям жизни. Интернет позволяет строить учебный процесс, благодаря информационному пространству через Интернет происходит сближение культур. И по мере прогресса в средствах коммуникации у людей еще больше возникает и растет чувство тоски по настоящему живому и здоровому языку. Вспомним замечательные слова автора «Толкового словаря живого великорусского языка» В.И. Даля: «Пришла пора дорожить народным языком, мы за русский склад и оборот речи, к чему вставлять в каждую строчку : моральный, оригинальный, натура, артист, грот, пресс, пьедестал и сотни других подобных, огда без малейшей натяжки можно сказать то же самое по-русски? Разве нравственный, подлинный, природа, художник, пещера ...хуже? Нисколько, но дурная привычка ходить за русскими словами во французский и немецкий словарь делает много зла» (В.И.Даль. Толковый словарь живого велико-русского языка. Т.1-4, 1978). Как актуально и точно звучат слова великого создателя «живого» словаря, высоко ценившего своеобразие местных говоров, богатство и величие русской народной речи. К сожалению, неустанная борьба, продолжающаяся вот уже несколько десятилетий за очищение русского языка, за неуместное проникновение жаргонов, выражений, иноязычных слов в литературную и разговорную речь продолжается и сейчас. Мы считаем, что необходимо вести борьбу с поступающим потоком слов, загрязняющих и загромождающих богатый русский язык. Культура речи, культура общения непосредственно связаны с идейно-нравственным воспитанием подрастающего поколения. Наш долг «удерживать литературную речь на высшем уровне современной культуры и книжно -письменной традиции и в то же время не допускать ее отрыва от народной почвы, живых процессов национального языка» («Русский язык». Энциклопедия. М., 1979, с. 120-121). Современная экономическая политическая обстановка в России способствует тому, что процесс проникновения иноязычной лексики происходит довольно стремительно. Этот процесс настолько непредсказуем, что он негативно отражается в речи подростков и молодежи. Говоря о величии русского языка, о его красоте и богатстве, выразительности и многообразии, мы хотим отметить, что для русского языка настали трудные времена. Нежелательные и негативные изменения, происходящие в обществе и языке, беспокоят многих ученых, лингвистов и языковедов - всю передовую общественность, кому дорог и не безразличен русский язык – язык великих писателей М. В. Ло-

моносова, А. С. Пушкина, Л. Н. Толстого и многих других гениальных писателей, посвятивших свою должны служению русского народа.

Сегодня сетевой этикет помогает молодежи комфортно и легко общаться между собой. Пользуясь сетевым языком не надо забывать о правилах хорошего тона, не надо искажать и засорять прекрасный и выразительный русский язык. Нам кажется, что сообща должны бороться против безграмотности в современном информационном обществе, учить подрастающее поколение грамотно писать и говорить, повышать культуру речи и овладевать нормами современного русского литературного языка.

Литература:

1. В. И. Даль. Толковый словарь живого великорусского языка. Т. 1-4, 1978
2. С. И. Ожегов. Словарь русского языка. М., «Русский язык», 1988
3. И. А. Бодуэн де Куртене. О задачах языкознания. Изб.труды по общему языкознанию., М., Изд-во АН СССР, 1963, т. 1-2.
4. Р. Барт. Система моды. Статьи по семиотике культуры. М., Изд-во Сабашниковых, М., 2003
5. С.Б. Бернштейн. Очерки сравнительной грамматики славянских языков. М., Наука,1974.
6. Д. С. Лихачев. Будущее литературы как предмет изучения. Статьи и очерки, Л., Наука, 1985, с. 168 – 202
7. А. С. Пушкин. Полн. собр. соч., М., изд-во «Художественная литература», 1986
8. Н.Г. Чернышевский. Полн. собр. соч.. т. 10, М., 1951, с. 848
9. М.Н. Борисовская. «История языка; от клинописи до Интернета». М., Наука,2009
10. С.И. Левикова. Большой словарь молодежного сленга. М., изд-во ФАИРПресс, 2003

UOT 811.1/2

LEXICAL REPETITIONS IN BRITISH MEDIA DISCOURSE

Gulara Eldar GUDRATLE

Western Caspian University
gudratovagulara@gmail.com

ABSTRACT

The article deals the study of lexical repetitions in British media discourse. It looks at lexical repetition as one of the types of lexical cohesion and explores different approaches to lexical cohesion. This theme draws interest from the point of view of the usage of diverse types of lexical cohesion in the British media discourse. The features of lexical cohesion in British media are a widely studied field of the discourse sphere. It is also significant category of discourse, for here the talking subject with all his intentions comes to the-refore.

The relevance of the study lexical cohesion of the British media discourse is very high, because understanding the cohesion in British media discourse is one of the most important aspect when studying it, because all speeches, communications, written and spoken discourse everyone use them differently in their language.

Keywords: cohesion, media discourse, types of repetition

XÜLASƏ

BRİTANIYA MEDIA DİSKURSUNDA LEKSİK TƏKRARLAR

Məqalə, Britaniya media diskursunda leksik koheziyaya (təkrarlara) həsr olunub. Koheziyanın öyrənilməsi leksik koheziyaya əlaqələr arasındakı yanaşmaları nümayiş etdirir. Britaniya mediasında leksik koheziyanın işlənmə xüsusiyyətləri diskursun geniş maraq doğuran sahələrindən biridir. Britaniya mediasında leksik koheziyanın xüsusiyyətləri, diskurs sahəsinin geniş öyrənilmiş bir sahəsidir. Həmçinin bu əhəmiyyətli bir diskurs kateqoriyasıdır, çünki burada bütün diqqət qeyd olunan mövzunun üzərinə yönləndirilir.

Britaniya media diskursunda leksik koheziya haqqında araşdırmaların aktuallığı çox yüksəkdir, İngilis media diskursunda koheziyanı anlamaq onun öyrənilməsində ən vacib cəhətlərdən biridir. Çünki hamı bütün nitqləri, ünsiyyətləri öz dillərində istifadə edir.

Açar sözlər: koheziya, media diskurs, təkrarın növləri

РЕЗЮМЕ

ЛЕКСИЧЕСКИЕ ПОВТОРЕНИЯ В БРИТАНСКОМ МЕДИА-ДИСКУРСЕ

В статье предлагается лексическая сплоченность (повторение) в дискурсе британских СМИ. Она рассматривает сплоченность преподавания, демонстрирует связи между подходами к лексической сплоченности. Эта тема очень интересна с точки зрения использования различных типов лексической сплоченности в дискурсе британских СМИ. Особенности лексической сплоченности в британских СМИ являются широко изученной областью дискурсивной сферы. Это также значимая категория дискурса, поскольку здесь речь идет о субъекте разговора со всеми его намерениями.

Актуальность исследований лексической сплоченности британского медийного дискурса очень высока, потому что понимание сплоченности британского медийного дискурса является одним из наиболее важных аспектов при его изучении.

Ключевые слова: сплоченность, медиа-дискурс, виды повторения

Repetition is a type of lexical cohesive device in the cohesion system using the same expressions several times, but not limited to the same morphological shape for emphasizing their importance and also to make a clear, powerful, unforgettable idea in the entire text. It also helps to concentrate thoughts. It can be a word, an expression, a phrase, or a full sentence. It is a multilinguistic written or spoken type of lexical cohesion.

Native speakers consider repetition as a “bad style” and “elegant repetition”. “Bad style” is considered where only the same words are repeated. However, “elegant repetition” is considered where types of lexical or grammatical cohesion like synonyms, antonyms, etc. or more general phrases, words, expressions are used instead of the same word.

There are various types of repetition that speaker use within the text. Each form of repetition has its own inimitable effectiveness that is occasionally so insensitive, so that, the reader cannot distinguishable it. They are classified according to the different types of repetition;

Anaphora is considered the repetition of a word, phrase or expression at the beginning of every sentence. This term is a Greek word and the meaning of the expression is "carrying up or back". It works the repetition a sequence of phrases at the beginning of every sentence to give this effect. For example:

“In 2008, Epstein pleaded guilty to state charges in Florida: one count of solicitation of prostitution and one count of solicitation of prostitution with a

minor under the age of 18...” (Prince Andrew was an abuser, Epstein accuser says in TV interview, September 20, 2019; The Guardian newspaper)

Epiphora: This term is also derived from the Greek word and the meaning of the expression is “bring to”. This is the type of repetition which refers to repeat a same word or phrase at the ending of several clauses. We can notice that anaphora is the repetition of a word, phrase or expression at the beginning of every clause, nevertheless and epiphora is repetition of a word phrase or expression at the ending of every sentences. For example;

“On call twenty-four hours a day, seven days a week, whether their children are sick, their husbands are out of work or their parents are old and frail and need attending - they will cope... They may be suffering themselves, from post - natal depression, violence in the home or struggling in a daze of exhaustion and stress to make ends meet - but they will cope”. (Diana, Princess of Wales on "Women and Mental Health", 01.06.1993, The Royal Forums)

Commoratio: This is a kind of repetition which is used a strategy by emphasizing one point over and over again by repeating it several times in the same sentence. This term is derived from the Latin word and the meaning of the expression is “dwelling”. In other words, it can be said the speech is focused on a point, and again most appreciable throughout dialogue. For example:

“From the beginning of time the human race has had a deep and powerful relationship with food - if you eat you live, if you don't you die...” (Speech given by Diana, 27th April 1993, The Royal Form, on "Eating Disorders")

Mesodiplosis is described as the kind of repetition which a word, expression or phrase is used at the middle of each clause. For example:

“I don't think it ever changed. My bread and butter was always what I did on the field and the reason I was successful off the field is because of what I did on the field. Back in the day it wasn't normal to do a shoot with David LaChapelle. It wasn't the thing for sportsmen. But I knew that as long as things off the field didn't affect my performance, I could continue to do that.” (David Beckham, 3 September 2019, British *GQ* magazine)

Polyptoton: this is a type of repetition which of words obtained from the same root with variable endings or they obtained from the same root in variable grammatical forms. This kind of repetition frequently directs to the repetition of a solitary word in variable grammatical cases. For example:

“...We don't use religion. This is an evangelical religious foundation. DiCaprio is a great actor and an intelligent conversationalist, but he is lending a hand and globally legitimising it.” (Leonardo DiCaprio urged to end support for Indian river project, Thu, 26 Sep 2019, The Guardian newspaper)

In the given example the type of conduplicatio is also defined such as the phrase “We don't use”.

Antanaclasis is showed as the kind of repetition that a word, expression or a phrase can be realized in changeable meanings. For example:

“For those already suffering from Eating Disorders, how can we reach them earlier, before it’s too late?” (Speech given by Diana, 27th April 1993, The Royal Form, on "Eating Disorders")

Epistrophe is called as the kind of repetition which a word, expression or a phrase is used at the end of each clause. For example:

“Prince Andrew was like, ‘Let’s dance together.’ And I was like, ‘OK.’ And we leave club Tramp...” (Prince Andrew was an abuser, Epstein accuser says in TV interview, September 20, 2019; The Guardian newspaper)

Epimone: This kind of repetition is used a repetition of phrase or expression for emphasizing a point. Usually, a question is repeated in this kind of repetition. For example:

“Isn't it normal not to be able to cope all the time? Isn't it normal for women as well as men to feel frustrated with life? Isn't it normal to feel angry and want to change a situation that is hurting?” (Diana, Princess of Wales on "Women and Mental Health", 1st June 1993, The Royal Forums)

Negative-Positive Restatement: The repetition of an idea firstly is applied within a negative term, and then it is applied in a positive term. For example:

“...But if we are to help the quiet private desperate lives lived behind closed doors by so many women, they need to know for certain they are not alone - that real support and understanding is there for them” (Diana, Princess of Wales on "Women and Mental Health", 1st June 1993, The Royal Forums)

Epanalepsis: this is a type of repetition which of the same words are used both at the beginning of a sentence or a clause and the end of a sentence or a clause. This term is also derived from the Greek word and the meaning of the expression is “resumption”. For example:

*"We shall go on to the end, **we shall fight** in France, **we shall fight** on the seas and oceans, **we shall fight** with growing confidence and growing strength in the air, we shall defend our Island, whatever the cost may be, **we shall fight** on the beaches, **we shall fight** on the landing grounds, **we shall fight** in the fields and in the streets, **we shall fight** ..."*

(Winston Churchill, October 26, 2012, *Everyday English*)

In the given example anaphora is also used with the same words.

Symploce. Repetition is applied both at the end and at the beginning of the clause such a combination of epiphora and anaphora. For example:

“She added of Prince Andrew: “He denies that it ever happened. And he’s going to keep denying that it ever happened. But he knows the truth. And I know the truth.” (Prince Andrew was an abuser, Epstein accuser says in TV interview, September 20, 2019; The Guardian newspaper)

Diacope: This term is also derived from the Greek word and the meaning of the expression is “cut in two”. This type of repetition is still used to emphasize, especially to deliver deep emotion nevertheless the effect anaphora is more obvious than this one. Example:

“Consequently, I started to focus and then started looking towards the end of my career and what I was going to do, setting up a team and at some point owning my own team and owning my own office and being able to actually control everything that was going on in my world. I was probably in my late twenties, early thirties when I started to readjust. And it looked very different from when I was 21.”

(David Beckham, 3 September 2019, British *GQ* magazine)

Gradatio: This term is also derived from the Greek word and the meaning of the expression is “climax”. It directs to a sentence where the last word or phrase of a clause uses the first word or phrase of the next clause and so on. This time the word is used an extended form of anadiplosis in which the repetition continues from one clause to another one. For example:

“On call twenty - four hours a day, seven days a week, whether their children are sick, their husbands are out of work or their parents are old and frail and need attending - they will cope. They will cope - they will cook and clean, go out to work, attend to the needs of those around them”. (Diana, Princess of Wales on "Women and Mental Health", 1st June 1993, The Royal Forums)

Conduplicatio is the kind of repetition which a word or a phrase is used in miscellaneous places in the course of a paragraph. For example:

He said: "Everything that my mum does and believes in revolves around us and nothing really revolves around her – so tonight mum, this is for you as you are the most special person in all of our lives."

(David Beckham, June 15, 2019, Hello magazine)

Epizeuxis or ***palilogia*** is considered as the kind of repetition which an odd word, expression or phrase is repeated, without any other words in between. This term is derived from the Latin word and the meaning of the expression is “fastening together”. It directs the words in a sentence to convey to the listener the importance of the sentences. For example:

“We choose to go to the moon. We choose to go to the moon in this decade and do the other things, not because they are easy, but because they are hard, because that goal will serve to organize and measure the best of our energies and skills, because that challenge is one that we are willing to accept, one we are unwilling to postpone, and one which we intend to win, and the others, too” (John F. Kennedy, October 26, 2012, Everyday English)

Antistasis: This is one of the types of repetition which refers to repeat a word in an opposite sense. This term is also a Greek word like other types of

repetition and the meaning of the expression is “opposition, or opposing position”.

“A *kleptomaniac* is a person who **helps himself** because he can't **help himself**”. (Henry Morgan, <http://glennmillermd.com/kleptomania/>)

Anadiplosis is the type of repetition of the last word of a sentence in a previous clause. This term is a Greek word and the meaning of the expression is "doubling". The word is used at the end of a sentence and then it is used again to begin the next sentence. For example:

“On call twenty- four hours a day, seven days a week, whether their children are sick, their husbands are out of work or their parents are old and frail and need attending - they will cope. They will cope - they will cook and clean, go out to work, attend to the needs of those around them”. (Diana, Princess of Wales on "Women and Mental Health", 1st June 1993, The Royal Forums)

Diaphora is considered as a kind of repetition of a name which firstly refers the person or people it describes, afterwards refers its meaning. For example:

“It’s a subject that Harry clearly feels strongly about and now as a husband and a father, it’s work that he and the Duchess of Sussex will keep as one of their core initiatives. (How Prince Harry is following in Diana’s footsteps to fight HIV stigma, September 16, 2019, Hello magazine)

We can meet more than one kind of repetition in the same article. This case can happen in more articles. In the following article, anaphora, **commoratio**, **gradatio**, **symploce** and diaphora are used:

“I am come amongst you, as you see, at this time, not for my recreation and disport, but being resolved, in the midst and heat of the battle, to live and die amongst you all; to lay down for my God, and for my kingdom, and my people, my honour and my blood, even in the dust. I know I have the body but of a weak and feeble woman; but I have the heart and stomach of a king, and of a king of England too, and think foul scorn that Parma or Spain, or any prince of Europe, should dare to invade the borders of my realm; to which rather than any dishonour shall grow by me, I myself will take up arms, I myself will be your general, judge, and rewarder of every one of your virtues in the field”.

(Elizabeth, October 26, 2012, Everyday English)

- *Anaphora* is expressed with the words “I myself”
- *Commoratio* is expressed with the words “to live and die”
- *Gradatio* is expressed with the words “of a king”
- *Symploce* is also expressed with the same words the type of anaphora like “I myself”
- *Diaphora* is expressed with the words “all; ...for my God, and for my kingdom, and my people, my honour and my blood”

Conclusion

The connection between a repetition notion and its premise is textual more than structural. On lexical repetition as a kind of cohesive devices, we can base on appropriate theories, we observe that this research is going to analyze the conclusions of lexical repetition patterns. Halliday and Hasan [37] proposed the lexical repetition pattern and also Hoey [49] gave us a lot of implications about lexical repetition. This article discussed the usage of lexical repetition notions in British media discourse on the examples.

In the given article, we choose texts in British media from the Internet for give the examples. Each text is read carefully and every lexical cohesive device is marked. Then the data is carefully classified according to Halliday's taxonomy of lexical cohesion and a detailed analysis is presented.

It doesn't matter which method we choose, which of them we want to use, if we used them correctly, the usage of repetition is intelligent tool. Emphasizing words and clauses, both of them allow a speaker to bring rhythm, emotion, atmosphere and pace to dialogue. It lets a speaker to focus on the listener on what a speaker wants to deliver and he (she) does all of these without them even realizing.

Repetition most often used in English language and also several other languages. Sentences or paragraphs are tied together (from one sentence to another, from one paragraph to another) by repeating key words. As a result, we can say that the repetition of key words helps to emphasize the main idea.

Literature:

- 1) Dijk Teun A.van (1985) Introduction: Discourse Analysis in (mass) communication research in: Discourse and communication: new approaches to the analysis of mass media discourse and communication / ed. By Teun A.van Dijk, Berlin: de Gruyter.
- 2) Fairclough N. (1995a) Media Discourse. London: Arnold.
- 3) John F., Michaela M., (2009), Lexical Cohesion and Corpus Linguistics, Amsterdam: Philadelphia
- 4) Halliday M.A.K. and Hasan R. (1976), Coherence in English, London: Longman Morris J., and G. Hirst. 1991 Lexical cohesion, the thesaurus, and the structure of text. Computational linguistics
- 5) O'Halloran K. (2010) How to use corpus linguistics in the study of media discourse, in A. O'Keeffe and M. J. McCarthy (eds.) The Routledge Handbook of Corpus Linguistics. London: Routledge, pp. 563–577.
- 6) O'Keeffe A. (2006) Investigating Media Discourse. London: Routledge.
- 7) Östman J.O., (Ed.) (1978) Cohesion and Semantics. Åbo, Finland, Åbo Akademi Foundation.

UOT 811.1/2

**THE ESSENCE OF CRITICAL THINKING AND THE STAGES
OF ITS DEVELOPMENT IN ENGLISH LESSONS****Sevda Majid ISMAYILOVA***Qərbi Kapi Universiteti
ismayilovasevda38@gmail.com***SUMMARY**

Critical thinking is one of the new approaches in teaching English. The stages, advantages and techniques of critical thinking are studied in this article.

Keywords: reflective thinking, comprehension, conversational speech

РЕЗЮМЕ**РАЗВИТИЕ КРИТИЧЕСКОГО МЫШЛЕНИЯ НА
АНГЛИЙСКОМ ЯЗЫКЕ**

Критическое мышление является одним из новых подходов в преподавании английского языка. В статье исследуются этапы, преимущества и методы критического мышления.

Ключевые слова: рефлексивное мышление, разговорная речь

XÜLASƏ**İNGİLİS DİLİNDƏ TƏNQİDİ DÜŞÜNCƏNİN İNKİŞAFI**

Tənqidi düşüncə İngilis dilinin tədrisində yeni yanaşmalardan biridir. Bu məqalədə tənqidi düşüncənin mərhələləri, üstünlükləri və üsulları öyrənilir.

Açar sözlər: əks düşüncə, anlama, danışmaq nitqi

The development of critical thinking has been one of the generally recognized educational goals in foreign pedagogy for decades. The core of the development of intellectual skills is critical thinking. The development of critical thinking in English lessons is an innovative approach to the educational process, in which the purpose of training is to develop the students' ability to learn new experiences. The main feature of the critical thinking is the construction of one's own knowledge as part of one's own search activity. Critical

thinking is reflective thinking, which is aimed at deciding what should be believed or what actions should be taken and includes both abilities and attitudes.

This technology allows strong students to develop their talent, students with average abilities to achieve new positive results, and students with insufficient motivation to learn to be successful.

It is important to state that when using the technology for the development of critical thinking, mastering new knowledge does not begin with acquaintance with known methods for solving a particular problem, but with the creation of conditions that form the need to obtain a solution to this particular tasks. Answering personally significant questions that arise on the way to the goal, a person can more quickly and more deeply master new material.

The main stages of the lesson when using the Critical Thinking technology are the stages of challenge, comprehension and reflection. The first stage is a challenge. This stage allows the teacher to update and summarize the student's knowledge on a given topic or problem and motivate the students to study. At this stage various techniques are used such as individual / pair / group work, brainstorming; content prediction; problematic questions. Thus, previously acquired knowledge is brought to the level of awareness. Now they can become the basis for the assimilation of new knowledge, which gives students the opportunity to more effectively associate new information with previously known information.

At the stage of comprehension, when a student experiences new information or ideas, reading a text, watching a movie, listening to lectures, he learns to track his understanding and write down in the form of questions what he did not understand for clarification in the future. The third stage is reflection. The main thing here is holistic understanding, generalization of the information received, the formation of each student's own attitude to the material being studied. At the reflection stage, students reflect on the connection with what they learned in the lesson, reinforcing new knowledge, they are actively rebuilding their ideas in order to include new concepts in them. An exchange of ideas between students gives them the opportunity to get acquainted with different points of view, to listen carefully to a friend, and support their opinion reasonably.

Critical Thinking Technology gives the student:

- the efficiency of perception of information;
- increased interest in both the material being studied and the learning process itself;
- the ability to think critically;
- the ability to work in collaboration with others;
- improving the quality of education of students;
- the desire and ability to become a person who learns throughout life.

Technology gives the teacher:

- the ability to create an atmosphere of responsible cooperation in the classroom
- the ability to use a model and a system of effective techniques that contribute to the development of critical thinking and independence in the learning process;
- become a valuable and professional source of information for other teachers.

Techniques that can be used when applying technology

1. Receiving voice charging

A large role in teaching a foreign language is played by speech charging. Purpose of speech charging is a development of speech use and prepare students for conversation on suggested topics. Voice charging is carried out by the teacher at the beginning of the lesson. During such a charge, a language environment is created in the classroom from the first minutes of the lesson, and all students get engaged in speech activity. To stimulate conversational speech, it is necessary to use conversational cliches to express your agreement with something or phrases to express disagreement on the issue under discussion.

- *totally / absolutely) right.*
- *I (completely / really / totally / absolutely / honestly / truly) agree with you (on that)*
- *I really think / believe so, too.*
- *I couldn't agree more.*
- *I have come to the same conclusion.*
- *I hold the same opinion.*
- *I have no objection whatsoever.*
- *I see what you mean and I (must) agree with you.*
- *I see it that way, too.*
- *I share your opinion / view.*
- *I was just going to say that.*
- *You're (completely) / You have a point there.*
- *You've made a good point*
- **Giving Advice**
- *If I were you I would/wouldn't....*
- *If I were in your shoes/position I would...*
- *You had better/ you'd better.....*
- *You should...*
- *Your only option is to....*
- *Why don't you....?*
- *Have you thought about....?*

There are some activities that make the process absorbing such as:

Big Paper: In this activity students are allowed to build silent conversation with the help of silence and writing or drawing. Shy students can become active and motivated in this activity and it can be accomplished in groups of two or three.

Café conversation: Students are provided with character sheets like gender, occupation, study level etc. They are given 20 minutes to fulfill the question.

K-W-L charts: It includes ‘What I Know’, ‘What I Want to know’, and ‘What I Learnt’.

The essence of critical thinking is to help the students master the language more effectively. Both teachers and students can benefit from critical thinking in the learning process.

Ədəbiyyat:

1. <https://wabisabilearning.com/blogs/critical-thinking/10-great-critical-thinking-activities-that-engage-your-students>
2. <https://kseacademy.com/how-express-agreement-disagreement/>
3. <https://blog.maltalingua.com/useful-expressions-english-lesson-advice/>

UOT 811.1/2

**ОБУЧЕНИЕ ИНОСТРАННОМУ ЯЗЫКУ СТУДЕНТОВ
НЕЯЗЫКОВЫХ ФАКУЛЬТЕТОВ****Парвин Рамиз кызы ЗЕЙНАЛОВА***Западно Каспийский Университет
pervinri@inbox.ru***РЕЗЮМЕ**

В статье рассматривается изучение иностранного языка студентами неязыковых факультетов в условиях глобального мира и мира быстро развивающихся технологий. Им необходимо уделять особое внимание изучению иностранного языка, чтобы овладеть специальностью в соответствии с особенностями современного периода. Ведущая роль английского языка среди иностранных языков является реальностью современного мира. Иностранный язык позволяет им конкурировать на рынке труда, ознакамливаться с новшествами современного мира в своей профессиональной деятельности, получать новые знания и расширять возможности для сотрудничества. В этом контексте иностранный язык выступает в виде своего рода фактора развития. Выпускник неязыкового факультета должен знать, что для глубокого освоения специальности он / она должен/на постоянно совершенствоваться. Помимо педагогических составляющих в изучении иностранного языка важное значение имеет стимулирующая роль внешней и внутренней мотивации. Есть много причин для мотивации, но все зависит от самого студента. Слабость его внутренней мотивации мешает ему изучать иностранный язык на высшем уровне. Изучение языка требует определенных усилий и стараний со стороны студентов.

Ключевые слова: студенты неязыковых факультетов, иностранный язык, мотивация

XÜLASƏ**QEYRİ-DİLÇİLİK FAKÜLTƏSİ TƏLƏBƏLƏRİNƏ XARİCİ
DİLİN TƏDRİSİ**

Məqalə qloballaşan və texnologiyanın sürətlə inkişaf etdiyi dünyada xarici dilin qeyri-dilçilik fakültəsində təhsil alan tələbələr tərəfindən öyrənilməsi məsələsini araşdırır. Onlar öz ixtisaslarını müasir dövrün xüsusiyyətlərinə uy-

ğun mənimsəmək üçün xarici dilin öyrənilməsinə xüsusi diqqət yetirməlidir. Xarici dillər arasında ingilis dilinin aparıcı yer tutması müasir dünyanın reallığıdır. Xarici dil onlara əmək bazarında rəqabətdə üstün olmağa, peşə fəaliyyəti zamanı müasir dövrün yenilikləri ilə tanış olmağa, yeni biliklər qazanmağa və əməkdaşlıq imkanlarını genişləndirməyə imkan verir. Bu baxımdan, xarici dil bir növ inkişaf amili kimi çıxış edir. Qeyri-dilçilik fakültəsində ixtisaslaşan məzun bilməlidir ki, o, öz ixtisasını dərindən bilmək üçün daim özünü təkmilləşdirməlidir. Xarici dilin öyrənilməsində pedaqoji şərtlərlə yanaşı, xarici və daxili motivasiyanın stimullaşdırıcı rolu mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Motivasiya üçün səbəblər çoxdur, lakin hər şey tələbənin özündən asılıdır. Onu daxili motivasiyasının zəifliyi xarici dili yüksək səviyyədə öyrənməsinə mane olur. Dilin öyrənilməsi tələbələrədən müəyyən zəhmət və səy tələb edir.

Açar sözlər: qeyri-dilçilik fakültəsinin tələbələri, xarici dil, motivasiya

ABSTRACT

TEACHING FOREIGN LANGUAGE TO STUDENTS OF NON-LINGUISTIC FACULTIES

The article deals with the study of a foreign language by students of non-linguistic faculties in a globalized world and a world of rapidly developing technologies. They should pay special attention to the study of a foreign language to master the specialty in accordance with the specific features of the modern era. The leading role of English among foreign languages is the reality of today's world. A foreign language enables them to compete in the labor market, become familiar with the innovations of modern age in their profession, gain new knowledge and expand their opportunities for cooperation. In this regard, a foreign language appears as a factor of development. A graduate of a non-linguistic faculty must know that in order to deeply master the specialty, he/she must always improve their knowledge and professional skills. Apart from the educational components in the study of a foreign language, the stimulating role of external and internal motivation is essential. There are many reasons for motivation, but all depends on the student's ability. The weak internal motivation impedes learning a foreign language at the higher level. Learning a language requires certain efforts and hard work by students.

Keywords: students of non-linguistic faculties, foreign language, motivation

Глобализация мировой экономики и интернационализация высшего образования диктуют новые требования в подготовке студентов неязыковых факультетов к профессиональной деятельности. Запросы современ-

ного общества вызывают потребность подготовки студента к жизни в постоянно меняющейся и взаимосвязанной реальности, развитие которой возможно только через эффективное взаимодействие с людьми разной языковой и социокультурной принадлежности.

Если раньше иноязычная подготовка была направлена на общекультурные цели и развитие эрудиции студентов, то на сегодняшний день на первый план выходят требования академической мобильности, рост конкурентоспособности выпускников не только в нашей стране, но и за рубежом, способность их интеграции в мировое поликультурное общество. В связи с этим остро встает вопрос соответствия получаемых студентами знаний в области иностранного языка требованиям международных стандартов. Единой системой оценивания степени сформированности иноязычной коммуникативной компетенции служит Европейская шкала CEFR (Common European Framework of Reference for Languages). Данная шкала выделяет 6 уровней владения иностранным языком: A1, A2, B1, B2, C1, C2. По каждому из уровней описаны показатели (дескрипторы) по всем видам речевой деятельности (говорение, слушание, чтение, письмо), а также существуют повсеместно признанные сертификационные экзамены, определяющие и подтверждающие тот или иной уровень.[2] Наличие признанных сертификационных экзаменов, различных сертификационных испытаний по иностранному языку в сфере профессионального общения – определяет возрастающий среди обучаемых интерес к международным сертификационным экзаменам, так как получаемые сертификаты, признаются большинством учебных заведений и работодателями во многих странах, что позволяет студентам быть более конкурентоспособными на мировом рынке труда.

На сегодняшний день английский язык считается одним из ведущих мировых языков, который имеет статус языка международного общения, науки, культуры и спорта.

Достижение практических целей при изучении английского языка на неязыковом факультете связано, в первую очередь, с обеспечением его владения на уровне, необходимом для понимания студентами английской речи в устной форме при восприятии ее на слух; их умения пользоваться изучаемым языком в беседе в диалогической и монологической формах; для чтения и перевода технических текстов, разных по стилю, в рамках специально отобранного и усвоенного языкового и речевого материала [5] Формирование и дальнейшее развитие лингвистических навыков студентов является основной целью обучения иностранному языку.

Фактически эффективность обучения зависит от интереса, который сначала требуется сформировать, а затем поддерживать. Увлечь нынешнее поколение просмотром старых фильмов или чтением устаревающей

литературы в век технологий достаточно сложно. Традиционных методов обучения становится недостаточно, для привлечения внимания современных молодых людей и обеспечения результативного обучения. Все существующие технологии обучения иностранному языку сталкиваются одной единой проблемой – организация учебной деятельности студента таким образом, чтобы создать условия для развития внутренних мотивов. Следует также отметить то, что при обучении студентов неязыковых факультетов иностранному языку для общих целей отмечается невысокий уровень мотивации. Обычно, студенты, изучающие не первый иностранный язык, отличаются более высоким уровнем обучаемости.

Что такое мотивация? Мотивация - это мысли и чувства, которые заставляют нас хотеть и продолжать хотеть действовать и которые превращают наши желания в действия.

Мотивация очень важна в изучении языка. Она является одним из ключевых факторов, которая помогает сделать изучение языка более успешным [9, стр. 53].

Личностно ориентированная ценность языкового образования обусловлена:

а) степенью осознания учащимися важности любого неродного языка как средства общения в современном мультилингвальном и поликультурном мире;

б) четким представлением о тех требованиях, которые предъявляются к уровню его языковой подготовки на каждом образовательном этапе, и технологиях, позволяющих определить этот уровень;

в) личностной потребностью в изучении современных неродных языков и в их практическом использовании. [1, стр. 9]

Образование интереса к учебе зависит также от содержания и организации педагогических условий учебной деятельности студентов. Различные факторы могут влиять на развитие мотивации. Уверенность в себе, самостоятельность студента в обучении, поощрение и поддержка со стороны других и чувство достижения положительных результатов - все это хорошо сказывается в обучении языку. Многие люди хотят выучить язык, потому что это может помочь им достичь практических целей, например, таких как поиск лучшей работы, обучение за рубежом, получение хороших оценок на уроках и др. Учебная мотивация делится на внешнюю и внутреннюю.

Внешняя мотивация не связана непосредственно с содержанием предмета, а обусловлена внешними факторами. Примерами могут служить: – мотив достижения – вызван стремлением человека достигать успехов и наилучших результатов в любой деятельности, и в изучении иностранного языка включительно; – мотив самоутверждения – стремление утвердить себя, получить одобрение других людей. Человек учит ино-

странный язык, для того, чтобы заработать определенный статус в обществе; – мотив идентификации – стремление человека быть похожим на другого человека, а также быть ближе к своим кумирам и героям (например, чтобы понимать тексты песен любимых исполнителей); – мотив аффилиации – стремление к общению с другими людьми, например для общения с друзьями иностранцами; – мотив саморазвития – стремление к самосовершенствованию. В отличие от внешней мотивации, внутренняя мотивация связана непосредственно с самим предметом, а не с внешними обстоятельствами. Человеку может нравиться иностранный язык, нравиться проявлять свою интеллектуальную активность. Действие внешних мотивов, таких как самоутверждение, престиж и др., способно усиливать внутреннюю мотивацию, но они не имеют непосредственного отношения к содержанию и процессу деятельности. Мотивация в равной степени опирается на желание получить наивысший балл, желание развить и укрепить свои знания в области английского языка для практического применения в будущем и желания обойти неприятности, которые могут возникнуть при неудачной сдаче экзаменов по английскому языку [3].

Первоначально при организации обучения английскому языку возникает проблема формирования учебных групп. Формирование учебных групп происходит, как правило, по результатам определённых тестов, успешность выполнения которых позволяет разделить студентов на «сильные» и «слабые» группы [4] Преподавателю следует уделить особое внимание на возникновение барьера, который может возникнуть в связи с разделением групп, поскольку студент на подсознательном уровне может воспринять это как переход в разряд «плохих» что способно оказать негативное влияние на успешность овладения иностранным языком. Необходимо предотвратить необоснованные страхи студентов.

В распоряжении преподавателя английского языка имеется множество средств обучения, которыми он может воспользоваться при реализации методов ознакомления, тренировочных практик и контроля. К таким средствам обучения относятся как технические, так и нетехнические средства обучения. К техническим средствам обучения относятся: компьютер, магнитофон, проектор, интерактивная доска, а также в комплекте к ним образцы тестовых заданий, учебных материалов и слайдов. Правильное использование технологий обучения, безусловно, позволит значительно повысить эффективность за счёт более полного использования зрительного и слухового восприятия информации. К нетехническим средствам обучения относятся следующие: учебно-методические пособия, хрестоматии для чтения, журналы и газеты на иностранном языке, грамматические справочники, словари, раздаточный материал, классная доска и др. [5, стр.416]

Осваивание грамматического материала и речевой деятельности иностранного языка возможно посредством выполнения разнообразных упражнений. Упражнение, как элементарная единица обучения иностранным языкам, представляет собой дидактическое, методическое и психологическое понятие. Система упражнений наряду с учебником составляет основные средства организации учебного процесса, т.к. направлена на достижение конкретной учебной цели – формирование лингвистических и коммуникативных умений и навыков обучаемых [7, стр.187].

Несомненно тот факт, что «свободное ориентирование в иноязычной среде и умение адекватно реагировать в различных ситуациях, т.е. полноценное общение» [5, с.415] на английском языке, требует от студентов определенных усилий и постоянного расширения их словарного запаса, заучивания идиом английского языка, грамматических форм и конструкций в процессе выполнения упражнений, учебных действий с усваиваемым материалом, осуществления речевой деятельности при решении коммуникативных задач в определенных ситуациях общения.

Например, обучение письменной речи на иностранном языке позволит приобрести такие навыки, как написание делового письма, оформление договоров, контрактов, письменный перевод профессионально значимого текста с иностранного языка на родной и с родного языка на иностранный, а также изложение информации в соответствии с требованиями профессионального общения. Необходимым условием повышения специалистом своей квалификации является уровень владения иностранным языком как средством профессионального общения представителей разных стран. Изучение иностранного языка является неотъемлемой составляющей профессиональной подготовки. С одной стороны, такая реальность повышает познавательную мотивацию студента, с другой – ставит перед ним новые требования. Интеграция университетов в международное научно-образовательное пространство, которое включает в себя не только образовательные учреждения, но также производственные и профессиональные компании и сообщества, меняет образовательную среду, и студент имеет множество возможностей проявить себя и познакомиться с потенциальными работодателями во время учебы, что особенно актуально для студентов неязыковых факультетов.

Владение иностранным языком является одним из обязательных условий достижения успеха и конкурентоспособности современного выпускника вуза на бирже труда. Наша страна полностью интегрирует в мировую экономику и является суверенным и равноправным актором на международной арене, в этом контексте мы нуждаемся в специалистах в своей сфере с углубленным знанием иностранных языков. Развитие представляет собой адаптацию людей к окружающей среде, это в первую очередь связано со знаниями и способностями человека. Студенты неязы-

зыковых факультетов серьезнее должны отнестись к изучению иностранного языка. Это является одним из основных факторов профессионального развития специалистов. Если человек не способен изучать современные теории и инновации, то он не способен развиваться в полной мере.

Литература:

1. Гальскова Н.Д., Гез Н.И. Теория обучения иностранному языку. Лингводидактика и методика. 3-е издание, М.: Академия, 2006. 336с.
2. Жемчугова С. А., Евсеева Л. Н., Сафроненкова Е. Л. Использование материалов Teaching Knowledge Test в языковой подготовке будущих педагогов как способ интеграции международных сертификационных экзаменов в процесс обучения студентов иностранному языку для профессиональных целей// Педагогика. Вопросы теории и практики. 2020. Том 5. Выпуск 1. с. 33-40
3. Казначеева С. Н., Бондаренко В. А. Специфика мотивов изучения иностранного языка студентами неязыковых направлений Мининского университета// «Вестник Мининского университета» 2016. №3
4. Мацько Д. С. Правила преподавания английского языка студентам неязыковых специальностей университетов (организационно-методический метод)//Гуманитарные исследования. 2016. № 3(12).92-95с.
5. Мурнева М. И., Шестакова Н. А., Самойлова Е. В. Современная технология обучения Английскому языку на неязыковых факультетах: наука или искусство? //Филологические науки. Вопросы теории и практики. 2018. № 3(81). Ч. 2. с. 415-418.
6. Семенова Г. В. Использование преимуществ технологии дополненной реальности в процессе обучения иностранному языку студентов неязыкового вуза. // Педагогика. Вопросы теории и практики. 2020. Том 5. Выпуск 1. с. 128-133
7. Сидакова Н. В. Обучение второму иностранному языку как билингвальный процесс в образовании студентов неязыковых специальностей// Балтийский гуманитарный журнал. 2016. Т. 5. № 3(16). с.185-189
8. Угольников И. А. International Journal of Professional Science №10-2019. URL: <http://scipro.ru/article/04-10-2019>
9. Spratt M., Pulverness A., William M. The Teaching Knowledge Test Course. Modules 1, 2 and 3. Second edition. Cambridge: Cambridge University Press, 2011. 256 p.
10. <https://www.gramota.net/>
11. <https://cyberleninka.ru/article>

UOT 81'25

**MƏNTİQİ KƏMİYYƏT KATEQORİYASININ
MÜXTƏLİFSİSTEMLİ DİLLƏRDƏ LİŊVİSTİK TƏSVİRİNİN
İFADƏ İMKANLARI****Aygün Balahseyn qızı AMANƏLİYEVƏ***AMEA İ.Nəsimi adına Dilçilik İnstitutu
amaneliyeva@mail.ru***XÜLASƏ**

Məqalədə qrammatik kateqoriya anlayışı, onun dilçilikdəki yeri müəyyənləşdirilir, kəmiyyət kateqoriyasının müxtəlifsystemli dillərdə ifadə imkanları araşdırılır. Tədqiqatın əsas məqsədi məntiqi kəmiyyət kateqoriya anlayışlarını müqayisəli aspektdə öyrənərək, onların əlaqə və funksionallığını tədqiq etmək, dilçilikdə qrammatik kateqoriyalardan biri sayılan kəmiyyət kateqoriyası anlayışının müxtəlifsystemli dillərdə linqvistik mahiyyətini və qrammatik-morfoloji kateqoriyalar sistemində kəmiyyət kateqoriyasının dil sistemindəki yerini müəyyənləşdirməkdir. Azərbaycan və ingilis dillərindəki kəmiyyət kateqoriyaları arasında bir sıra tipoloji fərqlər də vardır. Bu fərqlər özünü istər semantik, istərsə də qrammatik (morfoloji və sintaktik) planda aydın surətdə göstərir. Məqalədə həmçinin müqayisəyə cəlb edilən Azərbaycan və ingilis dillərinin materialları əsasında kəmiyyət məzmunlu vahidləri tədqiqata cəlb etməklə, onların ifadə vasitələrini müəyyənləşdirmək, onların özünəməxsus cəhətlərini üzə çıxarmaq, ümumi – oxşar və fərqli xüsusi cəhətlərini müəyyənləşdirmək də əsas tədqiqat istiqamətlərindəndir.

Açar sözlər: müxtəlifsystemli, məntiqi kateqoriyalar, kəmiyyət məzmunlu vahidlər, linqvistik mahiyyət, dil və təfəkkür.

ABSTRACT**THE POSSIBILITIES OF EXPRESSING THE LINGUISTIC
DESCRIPTION OF THE LOGICAL QUANTITATIVE CATEGORY IN
MULTILANGUAGE SYSTEMS**

The article defines the concept of grammatical category, its place in linguistics, and explores the possibilities of expressing quantitative categories in languages with different systems. The aim of the study is to examine the relevance and functionality of logical quantitative category concepts in a comparative aspect, to define the linguistic meaning of the concept of quantitative

category as one of the grammatical categories in linguistics, and to define the category of language in the system of grammatical and morphological categories. There are also a number of typological differences between the quantitative categories in Azerbaijani and English. These differences clearly manifest themselves both semantic and grammatical (morphological and syntactic). The article is also devoted to the study of quantitative units based on comparative materials in the Azerbaijani and English languages, identifying ways of expressing them, identifying their specific features and identifying common - similar and distinctive features.

Keywords: multisystem, logical categories, quantitative content units, linguistic essence, language and thinking

РЕЗЮМЕ

ВОЗМОЖНОСТИ ВЫРАЖЕНИЯ ЛИНГВИСТИЧЕСКОГО ОПИСАНИЯ ЛОГИЧЕСКОЙ КОЛИЧЕСТВЕННОЙ КАТЕГОРИИ НА РАЗНОСИСТЕМНЫХ ЯЗЫКАХ

В статье дается определение понятия грамматической категории, ее места в лингвистике, а также исследуются возможности выражения количественных категорий на разносистемных языках. Цель исследования – изучить актуальность и функциональность понятий логической количественной категории в сравнительном аспекте, определить лингвистический смысл понятия количественной категории как одной из грамматических категорий в лингвистике и определить категорию языка в система грамматических и морфологических категорий. Существует также ряд типологических различий между количественными категориями в азербайджанском и английском языках. Эти различия четко проявляют себя как семантическими, так и грамматическими (морфологическими и синтаксическими). Статья также посвящена изучению количественных единиц на основе сравнительных материалов на Азербайджанском и английском языках, выявлению способов их выражения, выявлению их специфических особенностей и выявлению общих - схожих и отличительных признаков.

Ключевые слова: разносистемных, логические категории, количественные единицы контента, лингвистическая сущность, язык и мышление.

Giriş

Dil təfəkkür normalarını və davranışı müəyyənləşdirir, məntiqi kateqoriyaların və konsepsiyaların yaranmasında aparıcı rol oynayır. Dillə təfəkkür arasındakı vasitəçi rolunu kateqoriya yerinə yetirir. Təfəkkür və ya dil kateqo-

riyaları eyni formada deyildir. Bu fərq onların mahiyyətini aydınlaşdırmağa imkan verir. Təfəkkür öz kateqoriyalarını sərbəst dəqiqləşdirə bilir. Dil kateqoriyaları isə sistemə malikdir. Dil və təfəkkürün qarşılıqlı əlaqəsini öyrənmək baxımından idrak kateqoriyaları ilə dil kateqoriyalarının (leksik və qrammatik kateqoriyalar) qarşılıqlı münasibətini araşdırmaq böyük əhəmiyyət kəsb edir. Çünki hər hansı bir idrak kateqoriyası *homo sapiens* üçün ümumi olsa da, bir dildə, eləcə də ayrı-ayrı dillərdə rəngarəng ifadə formalarına malikdir. Tədqiqat üçün maraqlı olan odur ki, dilin inkişafının hər hansı mərhələsində bizi əhatə edən obyektiv gerçəkliyin inikası olan bu məntiqi (idraki) kateqoriyalar dildə öz ifadəsini tapa bilmişdir [6, səh. 4]. Ayrı-ayrı qrammatik kateqoriyaların müxtəlif dillərdə fərqli xüsusiyyətlər daşması, bəzi kateqoriyaların bir dildə mövcudluğu, başqa bir dildə isə yoxluğu indi yalnız dil sistemi ilə izah olunmur.

Qrammatik kəmiyyət kateqoriyası ilə idrak prosesinin konkret kəmiyyət məfhumu arasındakı bağlılıq məsələsi.

Qrammatik kateqoriyalar insan idrakının inkişaf etməsi və təkmilləşməsi prosesində meydana gələn və gerçək aləmdə baş verən hadisələri, bu hadisələrin mühüm xassələrini və onların arasındakı münasibətləri göstərən anlayışları, daha doğrusu, fəlsəfi kateqoriyaları əks etdirir. Dilin qrammatik kateqoriyaları qrammatik mənə əsasında müəyyənləşdirilir. “Qrammatik kateqoriya dedikdə, həmçinin əşya və hadisələrin müəyyən qruplar üzrə toplanması haqqında anlayış nəzərdə tutulur. Qrammatik mənalar və onların dildə ifadə vasitələrinin (formalar) vəhdəti qrammatik kateqoriya adlanır” [11, səh. 12]. Qrammatik kateqoriyaların öyrənilməsində diqqəti cəlb edən cəhətlərdən biri də onların təsnifi məsələsidir. Təsnifat əsasında, həmçinin məqsəd və metodlardan asılı olaraq morfoloji kateqoriyaların təsnifinin aşağıdakı tipləri vardır:

- 1) empirik; 2) morfoloji-semantik; 3) semantik-praqmatik.

Bundan əlavə təsnifin kompleks forması vardır. Bu tipə məzmun-funksional, struktur-sintaktik və bilavasitə morfoloji təsnif daxil edilir. Kateqoriyaların təyini və onların müəyyən əlamətlər üzrə qruplaşdırılması sahəsində yeni istiqamətlərdə aparılan tədqiqatların sayı artmaqdadır. Bu tədqiqatlar ənənəvi dilçilikdə aparıcı mövqedə duran ismi qrammatik kateqoriyalar və fəli qrammatik kateqoriyalar, həmçinin ümumi və xüsusi qrammatik kateqoriyalar kimi bölgülərə daha geniş prizmadan yanaşmanı şərtləndirir.

Qrammatik kateqoriyalar dilin müəyyən sistem vahidləridir. Onlar nitq parçasının vahidi sayılmır. Qrammatik vasitələr nitqyaratma prosesində istifadəyə cəlb olunur. Belə olan halda ənənəvi dilçilik qrammatik kateqoriyanı əlaqələrin və qarşılaşdırmaların təsnifi və ümumiləşdirilməsinin nəticəsi kimi təqdim edir. Qrammatik kateqoriyalar ənənəvi dilçilikdə ikitərəfli linqvistik vahid kimi götürülür. Onların elementləri ifadə və məzmun planına görə qarşı-qarşıya qoyulan dilçilik tədqiqatlarında koqnitiv və diskursiv yanaşma üsullarının tətbiqi ilə sürətlə dəyişir. Qarşılaşdırma ifadə planında bir vahidin sıfır

şəkilçisiz variantı, digərində eyni şəkilçinin əlavə olunması aşkardır. Dilçilərin bir qismi qrammatik kateqoriyalardan danışırkən nitq hissələrini nümunə göstərir, digər dilçilər nitq hissələrinin daxilində müəyyən söz qruplarının müxtəlif cəhətdən qruplaşmalarını özündə ehtiva edən hal, cəm, mənsubiyyət kateqoriyalarını qrammatik kateqoriya kimi xarakterizə edir və kateqoriyanı nitq hissələri daxilində söz qruplarının müəyyən cəhətdən qruplaşması kimi qeyd edir [10, səh. 235].

Qrammatik hadisələrə geniş funksional mövqedən yanaşma qrammatik mənalara məzmun kateqoriyaları kimi baxmağa əsas verir. Belə məzmun kateqoriyaları dil sisteminin müxtəlif səviyyələrində yer alır. Obyektiv gerçəkliyin ən yüksək ümumiləşmələrini özündə birləşdirən kateqoriyalar (məhiyyət, kəmiyyət, keyfiyyət, münasibət, məkan, zaman, vəziyyət, hal, hərəkət, iztirab) təfəkkür vahidi kimi dildə mövcuddur. Qrammatik kateqoriyalar aləmin konseptuallaşma və kateqorialaşdırma üsullarıdır. Gerçəklik, canlılıq, konkretlik, mücərrədlik, kvantitativlik, təklik, kauzasiya və digər anlayış kateqoriyalarını da aşkara çıxır.

Dilçilikdə qrammatik kateqoriya qrammatika elminin mühüm bir vahidi hesab edilir. Hər hansı bir kateqoriyanın dildə yaranması həmin kateqoriyanın insan təfəkküründə formalaşması zəmnində baş vermişdir. Qrammatik kateqoriyalar olan hal, kəmiyyət, mənsubiyyət, zaman və s. hər hansı bir xalqın təfəkkürünün və dilinin inkişafının müəyyən dövrlərində meydana çıxan, inkişaf edərək təkmilləşən tarixi bir kateqoriyadır. Bu nöqtəyi-nəzərdən qrammatik kəmiyyət kateqoriyası da idrak prosesinin konkret kəmiyyət məfhumu ilə bağlı müəyyən bir əlaqəsini əks etdirir. Tarix boyu dilçiləri məntiqi kateqoriyalar və onların dildə ifadəsi məsələsi düşündürmüş, bu problem həm filosofların, həm də dilçilərin diqqət mərkəzində olmuşdur. Buna görə də qrammatik kateqoriya anlayışı hal-hazırda da ən aktual dilçilik məsələlərindən biri sayılır. Qrammatik kateqoriyalar məntiqi kateqoriyalar ilə bağlı olsalar da, onların məntiqi kateqoriyalardan asılı olmayan tərəfləri vardır. Hətta, deyə bilərik ki, qrammatik kateqoriyaların nitq fəaliyyəti (xüsusən də onun yazılı formaları) məntiqi kateqoriyalar üçün zəmin yaratmışdır. Təsadüfi deyil ki, məntiq elminin banisi olan *Aristotel* məntiqi kateqoriyaları cümlədə felin predikativ formaları əsasında işləyib-hazırlamışdır. *Məntiqi kateqoriyalar* sisteminə materiala aid olan, onu müxtəlif cəhətlərdən təyin edən kateqoriyalar daxildir. *Kəmiyyət, keyfiyyət və ölçü, məkan və zaman, hadisə və məhiyyət, forma və məzmun, zərurət və təsadüf, səbəb və nəticə, ümumilik, xüsusiyyət və təklik, mücərrədlik və konkretlik, məntiqilik və tarixilik, sistem və struktura* məntiqi kateqoriyalardır [6, səh. 12].

«İbtidai» insanların etnoqrafiyasının verdiyi materialların araşdırılması elə bir qənaət əldə etməyə imkan verir ki, azacıq fərqlər nəzərə alınmazsa, ayır-ayrı xalqlarda, yəni bütövlükdə insan idrakında kəmiyyət anlayışının inkişaf mərhələləri uyğunluq təşkil edir. Məntiqi kəmiyyət kateqoriyası idrak prosesi-

nin elə bir mərhələsində meydana gəlmişdir ki, bu mərhələdə insanlar əşya və hadisələrə artıq onların kəmiyyət xarakteristikası nöqtəyi-nəzərindən yanaşmağı bacarmışlar və bu kateqoriya dildə öz ifadəsini qrammatik kəmiyyət kateqoriyasında tapmışdır. Bir çox tədqiqatçıların fikrincə, insanlar əşya və hadisələrə kəmiyyət baxımından yanaşmaq bacarığına yiyələnməzdən əvvəl onlar azlığı və yaxud çoxluğu əşya və hadisələrin keyfiyyət xüsusiyyəti kimi başa düşürdülər. Qədim insanlar əşya çoxluğuna ayrı-ayrı predmetlərin cəmi kimi yanaşmazdan əvvəl, bu çoxluğu tam bir toplu kimi dərk etmişlər. Burada əşya qrupunun ayrı-ayrı predmetlərin cəmindən ibarət olması deyil, onun tam bir toplu halında mövcud olması diqqət mərkəzinə çəkildi. Bu zaman kəmiyyət konkret olaraq topluluq - hər hansı bir əşya qrupunu xarakterizə edən xassələr, məsələn, ölçü, forma, rəng və s. kimi başa düşülürdü. Bir çox xalqların dilində morfoloji kəmiyyət kateqoriyasından daha əvvəl toplu mənalı sözlərin yaranmasını, çox güman ki, bu faktla izah etmək olar. Həmin dövrdə topluluq, çox güman ki, əşyaların kəmiyyəti kimi deyil, keyfiyyəti kimi dərk edilir və müxtəlif saylı əşyalardan ibarət toplular müxtəlif əlamətlər kimi qavranılırdı. Əşyaların topluluğu müxtəlif xalqların dilində fərqli şəkildə ifadəsini tapmışdır.

İdrak kateqoriyalarından biri olan kəmiyyət kateqoriyası özünün inkişafında bir sıra mərhələlərdən keçmişdir. Bu günkü türk təfəkküründə kəmiyyət kateqoriyası idrakın mücərrəd kateqoriyalarından biridir. Kəmiyyət anlayışı indiki mücərrədlik səviyyəsinə çatmaq üçün aşağıdakı mərhələlərdən keçmişdir:

1. Çoxluqların eynisaylılığının müəyyən olunması;
2. Etalon çoxluqların seçilməsi;
3. Mücərrəd kəmiyyət anlayışının yaranması.

Dil öz tipini dəyişərkən onun bütün yaruslarında güclü kəmiyyət və keyfiyyət dəyişiklikləri baş verir. Bu dilin yalnız təkamül yolu ilə inkişaf etdiyini söyləyən və bu mövqedə duran dilçilər üçün gözlənilməz bir təzahürdür. Dialektikanın əsas qanunlarından biri olan *kəmiyyət dəyişmələrinin keyfiyyət dəyişmələrinə keçməsi qanunu* gerçəkliyin ən ümumi, obyektiv qanunlarından biridir. Təbiətdə və cəmiyyətdə, hadisə və proseslərdə kəmiyyətin keyfiyyətə keçməsinə şərh etməzdən əvvəl, kəmiyyət və keyfiyyət anlayışlarını təhlil etmək lazımdır. Müəyyən bir hadisənin xüsusiyyətini təşkil edən və onu başqa hadisələrdən fərqləndirən mühüm cəhətlər və ya əlamətlər məcmusuna şeyin və ya hadisənin *keyfiyyəti* deyilir. Kəmiyyət anlayışı da hər hansı bir hadisənin və ya prosesin mühüm cəhətlərindən birini əks etdirən ən ümumi kateqoriyadır. Kəmiyyət də hər hansı bir şeyin müəyyənliyi kimi çıxış edir, lakin keyfiyyətdən fərqli olaraq, *kəmiyyət* onun xassələrinin inkişaf dərəcəsi cəhətdən: böyüklüyü, həcmi, miqdarı, hərəkətinin sürəti, rənginin intensivliyi və s. cəhətdən göstərir. Kəmiyyət və keyfiyyət birbaşa dialektik qarşılıqlı əlaqədədir və bu əlaqə elə vəhdət yaradır ki, o, dərəcə ilə ifadə olunur; keyfiyyət həmişə

əşyanın kəmiyyət müəyyənliyi ilə əlaqəlidir, ondan kənarda keyfiyyət mövcud ola bilmir. İngilis dilində kəmiyyət kateqoriyasının əsas xüsusiyyəti keyfiyyətin xarici və daxili miqdarını ifadə edə bilmək imkanı ilə əlaqədardır. İngilis dilində yalnız cəm formada işlənən elə sözlər var ki, onların ifadə etdiyi xarici kəmiyyət əşyaların mahiyyəti ilə şərtlənir. Məsələn: *scissors* – qayçı, qayçılar; *trousers* – şalvar, şalvarlar və s.

Kəmiyyət kateqoriyası universal məntiqi kateqoriya olmaqla, insan şüurunun və təfəkkürünün inkişafı ilə sıx bağlıdır. Elm artıq çoxdan sübut edib ki, ibtidai insan təfəkkürü indiki insanın idrakı ilə müqayisədə daha çox konkret idi. İnsan ictimai həyat təcrübəsində təfəkkürün inkişafı ilə əlaqədar tək olanı cüt olandan, cüt olanı isə çox olandan ayırmağa başlamış, tədricən qeyri-müəyyən cəm kəmiyyəti anlayışı əmələ gəlmişdir. Bu anlayış müxtəlif dillərdə müxtəlif şəkildə təzahür etmişdir. Qədimdə xalqlar rəqəmlərin sakral gücünü qəbul etmiş, onların gizli və sehri qüvvələrinin insanlara, həmçinin ətraf ələmə təsir etdiyinə inanmışlar. Belə bir inam da vardır ki, Allah dünyanın idarəsi üçün rəqəmlərdən istifadə etmişdir. Pifoporçular da dünyanı rəqəmlərin idarə etdiyini söyləmişlər.

Kəmiyyət çox geniş anlayış olub, dildə müxtəlif forma və vasitələrlə özünü göstərir. A.Axundov ingilis və Azərbaycan dillərindəki kəmiyyət kateqoriyaları arasında bir sıra tipoloji fərqlərin olduğunu, bu fərqlərin özünü istər semantik, istərsə də qrammatik (morfoloji və sintaktik) planda nümayiş etdirdiyini qeyd edir: “Azərbaycan dilində yalnız tək və yaxud yalnız cəmdə işlənmə bilən isim qrupu yoxdur. Başqa sözlə, hər hansı ismin müxtəlif qrammatik və üslubi şəraitdə tək və yaxud cəmdə işlənməsi mümkündür. İngilis dilində isə kəmiyyət kateqoriyası baxımından leksikqrammatik cəhətdən təcrid olunmuş sözlər qrupu mövcuddur” [3, səh. 225]. Azərbaycan dilində kəmiyyət anlayışını ifadə etmək yalnız isimlərə məxsus deyildir. Bəzi morfoloji əlamətlər isimlərlə birlikdə kəmiyyətin çoxluğu və ya azlığını daha aydın göstərir. Dili-mizdə olan isimlərin çoxu həm tək, həm də çoxluğu, yəni həm ayrı-ayrı əşyaları, həm də bu əşyaların küllünü bildirir. Azərbaycan və ingilis dillərindəki mövcud kəmiyyət kateqoriyaları arasındakı əsas semantik fərq sözlərin qrammatik baxımdan leksik-morfoloji cəhətdən təcrid olunması sahəsində özünü göstərir.

Kəmiyyət bütün insanlar üçün vahid koqnitiv prosesi əks etdirən baza və ya bazis konseptidir. Kəmiyyət konsepti üç şəkildə təzahür edir:

- 1) hesablama;
- 2) kəmiyyətin adı;
- 3) kəmiyyətin yazılı işarəsi.

Kəmiyyət kateqoriyasının üçpilləli oppozisiyadan ibarət olması bir sıra müxtəlif quruluşlu dillərdə də mövcuddur. Dildə kəmiyyət anlamının müəyyən kateqoriya çərçivəsində ifadə edilməsi isə onların onu keyfiyyət məfhumundan təcrid edərək təfəkkürdə abstraktlaşdırma bildikləri andan sonrakı dövrə aid etməlidir. Daha dəqiq desək, insanlar əşyaların topluluğunu ilkin mərhələdə onların keyfiyyəti kimi dərk etmişlərsə, topluluğu qrammatik kateqoriya

kimi ifadə etdikləri zaman artıq mücərrəd kəmiyyət anlamını dərk etmək qabiliyyətinə malik olmuşlar və əşyaların kəmiyyətini tədricən onların xassələr sisteminəndən təcrid edərək, əvvəlcə təfəkkürdə, sonra isə dildə kəmiyyət kateqoriyası yaratmışlar.

Kəmiyyət kateqoriyasını dildə olan ən mürəkkəb və çoxcəhətli kateqoriyalardan biri hesab etmək olar. Bu, kəmiyyət məfhumunun özünün mürəkkəb xarakterli olmasından irəli gəlir. Kəmiyyət kateqoriyasının daxilində iki subkateqoriyanın – ölçü və miqdar subkateqoriyalarının olduğunu söyləmək olar. Qədim kəmiyyət göstəriciləri həm əşya, həm keyfiyyət, həm də hərəkət bildirən sözlərlə işlənərək miqdar (diskret kəmiyyət), yaxud ölçü (indiskret kəmiyyət) ifadə edirdi. Deməli, kəmiyyət həm bölünən (diskret), həm də bölünməyən (indiskret) ola bilər. Başqa sözlə desək, miqdar ayrı-ayrı hissələrdən ibarət olduğuna görə, onu bölünən, ölçü isə belə hissələrə ayrılı bilmədiyinə görə, onu bölünməyən kəmiyyət kimi müəyyənləşdirmək olar. Həm bölünən, həm də bölünməyən kəmiyyət əşyalarda, hərəkət və prosesdə, eyni zamanda əşyaların, yaxud hərəkət və prosesin keyfiyyətində miqdar, ölçü, həcm, intensivlik dərəcəsi və s. kimi təzahür edir. Buna görə də kəmiyyəti təkcə əşyalarda deyil, hərəkət, proses və keyfiyyətdə də müəyyənləşdirmək olar. Keyfiyyət, hal, hadisə, hiss, fikir kəmiyyətə görə qiymətləndirmə obyektində olduqda hesablama, ölçmə mümkün deyildir. Bu zaman *dəqiq və təqribi ölçü* sistemləri tətbiqini tapmır. Maddi predmetlərlə yanaşı, keyfiyyət, hərəkət, hadisə də kəmiyyət yükü daşıya bilər. Deməli, predmetin, prosesin, əlamətin, keyfiyyətin də kəmiyyəti vardır. Predmetlərin kəmiyyəti onların və ya hissələrinin sayıdır. Diskret olmayan materialların ölçüsü olur. *Kəmiyyət* predmetin miqdarca çoxluğu və ya xassələrin intensivliyi ilə xarakterizə olunan müəyyənliyidir. Aristotel kəmiyyətləri bölünən və fasiləsiz xassələrdən ibarətdir. Məsələn, ədəd və söz bölünəndir, xətt, səth, yer, zaman və məkan fasiləsizdir. Keyfiyyətsiz kəmiyyət, kəmiyyətsiz keyfiyyət yoxdur. Onların vəhdəti ölçüdə öz əksini tapır.

Kəmiyyət kateqoriyasının müxtəlif sistemli dillərdə linqvistik təsvirinin əsaslandığı əlamət və münasibətlər bunlardır: *təklilik, cəmlilik, tamlıq, hissəlik, kardinallıq və ordinallıq, topluluq və distributivlik, müəyyənlik və qeyri-müəyyənlik, dəqiqlik və təxminilik, diskretlik və kəsilməzlik, ekstensivlik və intensivlik, çox-az münasibəti, nizamlılıq və nizamsızlıq* və s. [5, səh.106-116].

V.V.Akulenko kəmiyyəti makrosahə kimi ayırmış və həmin makrosahədə ikinci rəqə malik iki sahə olduğunu vurğulamış, bu sahələrdən birinin müəyyən, digərinin isə qeyri-müəyyən kəmiyyət olduğunu qeyd etmişdir. Qeyri-müəyyən kəmiyyət sahəsi özü də azlıq və çoxluq mikrosahələrinə bölünür. Toplu saylar qeyri-müəyyən kəmiyyət mikrosahəsinə aiddir [1, səh. 32].

Dilçilik tarixində müxtəlif dillərdə - istər hind-Avropa dillərində, istərsə də türk dillərində, o cümlədən də Azərbaycan dilində kəmiyyət iki formada işlənir: *tək və cəm*. Təklilik mənasına görə şəxs, əşya, hərəkət və s.-nin vahid və

tək olmasını bildirir. Cəm kəmiyyətinin *morfoloji üsulla* ifadəsindən bəhs edilərkən qeyd etmək lazımdır ki, cəm kəmiyyət kateqoriyası formalarından olub isimlərdə ayrı-ayrı əşyaların çoxluğunu, fellərdə isə iş və hərəkətin çoxlu subyektə məxsusluğunu bildirir. Deməli, cəmlik iki və daha artıq əşya haqqında anlayışı bildirir və qeyri-müəyyən kəmiyyət yaranır. Cəmlik isə göstərilənlərin cəm halda olduğunu, topluluğunu, çoxluğunu bildirir. Qeyri-müəyyən cəmlik bütün dillərə xas olan bir prosesdir və hər bir dilin də özünəməxsus cəm şəkilçiləri vardır. Cəmlik aqlütinativ dillərdə **-lar, -lər** şəkilçiləri, başqa dillərdə isə bu şəkilçilərin ekvivalent şəkli ilə düzəlir. Deməli müxtəlif dillərdə cəmliyin əsas qrammatik ifadə vasitəsi **-lar, -lər** şəkilçiləridir. Qeyri-müəyyən kəmiyyət yaranarkən hər hansı bir sözə **-lar, -lər** şəkilçilərindən biri əlavə olunur. Məsələn: *müəllimlər, tələbələr, şagirdlər* və s. Aqlütinativ dillərin demək olar ki, hamısında **-lar, -lər** şəkilçiləri ən fəal şəkilçilərdəndir və bunlar bəzi dillərdə fonetik dəyişikliklə əlaqədar bir-birindən cüzi fərqlənir. Analitik dillərdə çoxluq bildirən miqdar saylarından sonra isim gəldikdə ikinci tərəfdə cəmlik bildirən əlamət işlənir. Məsələn: ingilis dilində *altı stul* anlayışı *six chairs* şəklində ifadə olunur. Rus dilində ikinci tərəfin cəmliyi müxtəlif formalarda, o cümlədən ayrı-ayrı şəkilçilər vasitəsi ilə bildirilir: *пяти баранов, десяти тетрадей, десяти домов, двое друзей* və s. Analitik dillərdə birinci komponenti çoxluq bildirən say olan birləşmələrdə ikinci tərəfin qrammatik şəkilçi ilə ifadə edilməsinin səbəbi məntiqlə deyil, qrammatik norma ilə izah oluna bilər. Birinci tərəfdə leksiksemantik çoxluqla (miqdar, topluluq, cütlük) ikinci tərəf qrammatik vasitə ilə uzlaşır [10, səh. 608].

Grammatik üsulla kəmiyyət anlayışının ifadəsi dünyanın bütün dillərinə aid edilə bilməz. Elə dillər var ki, onlarda cəm kəmiyyəti şəkilçi ilə əmələ gəlmiş kimi, bir sıra hallarda sözlərin cütləşməsi vasitəsilə də əmələ gəlir. Dünya dilləri içərisində elə dillər də var ki, onlarda cəm kəmiyyəti Azərbaycan dilinin «çoxlu» sözünə ekvivalent olan sözlə əmələ gəlir. Kəmiyyət kateqoriyası başlıca olaraq isimlərə xas olan kateqoriya olsa da, substantivləşmiş bütün nitq hissələrinə şamil edilir [9, səh. 285].

Dilçilikdə müşahidə olunur ki, bir sıra dillərdə, o cümlədən Azərbaycan dilində cəm kateqoriyasının əmələ gəlməsində *vurğu* və *intonasiya* əhəmiyyətli rol oynayır. Qeyri-müəyyən cəm kəmiyyəti anlayışında da vurğunun rolunu qeyd etmək lazımdır. Çünki, dünya dillərində vurğunun qrammatik funksiyalarından biri də qeyri-müəyyən cəmlik - cəm kateqoriyasını əmələ gətirməsidir. Məsələn:

*Əzizim, ulu dağlar,
Çəsməli, sulu dağlar,
Burda bir igid ölmüş,
Göy kişnər, bulud ağlar.*

Cəm kəmiyyətinin leksik vasitələrlə ifadəsi dünyanın, demək olar ki, bütün dillərində öz əksini tapır. Dünya dillərində, o cümlədən Azərbaycan dilin-

də mövcud olan bir qrup sözlərin öz leksik məzmununda topluluq, cəmlilik mövcuddur. Kəmiyyət kateqoriyasının müxtəlif sistemli dillərdə linqvistik təsvirinin ifadə imkanlarından danışarkən onu da qeyd etmək lazımdır ki, kəmiyyət anlayışının hər hansı bir dildə ifadə olunması üçün qrammatik vahidlərin – şəkilçilərin olması bir o qədər də vacib deyil. Əgər dildəki hər hansı leksik vahid şəkilçi qəbul etmədən çoxluq – topluluq ifadə edə bilirsə, cəm şəkilçisinin işlənməsinə ehtiyac duyulmur. Yəni dildəki sözün özü topluluq bildirir və bu topluluq fasiləli (diskret) çoxluqdan fərqli olaraq fasiləsiz (adiskret) olur [4, səh.19]. Cəmliyin formalarından biri olan *topluluq* dünyanın əksər dillərində yayılmışdır və bu dillərdə sözlər adlıq halında heç bir şəkilçi qəbul etmədən cəmlilik bildirir. Türk dillərində də çoxluq anlamının ən qədim mənə çalarlarından biri də topluluqdur. Qədim insanlar əşya çoxluğuna ayrı-ayrı predmetlərin cəmi kimi yanaşmazdan əvvəl, bu çoxluğu tam bir toplu kimi dərk etmişlər. Digər dillərdə olduğu kimi, müasir Azərbaycan dilində də topluluq bildirən sözlər geniş yayılmışdır və topluluq mənasında olan sözlər bir neçə şəxsin, heyvanın, əşyanın və s.-nin toplu halda olmasını bildirir. Həmin sözləri tək halda düşünmək mümkün deyildir. Məsələn: *xalq, əhali, camaat, el, kütlə, ordu, qoşun, sürü* və s. Həm Azərbaycan, həm ingilis, həm də rus dillərində *ordu, qoşun, kütlə, camaat, sürü, naxır, kitab, gül, ağac, meşə, daş, qum, su, balıq, qoyun, qarışqa, quş, üzüm* və s. sözlər buna misal ola bilər. «Meşə» dedikdə orada bitən bütün ağaclar, «ordu» dedikdə orada olan bütün əsgərlər nəzərdə tutulur. Dilçilik ədəbiyyatında bütün meyvə, giləmeyvə, bostan-tərəvəz bitkiləri topluluq bildirən kəmiyyət kateqoriyasına aid olunur. Belə sözlərdə canlı və ya cansızların topluluğu, cəmliyi ifadə olunur. Dünya dillərinin əksəriyyətində, o cümlədən Azərbaycan dilində leksik vahid olan səs təqlidi sözlər kəmiyyətə davamlılıq, topluluq bildirir: *cingilti, civilti, taqqilti, gurultu, tuppultu, daqqilti* və s. [2, səh. 56].

Dildə təklik anlayışı müəyyən vahidi ona oxşar vahidlər çoxluğundan ayırmaq məqsədilə işlədilir. Bununla yanaşı, kəmiyyət də ifadəsini tapır. Başqa sözlə desək, təklik kateqoriyası adlandırılan predmetin ayrıca bir vahid təşkil etməsi kimi düşünülməsini göstərir. Başqa dillərdə olduğu kimi, müasir Azərbaycan dilində də əşya adı bildirən sözlər var ki, onların leksik mənasında *cütlük kəmiyyəti* anlayışı mövcuddur. Cütlük məfhumundakı cüt sözünün özü də kəmiyyət mənalı sözdür. Bu sözə sinonim olan «iki» və «qoşa» sözləri də cütlük və ya ikilik mənasını bildirir. Cüt, iki və qoşa sözləri yeri gəldikcə paralel işlənir və məqamına görə bir-birini əvəz edə bilər. Məsələn: «Maralın cüt buynuzu var. Maralın iki buynuzu var. Maralın qoşa buynuzu var» kimi işlətmək mümkündür. *Kostyum, şalvar, şortik, cins, kolqotka, penjama, ayaqqabı, çəkmə, corab, əlcək* və s. kimi geyim adları bildirən bir sıra sözlərin və *əqrəb (saatda), əynək, gözlük, qulaqcıq, sırğa, pinset, kəlbətin, qayçı, maşa, tərəzi, qandal, durbin, darvaza* və s. kimi əşya adları bildirən bir sıra sözlərin leksik mənasında cütlük kəmiyyəti anlayışı mövcuddur. İnsanın bədən üzvlərini bil-

dirən yanaq, dodaq, qulaq, göz, çiyin, kürək, böyrək, bilək, dirsək, diz, ayaq, topuq, aşıq və s. kimi sözlərin və heyvan və quş bədən üzvlərini bildirən *buy-nuz, dirnaq, caynaq, dimdik, qanad* və s. kimi sözlərin leksik mənasında da cütlük kəmiyyəti anlayışı mövcuddur [4, səh. 201].

Hər bir xalqın dilində onun obyektlərə, hadisələr münasibətinin inikası özünü göstərir. J.Qəribova türk dillərində cütlük anlamının ifadə olunması məsələsini nəzərdən keçirərək belə qənaətə gəlir ki, türk dillərinin daha qədim inkişaf dövrlərində cütlük anlamı müəyyən bir göstərici ilə əlaqədar olmuşdur. Bu, ola bilsin ki, proaltay və yaxud ural-altay dövrlərində mövcud olmuşdur və dilin sonrakı inkişaf mərhələlərində çoxluq ifadə edən müxtəlif məfhumlar ümumi kəmiyyət anlamı fonunda dərk edilməyə başladıqca, onların ifadə vasitələri arasındakı sərhəd də tədricən yox olmuşdur.” [7, səh. 20].

Kəmiyyət kateqoriyasının leksik ifadə vasitələrindən biri də *saydır*. Say əşyanın kəmiyyətini bildirir. Say *təklük və cəmlük* (çoxluq) xüsusiyyətinə malik olmaqla əşya və hadisələrin miqdarını və ya sırasını konkret şəkildə göstərir. İsimlərdə konkret çoxluq mənası saylarla düzəlir. Bu zaman isimlərin miqdarı kəmiyyətcə konkret olaraq göstərilir. Məsələn: *20 müəllim, 50 tələbə, 80 şagird* dedikdə müəllimin iyirmi, tələbənin əlli, şagirdin səksən olduğu konkretliyi dəqiq müəyyən olunur. «Bir» sayı tamı səciiyələndirir. Mütləq tamlıq vahidliyi təcəssüm etdirir. Allaha və ya kosmosa aid olunur. Vahidin mühüm xüsusiyyəti onun bölünməzliyidir. Qurani-Kərimdə də deyilir: “Allah təkdir”. Bir sayı hind-Avropa, fin-üqor və türk dillərində əvəzlilikdən bir çox dillərdə “insan”, “kişi” sözündən əmələ gəlmişdir. Bu say insanın ətraf mühətdən ayrılaraq öz fərdi “mən- ini qavraması ilə sıx əlaqədə inkişaf etmişdir”.

Saylarda koqnitiv şərtlənməni öyrənmək, kəmiyyət konseptində saytərkiibli frazeologizmlər freymini qurmaq üçün V.Dubrovskaya 11 frazeoloji freym qurmuşdur. Freymlər ümumi mənaya görə fərqlənir. Qurulmuş freymlərdə aşağıdakı mənalar əsas götürülmüşdür: *yaxşı keyfiyyətlərə malik olmaq; mənfi keyfiyyətlərə malik olmaq; qısamüddətli olmaq; azsaylı olmaq; çox və ya azsaylı olmaq; hamısı olmaq; eyni cür olmaq; nəyisə tez yerinə yetirmək; risk etmək; seçim qarşısında qalmaq; sadə olmaq*.

Freymin xoşbəxt olmaq alt freymində *yeddi* və *doqquz* saylarının daxil olduğu sintaktik konstruksiyalar çoxluq təşkil edir. Yeddi və doqquz rəqəmləri bir çox linqvomədəniyyətlərdə müsbət rəmz kimi işlədilir. *Be dressed up to nines* frazeologizmi “yaxşı geyinmək”, “düzgün geyinmək”, “gözəl geyinmək” kimi mənaları ifadə edir. İngilis düşüncə tərzində geyimin üçlük təşkil etməsi etiket normalarına uyğun sayılır. İngilislərdə kişilər üçün pencək, şalvar və jilet üçlük təşkil edir. Palto, çəkmə, slindr üçlükdür. Həmçinin köynək, yaxalıq/qalstuk, ayaqqabı, alt paltarlar və corab və s. üçlüklər əmələ gətirir. Qadınlarda jaket, yubka/şalvar və kofta üçlük əmələ gətirir. Tam geyim dəsti üç üçlüklə tamamlanır [8, səh. 452].

M.Hüseynzadə və sonralar Ç.Hüseynzadənin birinci tərəfi birdən böyük miqdarı bildirən say olan birləşmədə ikinci tərəfin cəm şəkilçisi qəbul etməməsini məntiqlə bağlamasına iki aspektdən yanaşmaq olar. Birincisi, Azərbaycan dilinin daşıyıcısı üçün bu məntiq miqdarın sayda ifadəsini tapmasıdırsa, ingilis və ya rus dilinin daşıyıcısı üçün məntiq bir tərəfdəki cəmin digər tərəfdə də cəmi tələb etməsi ola bilər.

Nəticə: Ümumiyyətlə, qrammatik kəmiyyət kateqoriyası ilə idrak prosesinin konkret kəmiyyət məfhumu arasındakı bağlılıq məsələsinin və kəmiyyət kateqoriyasının müxtəlif sistemli dillərdə lingvistik təsvirinin ifadə imkanlarının araşdırılması dilçiliyin qarşısında duran mühüm vəzifələrdəndir. Dilçilik nəzəriyyəsi ilə məşğul olan tədqiqatçıların daha çox hind-Avropa dillərinin materiallarından istifadə etməyinin, bu dillərə istinad etmələrinin əsas səbəblərindən biri hind-Avropa dillərinin daha çox və hərtərəfli tədqiqi ilə bağlı olmasıdır.

Ədəbiyyat:

1. Акуленко В.В. Категория количества в современных европейских языках. Киев, Наукова думка, 1999, 32 с.
2. Aslanov A. Müasir Azərbaycan dilində qrammatik kateqoriyalar. Bakı, 1985, s. 56
3. Axundov A. İngilis və Azərbaycan dillərində kəmiyyət kateqoriyası// Axundov A. Dil və ədəbiyyat. I c. Bakı: Gənclik, 2003, s. 225
4. Cəlilov F. Azərbaycan dilinin morfoloqiyası. “Maarif” nəşriyyatı, Bakı, 1988, s. 201
5. Ломтев Т.П. Квантитативы современного русского языка // Сборник статей памяти академика В.В. Виноградова. М.,Изд-во МГУ, с.106-116.
6. Novruzov M. Kəmiyyət anlayışının dildə ifadəsi. Filologiya elmlər doktoru alimlik dərəcəsi almaq üçün təqdim olunmuş dissertasiya. Bakı, 2003, s. 4-19
7. Qəribova J. Azərbaycan dilində kəmiyyət kateqoriyasının ifadə üsulları (tarixi-müqayisəli tədqiqat): Namizədlilik dissertasiyası. Bakı, 1994, s. 20
8. Гумбольдт, В. фон. Язык и философия культуры // В. фон. Гумбольдт. -Москва: Прогресс, 1985. – 452 с.
9. Гуревич, А.Я. Категории средневековой культуры // А.Я.Гуревич. – Москва: «Искусство», 1984. – 285 с.
10. Xəlilov B. Müasir Azərbaycan dilinin morfoloqiyası. I hissə. Bakı: Nurlan, 2007, s. 235
11. Зарбалиев Х.М. Числительные в австронезийских языках (языковые системы счисления). Санкт-Петербург-Баку: Elm və Təhsil, 2015, 12 с.

UOT 811.1/2**İNGİLİS DİLİNDƏ YAZI VƏRDIŞLƏRİNİN AŞILANMASININ
PSIXOLOJİ ASPEKTLƏRİ**

Şəbnəm Azər qızı İSMAYILOVA*Qərbi Kaspi Universiteti
ismaylova@gmail.com*

XÜLASƏ

Affektiv amillər ingilis dilinin öyrənilməsində ayrılmaz rol oynayır. Həmin dildə yazmağı öyrətməkdə uğur qazanmaq istəyiriksə, tələbələrin bu sosial-psixoloji amillərinə nəzər salmalıyıq. Tələbələrin yazı fəaliyyətinə bilavasitə təsir edən effektivlik və yazı həyəcanı arasında bir əlaqə var ki, bu da tələbələrin yazı yazma bacarığına olan inamı, narahatlığı minimuma endirə bilər. Pedaqoji cəhətdən, metodlar tələbələrin yazı bacarıqlarının öyrənilməsi və mənimsənilməsinə görə müəllim tərəfindən xüsusilə seçilməlidir.

Açar sözlər: yazı, davranış, yazı bacarığı

ABSTRACT**PSYCHOLOGICAL ASPECTS OF ACQUISITION OF WRITING
SKILLS IN ENGLISH LANGUAGE**

Affective factors play an integral role in English language learning. If we want to be successful in teaching language writing, we need to look into these socio-psychological factors of students. There is a correlation between self-efficacy and writing anxiety that directly influences students' writing performance. Students' self-confidence in writing can minimize the anxiety. Pedagogically, methods are chosen specially by teachers, because of acquisition and learning of writing skills of students.

Keywords: writing, attitude, writing competence

РЕЗЮМЕ**ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ПРИОБРЕТЕНИЯ
НАВЫКОВ ПИСЬМА НА АНГЛИЙСКОМ ЯЗЫКЕ**

Аффективные факторы играют ключевую роль в изучении в английского языка. Если мы хотим быть успешными в преподавании пись-

менных навыков английского языка, нам нужно посмотреть в эти социопсихологические факторы студентов. Есть взаимосвязь между уверенности в своих силах и беспокойства в писании, что напрямую влияет на качество писания студентов. Самоуверенность студентов в писании может минимизировать беспокойство. Педагогически, методы специально выбраны преподавателями, чтобы студенты могли получить и научиться навыкам в писании.

Ключевые слова: написания, отношения в писании, компетентность в писании.

İngilis dilinin mənimsənilməsində və istifadə edilməsində psixoloji amillər vacib rol oynayır. Müxtəlif situasiyalarda şəxsin hər hansı bir məsələyə özünəməxsus yanaşma tərzi var. Bu cür fərdi amillər ikinci dilin mənimsənilməsinə öz təsirini göstərir. Psixoloji amillər iki kateqoriyaya bölünür. Onlar affektiv / emosional və koqnitiv yəni idraki faktorlardır. Müəllimlərin bu amillərdən tələbələrinin inkişaf etməsinə kömək etmək üçün xəbərdar olmağa ehtiyacı var.

Affektiv o deməkdir ki, fərdlər öz ətraf aləmindən xəbərdar olurlar, ona öz hisləriylə cavab verirlər və onlara görə davranırlar. Bu hislərin bəzilərinə daxildir: özünü bəyənmə, motivasiya, narahatlıq, davranış və empatiya.

Özünü bəyənmə şəxsin özü haqqında hislərinin geniş bir hissəsini əhatə edir. Schumannə görə özünü bəyənmənin üç aspekti var: qlobal özünü bəyənmə, spesifik özünü bəyənmə və tapşırıqda özünü bəyənmə. Qlobal özünü bəyənmə şəxsin ümumi dəyərlərinə görə özünü qiymətləndirməsidir. Spesifik özünü bəyənmə müxtəlif həyatı situasiyalarda şəxsiyyət və intellekt kimi fərdi xüsusiyyətlərə görə özünü qiymətləndirmədir. Tapşırıqda özünü bəyənmə xüsusi bir tapşırıqda özünü qiymətləndirmədir.

Motivasiya – bu bir impuls, emosiya və arzudur ki, şəxsi müəyyən bir yolda fəaliyyət göstərməyə sövq edir. Müxtəlif individual, sosiokultural və instruksional yəni təhsilyönümlü amillərin motivasiya üzərində təsiri var. Gardner və Lambertə görə motivasiyanın iki növü var: instrumental motivasiya və integrativ motivasiya. Instrumental motivasiyada xüsusi bir məqsəd üçün dilin öyrənilməsinə ehtiyac olur, məsələn, iş tapanda. Integrativ motivasiyada əsas məqsəd ikinci dil qrupu mədəniyyətinin bir üzvü olmağı arzulamaqdır. Bütün bunlara baxmayaraq, motivasiya öyrənmədə və təhsil almaqda açar rolunu oynayır.

Narahatlıq ikinci dil öyrənərkən tələbələrin sinifdə təcrübə keçərkən ümumi gərginlik hislərinə oxşardır. Demək olar ki, hər kəs dil öyrənərkən narahatlıq hissi keçirir və yeni dildəki birləşmələri söyləyərkən gərgin olurlar.

Davranış və ya düşüncə dil öyrənmədə tənqidi rol oynayır, xüsusilə də ingilis dilində. Özünə, müəllimə, dilə və sinifdəki mühitə qarşı davranış və düşüncə tələbəyə təsir göstərir.

Affektiv hislərin sonuncusuna empatiya daxildir. Empatiya digər şəxslərin hislərindən xəbərdar olma bacarığıdır. Buna fərdin digərləriylə əlaqəsi daxildir. İngilis dilini öyrənərkən dinləyicilər danışanın niyyət və emosiyalarını başa düşməli və verilən mesajı dərk etməyə cəhd etməlidirlər.

Əgər biz tələbələrə diqqətlə yanaşsaq, müşahidə edərək ki, onların bəziləri dili tez mənimsədiyi halda, digərlərində bu hal sezilmir. Bu da ondan irəli gəlir ki, çoxlu sayda psixoloji və koqnitiv amillər tələbələrin ingilis dili öyrənmə inkişafına təsir edir. Yazı dil öyrənmədə məhsuldar bir bacarıq hesab edilir. Yazıda bir-birindən asılı olan bacarıqlar var ki, onların birincisini icra etmədən digərinə keçmək olmaz. Bunlarda diqqət əsasən söz seçiminə, durğu işarələrinə, sintaksisə, yazının məqsədinə, anlaşıqlı olmasına, səslərin ahənginə verilir. Ümumiyyətlə, yazı ingilis dilində çətin bir bacarıq kimi nəzərdə tutulur. İngilis dilində yazı şüurlu cəhddə yanaşı, dilin mənimsənilməsiylə əlaqəli digər amillər kimi ideyaların formalaşdırılması, təhlil edilməsi, inkişaf etdirilməsi kimi bacarıqların olmasını da tələb edir. Tələbələr ilk olaraq öz doğma dillərində düşünürlər, sonra öz dillərindən ideyaları ingilis dilinə tərcümə edirlər. İngilis dilindəki yazı prosesində tələbələrin xüsusi sözləri və cümlə quruluşlarını bilməyə, düşüncələrini toplamağa və sıralamağa ehtiyacı var. Bəzən elə hal baş verir ki, tələbə bütün yazı biliklərinə malik olmağına baxmayaraq, hər hansı bir mövzu barədə yazı yazmağı bacarmır. Bu, müxtəlif səbəblərə görə baş verir ki, onlar tələbənin yazı bacarıqlarına təsir göstərən psixoloji, sosial və emosional amillər hesab olunur. Bir sıra alimlər dilin öyrənilməsinə töhfə verən amilləri üç kriteriya şəklində qruplaşdırırlar. Onlar inkişaf faktorları, idrak faktorları və affektiv faktorlardır. Bunlar arasında ən çox rol oynayan affektiv amillərdir ki, onun haqqında məlumatları ətraflı şəkildə yuxarıda vurğulamışıq.

Özünə inam dilin öyrənilməsində ən təsiredici amillərdən biridir. Banduranın [1, s. 3] sosial koqnitiv nəzəriyyəsinə görə, özünə inam verilən tapşırığı yerinə yetirmə tələbatını icra etmə bacarığına əsaslanır. Tələbələrin öz bacarıqlarına olan güclü inamı onlara hər hansı bir tapşırığı yerinə yetirməyə kömək edir. Bu da ona görədir ki, özünə inam dil öyrənmədə əhəmiyyətli faktor kimi nəzərdə tutulur. Əgər ingilis dilini öyrənən tələbələrdə öz yazı bacarıqlarına inam varsa, deməli, onlar həmin dilin yazı mexanizmini asanlıqla qavraya bilirlər. Yazıda özünə inam təkcə tələbələrin psixoloji və emosional reaksiyaları ilə yox, həmçinin keçmişdən gələn təcrübə və digər tələbələrdən gələn fikir bildirimi yəni fədbəklərlə məhdudlaşır. Özünə inamı yüksək olan tələbələr daha gərgin işləməyə meyilli olurlar və özünə inamı zəif olan tələbələrlə müqayisədə dili daha tez öyrənirlər. Özünə inamı zəif olan tələbələr tapşırıqlardan və onlara edilən tənqidlərdən qorxurlar. Bu zaman müəllimlərin öhdəsinə bir sıra vəzifə düşür. Birincisi, müəllimlər tələbələrin yazı bacarıqları barədə onlarda özünə inamı qiymətləndirməlidirlər. İkincisi isə, müəllim xü-

susi yazı tapşırığını tamamlamaq üçün tələbədə bu tapşırığı yerinə yetirmək üçün inamı kəşf etməlidir.

Bütün bu yazılanları nəzərə alıb belə nəticəyə gəlirik ki, ingilis dilində tələbələrdə yazı bacarıqlarının formalaşdırılmasında və mənimsənilməsində ənənəvi və müasir metodlardan istifadə edilsə, vacib öyrətmə vasitəsi olan aktivitet və tapşırıqların təşkili əsas olaraq tələbələrin maraq dairəsinə, qavrama səviyyəsinə və həmin dili bilmə dərəcələrinə görə həyata keçirilir.

Ədəbiyyat:

1. Bandura A. Self-efficacy: The exercise of control. New York. 1997, (pp.3).
2. Harmer J. How to teach writing. Harlow, UK. 2004.
3. Raimes A. Out of the woods: emerging traditions in the teaching writing. Tesol Quarterly. 1991.(pp.28).

Internet resursları

4. <https://files.eric.ed.gov>
5. <http://www.academia.edu>
6. <https://teach.com/>

UOT 811.1/2**İNGİLİS DİLİNDƏ MÜƏYYƏN VƏ QEYRİ-MÜƏYYƏN İSMİ
BİRLƏŞMƏLƏRLƏ İSTİFADƏ OLUNAN DETERMINATIVLƏR****Leyla Eldar qızı MƏCİDOVA***Qərbi Kaspi Universiteti
leyla.mecidova02@gmail.com*

Bu məqalədə ingilis dilində müəyyən və qeyri-müəyyən ismi birləşmələrdə istifadə olunan determinativlər öyrənilir. Determinativlər isim və ya ismi birləşmədən əvvəldə gəlib onun kontekstdəki xarakteristikasını ifadə etməyə xidmət edən sözlər və ya birləşmələrdir. Müxtəlif növ determinativlər vardır və hər biri fərqli funksiya göstərir. Bu növlərə artikllar, kəmiyyət bildirən sözlər, işarə əvəzlilikləri, yiyəlik bildirən sözlər və sual sözləri daxildir.

Açar sözlər: ingilis dili, söz birləşməsi, ismi birləşmə, determinativlər

ABSTRACT**DETERMINERS USED WITH DEFINITE AND NON-DEFINITE
NOUN PHRASES IN ENGLISH LANGUAGE**

In this article determiners used with definite and non-definite noun phrases in English language are studied. Determiners are words or phrases that precede a noun or noun phrase and serve to express its reference in the context. There are different kinds of determiners and each one serves a different function. These types include articles, quantifiers, demonstratives, possessives, and interrogatives.

Keywords: the English language, phrase, noun phrase, determiners

РЕЗЮМЕ**ОПРЕДЕЛИТЕЛИ, КОТОРЫЕ ИСПОЛЬЗУЮТСЯ С
ОПРЕДЕЛЁННЫМИ И НЕОПРЕДЕЛЁННЫМИ
СЛОВСОЧЕТАНИЯМИ В АНГЛИЙСКОМ ЯЗЫКЕ**

В этой статье изучаются определители, которые используются с определёнными и неопределёнными словосочетаниями в английском языке. Определители это слова или фразы, которые стоят перед существительным или словосочетанием, и имеют функцию выразить ссылку су-

ществительного в контексте. Существуют разные виды определителей и каждый выполняет различные функции.

В эту группу входят артикли, количественные и указательные местоимения, притяжательные местоимения и вопросительные слова

Ключевые слова: английский язык, фраза, именная конструкция, определяющие слова

Hər bir dildə söz birləşmələri, onların quruluşu və düzgün istifadə qaydalarının öyrənilməsi vacib məsələlərdən biridir. Dilin tərkib hissəsini təşkil edən dil vahidləri sırasında söz birləşmələri xüsusi əhəmiyyətə malikdir. Söz birləşmələrini tədqiq edərkən diqqət cəlb edən məsələlərdən biri onların əsas tərəfə görə növlərə ayrılmasıdır. Aparılmış tədqiqatlar göstərir ki, dünyanın əksər dillərində ən çox işlənən və geniş yayılan ismi birləşmələrdir.

İngilis dilində ismi birləşmələr xüsusi struktura malikdir. Burada iki komponent iştirak edir: təyin olunan baş, yəni əsas komponent; təyin və ya asılı komponent. İngilis dilində ismi birləşmələrin strukturunu ümumi şəkildə belə vermək olar: Determinativlər – premodifiyerlər – baş – postmodifiyerlər.

Determinativlər və premodifiyerlər öndə gələn asılı tərəf, head əsas tərəf, postmodifiyerlər isə sonda gələn asılı tərəfdir.

İsmi birləşmələrdə öndə gələn söz qrupu olan determinativlər təyinedici funksiya daşıyır və ismi birləşmələrdə əsas komponentin miqdar, keyfiyyət və digər xüsusiyyətlərini müəyyən edir. Determinativlərin başlıca funksiyası birləşmə daxilində aid olduğu əsas tərəfi müxtəlif mənə növlərinə görə təyin etməkdir. Bəzən bir nüvə üçün bir neçə determinativ işləne bilər və onlar semantik özəllikləri və quruluşuna görə bir-birindən fərqlənir.

Maykl Svan determinativləri iki əsas qrupa ayırır. Onun bölgüsünə əsasən birinci qrup determinativlərə aşağıdakılar daxildir: [1, s.135]

Artikllar: a/an, the

Yiyəlik əvəzlilikləri: My, your, her, his, its, our, their, one's, whose.

İşarə əvəzlilikləri: this, these, that, those.

M. Svanın bölgüsündə ikinci qrupa daxil olan determinativlər əsasən haqqında danışılan əşyanın miqdarını, kəmiyyətini bildirir [1, s.135]. Buraya “some”, “any”, “no”, “each”, “every”, “either”, “neither”, “much”, “many”, “(a) few”, “(a) little”, “several”, “enough”, “all”, “both”, “half”, “what”, “whatever”... kimi determinativlər daxildir.

Birinci qrupdan fərqli olaraq bu qrupa daxil olan determinativlərdən bir neçəsi birlikdə eyni ismi təyin edə bilər.

Every few years, someone offers doing something about this problem.

Yuxarıda göstərilmiş bölgüdə əlavə olaraq, ingilis dilində determinativləri xüsusi, ümumi və kəmiyyət bildirənlər olaraq da qruplara ayırırlar.

Blumfeld özünün “Dil” əsərində determinativlərin iki sinfə bölünməsinə bəhs edir: müəyyən və qeyri-müəyyən determinativlər [2, s.195].

Determinativlər struktur və semantik xüsusiyyətlərinə görə üç əsas qrupa bölünür: a) ön determinativlər, b) orta və ya mərkəzi determinativlər, c) son determinativlər.

Bir isim və ya ismi birləşmə bir neçə determinativ tərəfindən təyin oluna bilər.

Ön determinativlər bir neçə qruplara ayrılırlar:

1. all, half, both... Bu sözlər determinativlər və eyni zamanda qeyri-müəyyən əvəzlilər kimi təqdim olunurlar.

2. Çoxyönlü təyinedicilər (multipliers). Bu qrupa daxildir:

a) once, twice sözləri, b) double, treble, quadruple kimi sözlər.

3. Kəsr bildirən ifadələr:

Two-thirds of people get news from social media in the world.

Kolins "İngilis dilinin qrammatikası" kitabında ön determinativlərə bunlar aid edilir [4, s.68-69].

a) all both double half many quarter twice, b) quite rather such what

Birinci qrup daha çox haqqında danışılan ismin miqdarı və kəmiyyəti haqqda məlumat verir. İkinci qrupa daxil olan "quite" və "rather" isə danışılanı xüsusi şəkildə vurğulamaq və onun təsir gücünü artırmaq məqsədilə istifadə olunur.

It was rather a surprise to see John at the party before me.

B. Orta determinativlər. Bu təyinedicilər aşağıdakı söz qruplarını əhatə edir:

1. Artikllar. İngilis dilində artikllar ismin ən geniş istifadə olunan determinativləri hesab olunurlar və müəyyənlik (the) və qeyri-müəyyənlik (a, an) bildirməklə iki hissəyə ayrılırlar.

2. İşarə əvəzliləri: this, these, that, those əvəzliləri ismi birləşmələrdə isimdən əvvəl işlənərək onu təyin edir, yəni təyinedici funksiyası daşıyır [5, s.195].

Yuxarıda göstərilmiş işarə əvəzliləri iki anlayışı ifadə edir ki, onlardan biri say, digəri isə qonşuluq və yaxınlıq bildirir və özlərindən sonra gələn isimlə kəmiyyətə görə uzlaşır [3, s.54]. Bunlarla bərabər, ingilis dilində bəzən əvəzlilik, bəzən də təyinedici kimi işlənən başqa tip sözlərə də rast gəlirik. Qrinbaum "such" sözünü bu qrupa aid edir [5, s.196]. Nümunə olaraq aşağıdakı cümlədə "such" determinativ funksiyası daşıyır.

It was such a pity that my best friend couldn't be with us.

3. Mənsubiyyət bildirən təyinedicilər. İngilis dilində ismin determinativlərindən bir qrupunu yiyəlik əvəzliləri təşkil edir. Həmin söz qrupu mənsubiyyət əvəzliyi kimi çıxış edir [6, s.323; 7, s.50]. Bir sıra müəlliflər isə bu söz qrupunu mənsubiyyət bildirən sifət adlandıırırlar [8, s.80].

4. Sual məzmunlu determinativlər "wh". İsimdən əvvəl gəlib, determinative olaraq işlənən sual əvəzlilərinin sayı üçdür [5, s.186]. Buraya sual əla-

məti daşıyan təyinedici söz qrupunu təşkil edən – “whose”, “what”, “which” daxildir.

5. “wh” əlamətli şərti determinativlər. Bu sözlər “wh” hissəciyi vasitəsilə düzələn və “ever” sözü ilə bitən mürəkkəb sözlərdən ibarətdir. “which-ever”, “whatever”, “whosoever”.

I will watch whichever movie you suggest.

Qeyri-müəyyən determinativlər iki hissəyə ayrılırlar: Birinci qrupa ibtidai determinativlər daxildir ki, onlar da öz növbəsində dörd qrupa bölünürlər: assertiv (some), qeyri-assertiv (any, either), neqativ (no, neither) və universal (all, each, both, every). İkinci qrupa daxil olan təyinedicilər isə miqdar bildirir [5, s.192].

C. Son determinativlər. Bu qrupa daxil olan sözlər ismin miqdar və kəmiyyətini bildirirlər: miqdar sayları (zero, five), ilkin sıra sayları (first, second), ümumi sıra sayları, ilkin kəmiyyət göstəriciləri [5, s.194]. Ümumi sıra sayları ədəd deyildir, lakin qrammatik funksiyalarına görə ilkin sıra saylarına bənzəyirlər: another, previous, same, next, və s. [5, s.199]. Ümumi sıra sayları birləşmə tərkibində miqdar saylarından sonra gəlirlər [4, s.112].

He has written two previous novels.

İlkin kəmiyyət göstəricilərinə “a few”, “fewer”, “fewest”, “much”, “many”, “more”, “most”, “enough”, “several”, “a little”, “less”, “least”, “enough” sözləri daxildir.

“Little” və “few” əvəzliləri “a” qeyri-müəyyənlik artıqlı ilə birlikdə istifadə olunduqda haqqında danışılan ismin az olsa da, kifayət qədər olduğunu bildirir və burada müsbət fikir ifadə edir [3, s.81].

“Much”, “many” determinativləri sifət əvəzlik (isimlə) kimi çıxış edə bildikləri üçün onların da sifət kimi üç dərəcəsi vardır.

Much/many→more→(the) most

Many və much daha çox sual və inkar cümlələrində işlənir. Nəqli cümlələrdə isə adətən onların yerinə a lot of, plenty of, lots of, a great deal of, a large number of kimi ifadələr istifadə olunur [3, s.78].

Yuxarıda qeyd etdiyimiz kimi son determinativlərin bir hissəsini ümumi sıra sayları təşkil edir. Buraya daxil olan determinativlərdən biri “another” əvəzliyi “other” təyin əvəzliyinin və “an” qeyri-müəyyənlik artıqlının birləşməsindən əmələ gəlib, quruluşca düzəlmədir. Hər zaman sayıla bilən və təkdə olan isimlərdən əvvəl istifadə olunur və özündə iki mənanı əks etdirir [3, s.73-74].

a) əlavə biri (one in addition to the one)

Could I have another cup of tea?

b) başqası, digər biri (a different one)

This book is not interesting. Give me another one, please

A. Longman determinativlər və əvəzlilər arasındakı fərqlərdən bəhs edərək bildirir ki, əvəzlilər hər hansısa bir ismin və ya ismi birləşmənin əvə-

zinə işlənir və bəzi birləşmələr (she-dog) xaric özlərindən sonra isim gəlmir. Lakin bunun əksinə olaraq, determinativlər özlərindən sonra isim tələb edirlər [8, s.72].

She wants some water. (some –determinativ funksiyasında)

She wants some. (some- əvəzlilik funksiyasında)

Determinativlər haqqında bəhs olunanları bu şəkildə ümumiləşdirmək olar. Determinativlər ismi birləşmələrdə aid olduğu isimdən əvvəl gələrək, onu təyin edən asılı söz qruplarıdır və birləşmədə əsas tərəfin kəmiyyət və keyfiyyətini müəyyənləşdirir, onun mənasını konkretləşdirir. Bir-birləri ilə əlaqəsindən asılı olaraq determinativlər birləşmə daxilində işlənmə yerinə görə üç qrupa ayrılırlar (ön, orta, son). Bu determinativlər arasında ən mühüm kateqoriyanı orta determinativlər təşkil edir.

Determinativlər hər zaman isimlə müşayiət olunmur. Bəzən haqqında danışılan dinləyəne məlum olduqda determinativlərdən sonra isim işlənməyə bilər.

Determinativlər isimdən əvvəl işlənərək onu təyin edən sözlər olduqları üçün cümlədə müvafiq olaraq təyin funksiyasında çıxış edirlər. Lakin buna baxmayaraq, onlar morfoloji cəhətdən sifət deyillər.

Ədəbiyyat:

1. Michael S. Practical English Usage. Oxford University Press. Third edition, 2005, p. 690
2. L. Bloomfield. Language. George Allen & Unwin LTD, London, 1967, p.580
3. Musayev O.I, Hacıyev E.İ, Hüseynov A.R. A Practical Grammar of Contemporary English. Baku, Qismat, 2009, 538 p.
4. Collins C. English Grammar. William Collins Sons & Co Ltd, 1990, p.438
5. Greenbaum S. The Oxford English Grammar. Oxford University Press, 1996, p. 665.
6. Parrott M. Grammar for English teachers. Cambridge University Press, 2000, p.441
7. A. J. Thomson, A. V. Martinet. A practical English Grammar. Oxford University Press, 1986, p.332
8. L G.Alexander. English Grammar. Longman Group UK Limited,1988, p.361

UOT 81**AUTENTİK MATERIALLAR VƏ ONLARIN DİL TƏDRİSİNDƏ
İSTİFADƏ FORMALARI****Leyla Rafiq qızı QARAYEVA***Qərbi Kaspi Universiteti*
*master_aul@mail.ru***XÜLASƏ**

Autentik materiallar real materiallardır. Onlar öyrətmə və öyrənmə üçün deyil, dil daşıyıcıları üçün nəzərdə tutulan materiallardır. Dil öyrədilməsi və öyrənilməsi autentik materiallar olmadan istənilən kimi effektiv ola bilməz. Buna görə də, autentik materialların istifadəsi dil öyrədilməsi və öyrənilməsində diqqət mərkəzində olmalıdır.

Açar sözlər: autentik materiallar, öyrətmə və öyrənmə

ABSTRACT**AUTHENTIC MATERIALS AND THEIR USAGE FORMS**

Authentic materials are real materials. They are intended for native speakers not for teaching and learning process. Language teaching and learning can not be as effective as desired without authentic materials. Therefore, usage of authentic materials in language teaching and learning should be in the centre of attention.

Keywords: authentic materials, teaching and learning

РЕЗЮМЕ**АУТЕНТИЧНЫЕ МАТЕРИАЛЫ И ФОРМЫ ИХ
ИСПОЛЬЗОВАНИЯ**

Аутентичные материалы - это настоящие материалы. Они предназначены для носителей языка, а не для учебного процесса. Преподавание и изучение языка не могут быть столь эффективными, как хотелось бы, без аутентичных материалов. Поэтому использование аутентичных материалов в преподавании и изучении языка должно быть в центре внимания.

Ключевые слова: аутентичные материалы, обучение и изучение

Tədris prosesində, eləcə də dil tədrisində istifadə olunan materiallar iki qrupa bölünür [1,2,3,4].

1. Autentik olmayan materiallar

2. Autentik materiallar

Autentik sözü real, həqiqi, səhih mənalarını ifadə edir.

Autentik olmayan materiallar dərsliklər, dərs vəsaitləri, autentik materiallar isə tədris prosesi üçün nəzərdə tutulmayan, dil daşıyıcıları üçün nəzərdə tutulan materiallardır.

Autentik materiallar 2 formada mövcuddur: [1,2,3,4]

1.Şifahi

2.Yazılı

Şifahi formada olan autentik materiallar

Şifahi forma dedikdə, materialların həm səsli həm də görüntülü ola bilməsi nəzərdə tutulur.

Məsələn: Radio- televiziya verilişləri, filmlər, mahnılar

Yazılı formada olan autentik materiallar

Yazılı forma dedikdə isə materialların həm görüntülü həm də yazılı ola bilməsi nəzərdə tutulur.

Məsələn: Bədii ədəbiyyat nümunələri, elmi ədəbiyyatlar, elanlar, qəzetlər, jurnallar, məqalələr, yol nişanları

Nə üçün autentik materiallar tədris prosesində mütləq şəkildə istifadə edilməlidir? Autentik materialların istifadəsi ilə tədrisin effektivliyinin artırılmasında, təhsilin inkişafında hansı nəaliyyətlərə nail olmaq olar?

Autentik materiallar bizə real dünyanın qapılarını açır. Autentik materiallar vasitəsilə biz real həyat ilə birbaşa təmas edirik, real situasiyalarda dili necə istifadə edə biləcəyimizi müəyyənləşdiririk.

Autentik materialların istifadə imkanları çox genişdir. Şifahi nitqin inkişafı üçün autentik materialların effektiv istifadəsinə dair apardığım uzunmüddətli tədqiqatdan sonra belə qənaətə gəldim ki, təklif edəcəyim üsullar vasitəsilə dilin tədrisində şifahi nitqin inkişaf imkanlarını maksimum səviyyəyə çatdırmaq bilirik.

1. Mahnlardan istifadə

Bir mahnı seçilir, onun sözləri yazılı formada öyrənənlərə təqdim edilir.

Mahnı səsli formada səsləndirildikdən sonra, öyrənənlər mahnının sözlərini ucadan oxumağa başlayırlar. Mahnının mənası hədəf dildə aydınlaşdırıldıqdan sonra, müxtəlif suallar, o cümlədən, Who is the singer of this song? (Bu mahnını ifa edən müğənni kimdir?) tipli suallar şagirdlərə və ya müəllimə ünvanlana bilər.

Yekun olaraq öyrənənlərdən həmin mahnını birlikdə oxumaq sonra isə könüllü şəkildə tək yaxud duet formasında səsləndirməsi xahiş edilə bilər. Məsələn:

“We all know

Biz hamımız bilirik ki,

That people are the same wherever you go

Hara gedirsənsə get, insanlar eynidir

There is good and bad, mmm in everyone

Hər kəsin yaxşısı da var, pisi də

We learn...

Öyrənirik...

Ebony and Ivory (Paul Mc Cartney and Stevie Wonder)"

2. Məşhur sitatlardan istifadə

1. "**Love** is not what you say. **Love** is what you do." (Anonymous)

Sevgi söylədiklərin deyil. **Sevgi etdiklərin**dir. (Anonim)

Məsələn, isimləri və indiki zamanda olan felləri bu tip sitatlar vasitəsilə öyrədə və öyrənə bilərik.

2. "I never **dreamed about** success. I worked for it." (Anonymous)

Mən uğur qazanmaq üçün heç vaxt xəyallarla yaşamadım, onun üçün çalışdım. (Anonim)

Məsələn, keçmiş zamanda olan felləri, hansı fellərin hansı sözləri ilə istifadə edilməsini bu tip sitatlarla öyrədə və öyrənə bilərik.

3. "**Never stop learning**, because life never stops teaching." (Anonymous)

Hər zaman öyrənin, çünki həyat hər zaman öyrədir. (Anonim)

4. "**Never stop asking** questions." (Shiraliyev Amralı)

Heç vaxt sual verməyi dayandırmayın. (Şirəliyev Əmralı)

Məsələn, bu tip sitatlar ilə, Cerund tələb edən felləri, zərfləri öyrədə və öyrənə bilərik.

Mövzularla, sitatlarla əlaqədar müxtəlif suallar vasitəsilə müzakirəni təşkil etmək yeni sözlərin, strukturların dialoqlar vasitəsilə mənimsənməsində başlıca meyar hesab edilir.

Məsələn:

Yeni öyrəndiyimiz söz- love (sevgi)

Yeni öyrəndiyimiz strukturlar- It is (odur), that is (odur)

Nümunə- Love is what you do- (Sevgi etdiklərin)

Bu zaman, What is love for you? - Sevgi sizin üçün nədir? sualını öyrənənlərə ünvanlayaraq onların fikirlərini yeni söz və strukturlar vasitəsilə öyrənə və onları mənimsətməyə nail ola bilərik.

3. Şeirlərdən istifadə

İstənilən sözü və qaydanı şeirlər vasitəsilə asanlıqla, xüsusi zövq alaraq öyrətmək, öyrənmək, mənimsəmək mümkündür.

Məsələn:

"This is the time to think.

Düşünmək zamanıdır.

This is the time to dream.

Xəyal etmək zamanıdır.

This is the time to work.

İşləmək zamanıdır.

This is the time to enjoy.

Zövq almaq zamanıdır.

This is the time to inspire.

Ruhlandırmaq zamanıdır.

This is the time to care.

Qayğıya qalmaq zamanıdır.

This is the time to love.

Sevmək zamanıdır.

This is the time to live a great life.

Möhtəşəm həyat yaşamaq zamanıdır.” (Anonymous)- (Anonim)

Bu şəirdən istifadə etməklə həm *this is the time* (vaxtıdır, zamanıdır) ifadəsini, həm də bu ifadənin müxtəlif sözlərlə istifadə formalarını mənimsəyə və danışmada istifadə etməyi öyrənə bilərik.

Şeir oxunduqdan sonra, müəllim *this is the time* ifadəsini müxtəlif formalarda istifadə etməyi şagirdlərdən xahiş edə bilər.

Məsələn:

What time is it? (Sizcə indi nə zamanıdır?)

Şagirdlər *this is the time* (vaxtıdır) ifadəsindən istifadə edərək fikirlərini ifadə edə və nə üçün belə düşündüklərini bildikləri yeni sözlər, ifadələr vasitəsilə sübuta yetirə bilərlər.

Məsələn: *This is the time to play the piano.* (İndi pianoda ifa etmək zamanıdır.)

This is the time to prepare our lessons. (İndi dərslərimizi hazırlamaq zamanıdır.)

Ədəbiyyat:

1. Breen.M.“Authenticity in the language classroom”. Applied Linguistics, 1985.
2. Martinez, A.G. Authentic materials: An overview. Free resources for teachers and students of English, Karen’s Linguistics Issues. 2002.
3. Mishan,F. Designing authenticity into language learning materials. Bristol. 2005.
- 4.Peacock, M. The effect of authentic materials on the motivation of EFL learners, ELT: English Language Teachers Journal. 1997.
- 5..https://www.researchgate.net/publication/311449295_authentic_materials_an_alternative_in_english_classroom

UOT 811.1/.8**TRANSLATION ISSUES OF THE PHRASEOLOGICAL UNITS
AND DIFFICULTIES FACED BY TRANSLATORS WHILE
TRANSLATING THEM INTO OTHER LANGUAGES****Gulnar Aprel GAKHRAMANOVA***Qərbi Kaspi Universiteti*
*gehremanova.gulnar@gmail.com***ABSTRACT**

The article investigates the phraseological word combinations and their types, which have a special place in the linguistics of modern English, as well as the essence of free and fixed word combinations and also the lexical differences between them.

The article also discusses the difficulties and problems faced by translators in translating English phraseological units into other languages.

Keywords: phraseological units, an idiomatic power, set-phrases, word-equivalents, figurative and non-figurative set phrases, adequate translation

XÜLASƏ**FRAZEOLoji BİRLƏŞMƏLƏRİN TƏRCÜMƏ PROBLEMLƏRİ
VƏ TƏRCÜMƏÇİLƏRİN ONLARI DİGƏR DİLLƏRƏ TƏRCÜMƏ
EDƏRKƏN QARŞILAŞDIQLARI ÇƏTİNLİKLƏR**

Məqalədə müasir İngilis dilinin linqvistikasında özünəməxsus yer tutan frazeoloji söz birləşmələri və onun növləri, eləcə də sərbəst və sabit söz birləşmələrinin mahiyyəti, onlar arasındakı leksik fərqlilikdən bəhs olunur. Həmçinin, məqalədə İngilis dilindəki frazeoloji birləşmələrin digər dillərə tərcüməsi zamanı tərcüməçilərin qarşılaşmış olduğu çətinlik və problemlərə də toxunulmuşdur.

Açar sözlər: frazeoloji vahidlər, sabit söz birləşməsi, idiomatik qüvvət, söz ekvivalentləri, həqiqi və məcazi mənalı sabit söz birləşmələri, adekvat tərcümə

РЕЗЮМЕ

ПРОБЛЕМЫ ПЕРЕВОДА ФРАЗЕОЛОГИЧЕСКИХ СОЧЕТАНИЙ И ТРУДНОСТИ, С КОТОРЫМИ СТАЛКИВАЮТСЯ ПЕРЕВОДЧИКИ ПРИ ПЕРЕВОДЕ ИХ НА ДРУГИЕ ЯЗЫКИ

В статье исследуются фразеологические словосочетания и их типы, занимающие особое место в лингвистике современного английского языка, а также сущность свободных и фиксированных словосочетаний, лексические различия между ними. В статье также рассматриваются трудности и проблемы, с которыми сталкиваются переводчики при переводе английских фразеологизмов на другие языки.

Ключевые слова: фразеологизмы, фиксированные словосочетания, идиоматическая сила, словосочетания, фиксированные словосочетания с действительным и переносным значением, адекватный перевод

The problem being researched in this paper is of great importance for many reasons:

First of all it is generally known that the role of English phraseological units has increased dramatically in recent years. It is reflected in the spate of dictionaries and practice books devoted to them which have recently appeared in Britain, especially it refers to so called phrasal verbs which play an integral role in Modern English.

The famous English scientist in the field of lexicology Logan Pearsall Smith said the following: “We have also in English a curious kind of compound verbs. In this kind of formation the 19th century was especially rich and gave birth to such modern expressions as to boil down (azalmaq; buxarlanmaq), to go under (puç olmaq), to run across (təsadüfən rast gəlmək). Verbs of this type are often colloquial, add an idiomatic power to the language, and enable it express many fine distinctions of thoughts and meaning” [1, p.36].

The vocabulary of a language is enriched not only by words but also by phraseological units. Phraseological units are word-groups that cannot be made in the process of speech; they exist in the language as ready-made units. They are compiled in special dictionaries. The same as words phraseological units express a single notion and are used in a sentence as one part of it. American and British lexicographers call such units «idioms». We can mention such dictionaries as: L.Smith «Words and Idioms», V.Collins «A Book of English Idioms» etc. In these dictionaries we can find words, peculiar in their semantics (idiomatic), side by side with word-groups and sentences. In these dictionaries they are arranged, as a rule, into different semantic groups [3, p.136].

Difference in terminology (“set-phrases”, “idioms” and “word-equivalents”) reflects certain differences in the main criteria used to distinguish types of phraseological units and free word-groups. The term “set phrase” implies that the basic criterion of differentiation is stability of the lexical components and grammatical structure of word-groups.

There is a certain divergence of opinion as to the essential features of phraseological units as distinguished from other word-groups and the nature of phrases that can be properly termed “phraseological units”. The habitual terms “set-phrases”, “idioms”, “word-equivalents” are sometimes treated differently by different linguists. However these terms reflect to certain extent the main debatable points of phraseology which centre in the divergent views concerning the nature and essential features of phraseological units as distinguished from the so-called free word-groups [2, p. 100].

Speaking about set phrases it is first of all necessary to differentiate between figurative and non-figurative set phrases. Non-figurative set phrases are translated according to the principles that have already been discussed in connection with words and free phrases. The main guiding principle here is to remember the norms of TL.

Figurative set phrases deserve special discussion. The main peculiarity of these phraseological units is their specific meaning that often cannot be deduced from the meanings of their components. It is the meaning of the whole, not of separate words, that should be rendered in translation. Based on imagery, phraseological units serve to make the text more expressive; they are also often responsible for stylistic coloring of the text. Since the text in TL must be as expressive as it is in SL and characterized by the same stylistic coloring, it becomes very important to find an adequate variant of translating every phraseological unit.

Translating of national idiomatic expressions causes also some difficulties at a translator. Being nationally distinct, they can not have in the target language traditionally established equivalents or loan variants. As a result, most of them may have more than one translator's version in the target language. It may be either a regular sense-to-sense variant (an interlinear-type translation) or an artistic literary version rendering in which alongside the lexical meaning also the aphoristic nature, the expressiveness, the picturesqueness, the vividness, etc. of the source language phraseologism/idiom.

Some phraseological expressions singled out by the Acad. V. Vinogradov as unities and having mostly a transparent meaning may reflect various national features of the source language. The latter may be either of lingual or extralingual nature, involving the national images, their peculiar picturesqueness or means of expression with clear reference to traditions, customs or historical events, geographical position of the source language nation. Such

phraseological expressions are often of a simple or composite sentence structure.

Within a single phraseological-semantic field, which is thematically quite extensive, the phraseological units are grouped into smaller sections. The smallest section consists of phraseological units which express one single concept or one extralinguistic characteristic.

The creation of phraseological-semantic fields can serve as a method of description of certain national and cultural specifics. That is, such a description can give us some insight into how phraseological units display a special, nation-specific perception of the world. The fact that a certain phraseological unit appears in the language and remains current in it indicates that the unit contains a generally comprehensible, typical metaphor (or symbol).

Translation of phraseologisms is a very complicated problem. Right translation is stipulated with finding the most concordant and equivalent words that is usually deprived of coloring in the translation as a usual lexical unit.

Besides it, there is also the possibility of a non phraseological translation of an idiom. This choice is preferred when the denotative meaning of the translation act is chosen as a dominant, and one is ready to compromise as to the presentation of the expressive color, of the meaning nuances, of connotation and aphoristic form.

In the case of non phraseological rendering, there are two possibilities: one can opt for a lexical translation or for a calque. The lexical translation consists in explicating through other words the denotative meaning of the phraseologism, giving up all the other style and connotation aspects. In the case of the "hammer and anvil" idiom, a lexical rendering could be "to be in an uneasy, stressing situation".

A translator dealing with set expressions is confronted with some problems that are connected with their properties:

1) *complicated semantic structure* of phraseological units. It is made up of several components of meaning – figurative or denotational meaning, that is its actual sense; imagery component, i.e. literal meaning of a phraseological meaning; emotive charge; stylistic reference; evaluative component. Translation should reproduce all the components of meaning which is not easy to do since any of these components may be nationally specific, f.e. *for a rainy day – to save something until a time in the future when you may need it; на чёрный день (imagery component); задавать тон (both negative and positive) – to set an example in smth (positive), to set the tune (negative); Can the leopard change his spots? (literary idiom) – Чёрного кобеля не отмоешь до бела; qozbeli qəbir düzəldər (highly colloquial, verging on the vulgar).*

2) *Polysemy* of many set expressions, often containing mutually contradictory meanings, e.g. *no love lost – a) düşmənçilik münasibəti, biri-birinə*

qarşı nifrət, неприязнь, враждебное отношение, ненависть друг к другу; b) qarşılıqlı rəğbət, qarşılıqlı ehtiras və bağılıq, взаимная симпатия, взаимная страсть, привязанность (outdated).

3) *Similarity in the surface structure, difference in meaning*: a SL idiom and a TL idiom may be alike in their form, but absolutely different in meanings, cf. *to lead smb by the nose* (to control completely, to make smb do whatever you want) – *водить к-л за нос*.

4) There may be similar, though *not identical* SL units that should not be misinterpreted, cf. *to lose one's head* – *başını itirmək; потерять голову, растеряться*, *to lose one's mind* – *ağlıni itirmək, dəli olmaq; сойти с ума, лишиться рассудка*.

5) An idiom can resemble a non-idiomatic expression, that is a free word group, but they have *no common* components of meaning, cf. *to appeal to the country* – *parlamentı buraxmaq; распустить парламент*, *to go in couples* – *ayrılmaz olmaq; быть неразлучными*. [4, p. 123]

These factors account for the major problems that arise in dealing with idioms which can be entered in special translation dictionaries of phraseological units and discussed on the basis of parallel texts of fiction. In the latter case idioms are used not only in their conventional form, but they often undergo different modifications which calls for special additional means of their adequate translation.

Idiomatic or phraseological expressions are structurally, lexically and semantically fixed phrases or sentences having mostly the meaning, which is not made up by the sum of meanings of their component parts. An indispensable feature of idiomatic (phraseological) expressions is their figurative, i.e., metaphorical nature and usage.

Translation of phraseologisms is a very complicated problem. Right translation is stipulated with finding the most concordant and equivalent words that is usually deprived of coloring in the translation as a usual lexical unit.

Ədəbiyyat:

1. Кунин А.В. Устойчивые адективные сравнения в русском и английском языках. 1969. №3. с. 80-86.
2. Кунин А.В. Фразеология современного английского языка. 1972. 288 с.
3. Маслова В.А. Лингвокультурология. М.: Академия, 2001. 208 с.
4. Спирерс Р.А. Словарь американск идиом. Рус. яз., 1991. American Idioms Dictionary. Lincolnwood, Illinois, USA: National Textbook Company, 1987. 464 с.

5. Уилсон Э.А.М. Современный англо-русский словарь. Изд-во Астрель, 2003. 864 с.
6. Арнольд И.Р. Стилистика английского языка, 1973
7. Бабенко Л.Г. Лингвистический анализ художественного текста, теория и практика: Учебник; Практикум/ Л.Г. Бабенко, Ю.В.Казарин – 2-е изд. – М., Флинка; Наука, 2004
8. Белянин В.П. Психолингвистические аспекты художественного текста – М.; 1988.
9. Брусенская Л.А. Учебный словарь лингвистических терминов / Л.А. Брусенская, Г.Ф. Гаврилова, Н.В. Малычева – Ростов Н/Д.; Феникс 2005.
10. Капинос В.И. и др. Развитие речи: 5-7 кл.: Кн. для учителя / В. И. Капинос, Н.Н. Сергеева, М.С. Соловейчик – М.: Просвещение, 1991
11. Москальская О.И. Аранжировка предложения в тексте и проблем подчинения. Изв. АН СССР (Серия лит. и языка), 1980, № 6.
12. Откупщикова М.И. Синтаксис связного текста – М., 1982.
13. Русский язык. Энциклопедия / Гл. ред. Ю.Н. Караулов – 2-е изд. перераб. и доп. – М.: Большая Российская Энциклопедия, 1988.

UOT 81

**MÜASİR FRANSIZ DÖVRI MƏTBUATINDA
NEOLOGİZMLƏRİN YARANMASI VƏ ƏMƏLƏGƏLMƏ ÜSULLARI****Ülfət Zakır oğlu İBRAHİM***Azərbaycan Dillər Unıversıtetı**Filologiya üzrə fəlsəfə doktoru, professor əv.**Fransız dilinin fonetıkası və qrammatıkası kafedrasının müdiri**ulfet.ibrahim@yahoo.com***XÜLASƏ**

Məqalə, müasır fransız mətbuat materiallarında neologizmlərin araşdırılması probleminə həsr edilmişdir. Müəllif yeni terminlərin yaranması və fransız dilinin söz ehtiyatının zənginləşdirilməsi metodunu araşdırır. Yeni sözlərin düzəlməsində suffiks, prefiks və parasintez vasitələri geniş yer tutur. Lakin neologizm isimlərinin əsas, başlıca əmələgəlmə vasitələrinə alınmaları aid etmək olar. Alınmaların arasında ingilis dilindən alınmalar üstünlük təşkil edir. Bu alınmalar əsasən ticari və iqtisadi terminologiyaya aiddir, alınma mürəkəb isimlər isə məişət leksikasını əhatə edir.

Açar sözlər: neologizmlər, fransız dili, lüğət tərkibi, terminlər, sözdüzlətmə

ABSTRACT**THE WAYS OF APPEARANCE AND FORMATION OF
NEOLOGISMS IN THE MODERN FRENCH PERIODICALS**

The article is devoted to the problem of studies of neologisms in the modern French press materials. The author researches the method of appearance of new terms and enriching of the French language vocabulary. Suffixes, prefixes, and parasynthetic tools are widely used in the creation of new words in French language. However, the appearance of neologism nouns can be attributed to the fact that they are the main means of formation. Among the loanwords, the loanwords from the English language prevail. These derivations are mainly related to commercial and economic terminology, while the derivation of compound nouns refers to everyday vocabulary.

Keywords: neologisms, French language, vocabulary, terms, word formation

РЕЗЮМЕ

СПОСОБЫ ВОЗНИКНОВЕНИЯ И ОБРАЗОВАНИЯ
НЕОЛОГИЗМОВ В СОВРЕМЕННОЙ ФРАНЦУЗСКОЙ
ПЕРИОДИКЕ

Статья посвящена проблеме изучения неологизмов на материале современной французской прессы. Автор исследует способы появления новых терминов-неологизмов и обогащения словарного состава французского языка. Суффиксы, префиксы и парасинтез широко используется при создании новых слов. Однако основным средством формирования неологизмов существительных можно отнести к заимствованным словам. Среди заимствований преобладают слова, проникшие во французский язык посредством английского. Эти производные слова связаны главным образом с коммерческой и экономической терминологией, в то время как производные сложных существительных относятся к повседневной лексике.

Ключевые слова: неологизмы, французский язык, словарный состав, термины, словообразование.

İnkişafın xüsusiyyətlərini nümayiş etdirən və ona müəyyən təsir göstərən KİV dili digər üsullardan fərqli olaraq həyatın müxtəlif sahələrində baş verən dəyişiklikləri daha sürətli və daha geniş şəkildə əks etdirir.

Siyasi, iqtisadi, sosial dəyişikliklər daim yeni anlayışların yaranmasına və onlarla bərabər yeni sözlərin, məfhumların əmələgəlməsinə gətirib çıxarır.

Dilin lüğət tərkibi daim hərəkətdə olan, nüfuz edilə bilən və ən çox dəyişikliyə uğrayan tərəf kimi realiyalar dünyasında baş verən hadisələrə dərhal reaksiya verir. Dilin lüğət tərkibində, insanın dildən kənar müxtəlif hadisələr haqqında təsəvvürləri bilavasitə öz əksini tapır. Lüğətin xarakterik xüsusiyyəti, müxtəlif yollarla formalaşan yeni sözlər və yeni məfhumlar hesabına sonsuza qədər genişlənməyə meyilli olmasıdır [2, səh. 34]. Neologizmlərin yaranması bir dilin mənşəi, insan bilgilərinin bütün zənginliyini özündə ehtiva edir. Neologizmlər (yunanca - *neos* - yeni və *loqotiplər* - söz) - ictimai həyatın inkişafı və yeni anlayışların meydana gəlməsi ilə əlaqədar olaraq dildə yaranan yeni sözlər deməkdir. Lüğətlər adətən neologizmləri qeydə almaqda axsayır, belə ki yeni məfhumların lüğətlərdə işlədilməsi müəyyən bir zaman tələb edir. Dilçilərin fikrincə, fransız dilində lüğət tərkibinin zənginləşmə səbəbi, ekstralinqvistik amillərin təsiri ilə bağlıdır. Neologizmlər əsasən elmi və texniki dildə elmin və texnikanın sürətli inkişafı nəticəsində yaranır. Fransız yazıçısı Frederik Dar neoloqizm haqqında danışanda doğru qeyd edir ki: “Le néologisme, c’est la langue qui fait ses besoins !” [7, səh. 247]. Le Robert lüğəti isə neoloqizmlərə qısaltma sözlərdə, alınmalarda, mürəkkəb sözlərdə,

konversıya, suffıks və preffıkslərlə əmələgələn termlərdə, bır sözlə hər yerdə rast gəlmək mümkün olduğunu vurğulayır [7, səh. 246].

Müəyyən zaman çərçivəsində yeni məfhumları ifadə edən sözlər, həm yazıda, həm şıfahi nitqdə vaxtaşırı istifadə olunub adıləşənə qədər, neologizm kimi qəbul olunaraq, lüğət tərkibinə daxil edilir və zaman ötdükcə neologizm statusunu itırırlər.

Qeyd etmək lazımdır ki, neologizmlər, bır qayda olaraq, dildə artıq mövcud olan sözyaratma qabiliyyətindən istifadə edərək, mövcud dil qaydaları əsasında yaranır.

Neologizmlərin təhlili onu göstərir ki, müasir fransız dili lüğətinin zənginləşməsi aşağıdakı qaydada baş verir: 1) morfoloji affıksal dəyişmələrin nəticəsində; 2) semantik sözün mənasının yenidən anlaşılması yolu ilə; 3) sözlərin birləşməsi və ya mürəkkəb sözlərin yaranması ilə; 4) abreviasiya yolu ilə; 5) müasir dövrdə digər dillərdən, xüsusilə ingilis dilindən alınmalar hesabına.

Fransız dilində olan elmı mətnlərdə neologizmlər əsasən isim, feil, sıfət, eləcə də gündəlik işlənen sözlərlə ifadə olunur [36,86]. Şəkilçilərlə əmələgələn sözlər dildə çox geniş yayılmış sözdüzəltmə üsuludur. Bəzi şəkilçilər çoxsaylı terminoloji vahidlərin yaranmasına səbəb olur: *-ite*, *-isme*, *-ence*, *-ure*, *-tien*, *-iste*, etc.

-ité şəkilçisi adətən keyfiyyət və vasitə bildirən sıfətin sonluğudur. Onun əsas mənası - əşyanın keyfiyyətini bildirməkdir: *reductible* – *reductibilité* azalan, qorunub saxlanılan – azalma, qorunub saxlanılma.

-isme, *-iste* şəkilçiləri cüt yeni söz formaların əmələgəlməsində iştirak edir: *antimilitariste*-*antimilitarisme* *antimilitarist*-*antimilitarizm*.

-tion, *-ation* şəkilçiləri hərəkət və nəticədən başqa əksər hallarda vəziyyəti, durumu bildirirlər: *décutation* – ağacın başının kəsilməsi, *réaction* – əks-təsir, *coagulation* – laxtalanma, *koagulasiya*, *évaporation* – buxarlanma.

Müasir dövrdə, ingilis dilinin fransız dili leksikasına güclü təsir göstərdiyi zamanda, fransız dilçisi P.Leraya görə, *-air*, *-eur*, *-el* şəkilçilərinin stabilliyi ingilis dilindən *-ary*, *-er*, *-al* şəkilçilərlə alınma sözlərin sayəsində başa gəlir.

Sözdüzəltmənin leksik-semantik səviyyəsindən fərqli olaraq morfoloji sözdüzəltmə yeni leksik vahidlərin yaranmasında ən məhsuldar və çoxaspektli bır vasitədir ki, bu da dildə artıq mövcud olan modellərin əsasında meydana çıxır. Bunlar dildə olan kök və affıks morfemləridir. Nəticədə yeni sözlər əmələ gəlir, sözün forması dəyişir, yeni mənalar ortaya çıxır. Bu cür yaranan yeni sözlər öz tərkiblərində ilkin sözün elementlərini qoruyub saxlamaqla yanaşı, mövcud olan sözdüzəltmə modellərinə əsasən yeni aspektləri ilə fərqlənir. M.D. Stepanovanın fikrincə “sözdüzəltmə modeli stabil bır struktur olmaqla, ümumiləşmiş leksik mənaya malikdir”.

Sözdüzəltmənin affıksal üsulu adlanan preffıksləşdirmə, sözdüzəltmə prosesində önşəkilçi (preffıks) vasitəsilə ifadə olunur. Funksional və qismən semantik önşəkilçilər (preffıkslər), şəkilçilərə kateqoriyasına yaxındır. Lakin

onların arasında mühüm fərq mövcuddur. Belə ki, şəkilçilər (suffikslər) sözün sonunda olduqlarından vurğulu vəziyyətdədirlər və bu səbəbdən önşəkilçilərdən fərqli olaraq sözün kök (əsas), sözdüzəltmə hissəsinə daha bitişikdirlər. Şəkilçilərin sözdüzəltmə mənası önşəkilçilərdən daha mürəkkəb və müxtəlifdir; fransız dilində önşəkilçilərin əksəriyyəti fərdi mənaya malik deyil (*inter-, in-, hyper-, pré-, pro-*). Önşəkilçilər, şəkilçilərdən fərqli olaraq, dəqiq sözdüzəltmə mənası daşıyan əsas sözdən daha çox asılıdırlar. Bu səbəbdən önşəkilçilər leksikallaşma xüsusiyyətinə malikdirlər (yəni önşəkilçilər müstəqil söz kimi işlənmə xüsusiyyəti əldə etmiş olurlar): *ultra* (m) – ultra, ekstermist, ifratçı; *super* – yüksək, ən yüksək, ən yüksək keyfiyyət. Prefikslər sözdüzəltmənin ən məhsuldar formalarından biri sayılır. Prefikslər vasitəsilə sözdüzəltmə fəal və dinamik xarakter daşıyır: onların bəziləri köhnəlir, yerlərinə isə yeniləri gəlir. Prefikslər vasitəsilə sözdüzəltmə üsulu elmi-texniki və ictimai-siyasi terminlər yaradılmasına başlıca səbəb olur. Bu da öz növbəsində, həm dilxarici, həm də dildaxili amillərlə bağlıdır.

Parasintezə və ya şəkilçi və önşəkilçi üsuluna isə şəkilçinin və önşəkilçinin eyni vaxtda sözdüzəltmə qabiliyyətinə malik sözə birləşdirilərək yeni sözlərin əmələgəlməsi üsulu deyilir. Beləliklə, parasintez üsulunda iki ayrı morfoloji üsulun önşəkilçilə (prefiksasiya) və şəkilçilə (suffiksasiya) qarşılıqlı əlaqələndirilməsi (funksional əvəzlənməsi) üzə çıxır.

Dilin lüğət tərkibinin zənginləşməsi, sözlərin mənasının genişlənməsi və ya mənasının dəyişməsi vasitəsi ilə baş verə bilər. Söz mənasının genişlənməsi altında, biz ilkin mərhələdə konkret və fərdi bir mənəni ifadə edən məfhumun, daha ümumi anlam bildirməsini nəzərdə tuturuq.

Neologizmlər üzərində müşahidələr, müasir fransız dilində isimlərin geniş semantik diapazona malik olmalarına və elmi, ictimai-siyasi və məişət leksikasında yaranan yeni məfhumların müəyyənləşdirilməsində istifadəsi qənaətinə gəlməyə imkan verir. Bu onunla izah olunur ki, iki bəzi hallarda daha çox sözdən ibarət məfhumlar, sıx formada mürəkkəb sözlərin çatdırılmasında əlverişli üsul kimi çıxış edirlər. Bu da öz növbəsində terminlərin əmələgəlməsində mühüm vasitədir.

Fransız dilində mürəkkəb sözlər, ümumiyyətlə dilin inkişafı zamanı formalaşmış ümumi qaydalara əsasən düzəlir. Fransız dilində sözbirləşmə hadisəsinin özünəməxsusluğu, əsasların deyil, bütöv və ya tabelik və tabesizlik əlaqəsi olan bütün sözlərin birləşməsindən ibarətdir.

Mürəkkəb sözlərin semantikasi onu göstərir ki, yeni sözlərin əksəriyyəti terminlərə aiddir: a) tibbi terminlər: *clinocar* (m), *criminogène* (f), *schisophrène* (m), *psychorigide* (f); b) texniki terminlər: *optoélectronique* (f), *distribanque* (m), *lunambule* (m), *mange-disques* (m), *ingénieur-manager* (m); b) ictimai-siyasi: terminlər *national-pétrolisme* (m), *femme-obget* (f), *retraite-chapeau* (f), *euro-obligation* (f), *moine-menager* (m), *grève-bouchon* (f); c)

məişət tgerminlər: *électroménagiste (m)*, *unisexe (m)*, *sexplosion (f)*, *chemise-veste (f)*; d) elmi terminlər: *heure-cerveau (m)*, *cornélorasinisme (m)*.

Əksər hallarda mürəkkəb sözlərin əmələgəlməsi bir sözün başlanğıc hissəsinin digər sözün isə son hissəsinin birləşməsindən və ya iki sözün bütöv formada birləşməsindən ibarətdir.

Elmi tədqiqatlar onu göstərir ki, mürəkkəb sözlərin ən çox əmələgəldiyi və istifadə olunduğu dil ingilis dilidir. İngilis dilində mürəkkəb sözlərə təkcə kitablarda deyil (xüsusən yazıçı Lyus Karolun kitablarında özü yaradıcısı olduğu mürəkkəb sözlərə rast gəlmək mümkündür) eyni vaxtda gündəlik həyatda da rast gəlinir, misal üçün *Skyjacking* (= *détournement d'avion*, à partir de *sky*, *ciel*, səma et *hijacking* *détournement*, qaçırılma təyyarə haqqında), *Chunnel* (= *tunnel sous la Manche*, sur *tunnel* et *Channel*, La Manş boğazı altında tunel haqqında).

İnformatika sahəsində də mürəkkəb sözlər az deyil. Misal üçün hamımızın artıq az qala gündə istifadə etdiyimiz “spam” sözü, fransız informatika sahəsi üzrə mütəxəssislər tərəfindən *pourriel* kimi istifadə olunur. Misal üçün: *ce message électronique «pourri»*, *car indésirable*, arzuolunmaz elektron məktub, ismarıq haqqında. Bu termin artıq KİV-də siyarət etmişdir. Başqa bir misal kimi, son zamanlar dəbdə olan *netiquette* (*Nous sommes très officiellement invités à respecter la netiquette*, internetdə etika qaydalarının riayət olunması barəsində) və *photocopille*. Misal üçün: *à ne pas photocopiller*, *construit sur les termes copie et pillage*, sürətçixarma (copie) və oğurluq (pillage) sözlərinin birləşdirilməsindən ibarət mürəkkəb neologizm. Il désigne l'opération qui consiste, pour une personne physique ou morale (le copieur), à dupliquer ou exploiter un contenu intellectuel encore protégé par le droit d'auteur, sans autorisation ou sans respecter les termes de la licence décrivant ses droits de reproduction. Fiziki və ya hüquqi şəxs, müəllif hüququ ilə qorunan intellektual məzmunlu materialın təkrar yayılması haqqında qaydaya riayət etmədən icazəsiz və ya çoxaltma məqsədi ilə çap olunması barədə, əməliyyatı bildirir.

Fransız dilli mətbuatdan aşağıdakı misalları da nümunə gətirmək olar:

Célibattante (f), pour *célibataire* et *battante*, femme célibataire qui sait ce qu'elle veut et se bat pour réussir – *evsiz və vuruşan, mübarizə aparən* sözlərindən ibarət olan mürəkkəb söz, nə istədiyini bilən və uğur əldə etmək məqsədi ilə mübarizə aparən qadınlar haqqında deyiləndə istifadə olunan mürəkkəb neologizm.

Clavardage (m): ce néologisme québécois pour le tchat vient de clavier et de bavardage – *klaviatura* və *çərənçilik* sözlərindən ibarət Kvebek fransızcasında işlədilən neologizm. İnternet sayt və forumlarda müzakirələrin aparılmasını bildirir.

Adolescent (m) sera un adulte désirant retrouver sa jeunesse – gəncliyinə, yeniyetməliyinə qayıtmaq arzusunda olan şəxs haqqında danışılanda istifadə olunur.

Cafardeux(m): couple qui s'ennuie – darıxan cütlük haqqında, *cafard* ismindən və *deux* sayından ibarətdir.

Constipation (f): amour parcimonieux, amour timide qui n'arrive pas à se déclarer – utanlıqdan etiraf oluna bilməyən sevgi haqqında.

Mélancolis (m): paquet en souffrance – ünvana çatdırılmamış bağlama haqqında.

Absenthéisme (m): doctrine qui affirme que Dieu existe, mais qu'il n'est pas là en ce moment. – Allahın mövcudluğunu təsdiqləyən amma hazırda aramızda olmadığını bildirən doktrina.

Barbutiements (m): premiers poils au menton d'un adolescent – yeniyetmənin çənə hissəsində yenidən çıxan tüklər haqqında.

Hainergie (f): force de répulsion – uzaqlaşdırıcı, nifrətdoğuran qüvvə, la haine (nifrət) və énergie (enerji, qüvvə) sözlərindən ibarət mürəkkəb neologizm.

Cèpulture (f): endroit où l'on enterre les champignons vénéneux – zəhərli göbələklər bastırılan ərazi.

Folkloroforme (f): musique régionale qui anesthésie et assomme – keyləşdirən və yatızdırıcı əyalət mənşəli musiqi.

Futouriste (m): voyageur de l'avenir - gələcəyə səyahət, le futur (gələcək) və *-iste* sonluğundan ibarət mürəkkəb neologizm.

Gratitude (f): sentiment de reconnaissance quand on ne nous a pas fait payer – ödəniş etməyə məcbur olmayanda minnətdarlıq, təşəkkür hissi.

Karmagnole (f): danse endiablée pratiquée par un hindou qui a bu trop de Shivas – çoxlu *çivas* viskisi içən və vəhşi rəqslər ifa edən hindu.

Pleurire : passer de rire aux larmes - gülməkdən ağlamaq, pleurer (ağlamaq) və rire (gülmək) feillərindən əməlgələn neologizm.

Bidingues (m), individus qui délirent en deux langues – iki dildə sayıqlayan şəxslər haqqında.

Localisme (m): pour encourager à consommer de chez soi – yerli məhsulların istehlak etməyə həvəsləndirmək. *Mécontemporain(m)* : personne qui se plaint continuellement d'être née à l'époque actuelle - doğulduğu dövründən durmadan şikayətlənən şəxs *contemporain* (müasir) və *mécontent* (narazı) sözlərindən düzəldilən mürəkkəb söz.

Siyasi neologizmlərdən söz açarkən, Fransa siyasi xadimlərinin dilə gətirdikləri ifadələri qeyd etmək yerinə düşərdi. Fransanın sabiq prezidenti olmuş Jak Şirak *abracadabratesque* neologizmi ilə bir zamanlar Fransa KİV-də gündəmə gəlmişdir, halbuki bu söz artıq Rimbonun (*Le cœur volé*, 1871-ci ildə) əsərində ilk dəfə istifadə olunmuşdur. Fransanın digər sabiq prezidenti Şarl de Qol 1968-ci il may Parisdə baş verən hadisələr zamanı «la réforme, oui, *la chienlit*, non» islahatlara hə, hərəc-mərcliyə yox, şüarı ilə yadda qalmışdı. Halbuki bu ifadənin tarixçəsi XVI əsrə gedib çıxır. Bu ifadə, Parisdə keçirilən maskaradda gecə pijamasında küçələrdə dolaşan personajı bildirmək

üçün istifadə olunurdu [8, səh. 59]. Bu mürəkkəb söz fransız dilində *chier* (ifraz etmək) feilindən və *lit (m)* (yataq, çarpayı) sözlərinin birləşməsindən ibarətdir.

Qeyd etmək yerinə düşərdi ki, fransız dilində bir neçə sözün birləşməsindən yaranan mürəkkəb sözlər digər dillərdən fərqli olaraq daha azdır. Bu hadisənin aşağıdakı kimi izahını vermək olar: 1. adətən birləşməyə sözün müstəqil hissələri daha çox meyillidir, nəinki sözün əsası, bu da öz növbəsində fransız adlarının morfem strukturu ilə bağlıdır; 2. fransız dilinə mürəkkəb elementlərin yan-yanı yerləşməsi (juxtaposition) səciyyəvi deyil; 3. fransız dilində əksər mürəkkəb sözləri – isimlər təşkil edir.

Lügət tərkibinin zənginləşdirilməsinin daha bir yolu – digər dillərdən alınmalardır. İqtisadi və mədəni əlaqələrin genişlənməsi, elm və texnikanın inkişafı, başqa dillərdən alınan sözlər vasitəsi ilə yeni anlayış və sözlərin yaranmasına səbəb olur. Tədqiq olunan material, ingilis dilindən alınma sözlərin çoxluq təşkil etdiyini müəyyənləşdirmişdir. Digər dillərdən sözlərin alınma prosesi müasir fransız dilində durmadan davam etməkdədir. Elmi müşahidələr onu göstərir ki, fransız dili, o cümlədən Fransa Akademiyası bu prosesə bacardığı qədər müqavimət göstərməyə çalışsa belə, alınmaların dilə sirayət etməsi prosesinin qarşısını almaq mümkün deyil və ən azından yaxın gələcəkdə də mümkün olmayacaq.

Öncə, müəyyən uzlaşma formasından ibarət sözlər bir dildən digər dilə keçir: a) iqtisadi terminlər: *auditeur interne*, *buisness school*, *credibilité gap*, *buisness-game*, *l'audit (m)*, *merchandising (m)*, *basemen (m)*, *couponing (m)*; b) məişət terminləri: *kit (m)*, *schoping (m)*, *padding (m)*, *deodorant (m)*, *gadjet (m)*, *charter (m)*; c) ictimai-siyasi terminlər: *sponsoring (m)*, *mailing (m)*, *staff (m)*, *busing (m)*, *senseur (m)* və s.

Mürəkkəb sözlərdə öz növbəsində alınmaya məruz qalırlar, onları aşağıdakı qaydalara uyğun struktur tərkiblərə qruplaşdırmaq mümkündür: a) *cümlənin substantivləşmiş hissəsi*: *mix-and-match (m)*; b) *isim + isim*: *aid-man (m)*, *cash-flow (m)*, *lip-service (m)*, *cover-baby (m)*; c) *feil + barəlik postpozitiv*: *teach-in (m)*, *sit-in (m)*.

Semantik tərkibə görə ingilis dilindən alınan mürəkkəb sözlər, terminlərə aiddirlər: a) ticari, iqtisadi: *cash-flow (m)*, *shopping-center (m)*; b) məişət: *mix-and-match (m)*, *baby-food (m)*; c) ictimai-siyasi: *aid-man (m)*, *lip-service (m)*, *teach-in (m)*, *talent-scout (m)*.

Başqa dillərdən də alınmalar müşahidə olunur - misal üçün yunan dilindən: *praxis (f)*; ərəb dilindən: *baraka (m)*; kvebek fransızcasından: *tobogann (m)*; skandinav dillərindən (isveç dilindən): *aumbudsman (m)*.

Alınmaların əksər hissəsi, fransız dilində öz mənalarını ya genişləndirir və ya ilkin mənalarını dəyişirlər. Misal üçün, *tobogann (m)* – sözünün əsas mənası ictimai və qeyri-ictimai atraksion, sankada gəzintidir. Lakin fransız

dilinə keçən bu söz – yolayrıcında avtomobillərin rahat keçib getməsi məqsədi ilə metalik cihazı bildirmək üçün istifadə olunur.

Məlum olduğu kimi, leksik alınmalar terminologiyanın əmələgəlməsi mənbələrindən biri sayılır. Onların öyrənilməsi dil proseslərinin mürəkkəbliyini, dildə daxili və xarici hadisələrin bir-birinə qarışmasını izləməyə imkan verir, sonuncunun dil strukturunun müxtəlif sahələrinə təsir edir.

İsmi neologizmlərin ixtisar və ya qısaltma yolu ilə əmələgəlməsi dil resurslarına qənaət meylini əks etdirir. Bu dil hadisəsi daha çox XX əsrdə geniş yayılmağa başlamışdır. Burada fərqləndirmək lazımdır: 1) qısaltmalar üsulu ilə düzələn ixtisarlar - sözdüzəltmə morfoloji üsulu, 2) sözbirləşmələrin ixtisarı nəticəsində mürəkkəb, başhərflərdən əmələgələn ixtisarlar, 3) sözlərin uyuşması, uzlaşması və nəhayət 4) sözbirləşmələrin morfoloji-sintaktik üsulları.

Nəticələr: Tədqiq olunmuş material aşağıdakı qənaətə gəlməyə imkan verir. Birincisi, müasir fransız dilində neologizmlərin yaranması və istifadəsi, lüğətin zənginləşməsi prosesi kimi qəbul oluna bilər. Eyni zamanda bir çox neologizm və terminlər lüğətlərdə elm və texnikanın sürətli inkişafı nəticəsində özlərinə yer tapır. Ən əsas problem neologizmlərin lüğətlərdə qeydə alınması prosesinin ləng getməsidir. Təəssüflə bildirmək lazımdır ki, bu sahədə kifayət qədər gecikmə müşahidə olunur. İkincisi, yeni sözlərin yaradılmasında suffiks, prefiks və parasintez vasitələri geniş yer tutur. Lakin neologizm isimlərinin əsas, başlıca əmələgəlmə vasitələrinə alınmaları da aid etmək olar. Alınmaların arasında ingilis dilindən alınmalar üstünlük təşkil edir. Bu alınmalar əsasən ticari və iqtisadi terminologiyaya aiddir, digər dillərdən fransız dilinə keçən mürəkkəb isimlər isə məişət leksikasını əhatə edir. Üçüncüsü, alınmalarla bərabər mürəkkəb sözlər (les mots-valises) siyahısına və dildə qənaət prosesini aid olan ixtisar sözləri də aid etmək mümkündür.

Ədəbiyyat:

1. Сушков И.П. К вопросу о создании французской терминологической лексики. МГПИ им. Ленина, Москва, 1984.
2. Мурадова О.А. О путях пополнения словарного состава французского языка. Калинин, 1979.
3. Штейнберг М.М. «Аффиксальное словообразование во французском языке» Изд. ЛГУ, Ленинград, 1976.
4. Цыбова И.А. Французский язык. Словообразование. «Высшая школа», Москва, 2008.
5. J.Cellard, M.Sommant. 500 mots nouveaux définis et expliqués. Paris-Gemb-loux, 1979
6. B.Cerquiglini, Parlez-vous tronqué ?, Larousse, Paris 2019
7. J-L.Chifflet, Oxymore, mon amour !, Chiflet & Cie, Paris 2011
8. P.Robert. Dictionnaire alphabétique et analogique de la langue française. Société du nouveau Littré, 1978
9. M.Hillman La langue sur le bout des doigts, Librio Paris, 2019
- 10.P.Desalmand, Y.Stalloni Mots-nouveaux expliqués, Chêne Paris 2015

ƏDƏBİYYAT

UOT 82

**ПРОБЛЕМА ПОСТРОЕНИЯ ХАРАКТЕРОВ В РОМАНЕ
ГРЭМА ГРИНА «СУТЬ ДЕЛА»****Ульвия Камран АЛЛАЗОВА***Западно Каспийский Университет***РЕЗЮМЕ**

Имя признанного английского классика Грэма Грина [Henry Graham Greene] (1904-1991) широко известно в мировой литературе. Его романы переводились на многие языки мира. *Актуальность* избранной нами диссертационной темы «Основополагающие особенности реализма Г.Грина» в том, что творчество Г.Грина рассматривалось с разных точек зрения. Одни учёные писали о шаткости и запутанности его мировоззрения; другие исследователи, обращаясь к формированию идейно-эстетической позиции писателя, уделяли, на наш взгляд, не вполне оправданное большее внимание экзистенциальному началу в его творчестве. В действительности, лучшие романы Г.Грина представляют собой соединение модернистских и реалистических черт с доминированием последних. Лишь в отдельных случаях автор поднимал вопросы социальной отчуждённости личности, делал излишний упор на католицизме или писал о всеобщем недопонимании людей, неумении и нежелании расслышать друг друга. В большинстве своём верх брало реалистическое начало. Верное соотношение указанной дилеммы, чёткое определение роли и значения творчества Г.Грина в английской и мировой литературе, как писателя-гуманиста, в первую очередь свидетельствует об актуальности избранной нами темы.

Ключевые слова: образы, внешнее «я» человека, внутреннее «я» человека, супруги, взаимоотношения, зеркальное отражение

ABSTRACT**THE ISSUE OF CHARACTER CREATION IN THE NOVEL
“THE HEART OF THE MATTER” BY G. GREENE**

In the current article the characters of a couple, Mr. Scobi and his wife Luisa, are created in a realistic manner by contrast where a man's outer self and inner self include such a paradigm of characters that is characteristic of realist writers.

Concerning the character system of the novel, it should be mentioned that all the characters are either involved in the dispute of reasoning of a major character directly or indirectly or become an ideological background of his spiritual searches.

It's obvious that characters of Mr.Scobi and Luisa are created in a realistic manner by contrast; the heroes are quite opposite by their personal traits.

It's important to emphasize that Greene's philosophy in the novel isn't restricted by the relationship of this couple. We consider the finale of the novel to be an extended and deep concept of personality as a whole. Greene wants to state that a man's outer self is insignificant; the significance is in his inner heart. That's, actually, the heart of the matter that was given as a title to the novel.

Keywords: characters, a man's outer self, a man's inner self, a married couple, relationships, mirror reflection

XÜLASƏ

QREM QRİNİN “İŞİN MAHIYYƏTİ” ROMANINDA PERSONAJ QURULUŞU PROBLEMİ

Məqələdə Cənab Skobi və xanımı Luizanın obrazları kontrast prinsipinə uyğun olaraq real bir şəkildə qurulduğu nəzərdən keçirilir və bir insanın xarici və daxili "mən"inin obrazlar paradıqmasına daxil etdirilməsi yazıçı-realistə xarakterikdir.

Romanın obrazlar sisteminə gəldikdə, qeyd etmək lazımdır ki, bütün qəhrəmanlar birbaşa və ya dolayı yolla baş qəhrəmanın mülahizələrinin müzakirəsinə daxil olur və ya onun mənəvi axtarışları üçün ideoloji fon kimi çıxış edirlər. Cənab Skobi və xanımı Luizanın obrazlarının quruluşu kontrast prinsipi üzərində qurulduğu aydın görünür. Qəhrəmanlar xasiyyətə biri birinin tam əksisidir.

Bununla yanaşı, romanda Qrının fəlsəfəsinin bu cütlüyün münasibətləri ilə məhdudlaşmadığını da vurğulamaq lazımdır. Fikrimizcə final, ümumilikdə daha geniş və dərin bir şəxsiyyət anlayışını təsdiqləyir. Qrin bizə insanın xarici "mən"-inin "mənasız" olduğunu, əsas onun daxili mahiyyətinin nə olduğunu söyləmək istəyir. Əslində romana ad verən məsələnin mahiyyəti məhz budur.

Açar sözlər: obrazlar, insanın xarici "mən"-i, insanın daxili "mən"-i, cütlük, münasibətlər, güzgü əks olunması

В данной статье мы рассматриваем проблему построения характеров в романе Г.Грина «Суть дела» (1948), где образы мистера Скоби и Луизы построены в реалистическом ключе по принципу контраста, и где

внешнее и внутреннее «я» человека включается в такую парадигму образов, которая характерна именно для писателей-реалистов.

Касательно образной системы романа, следует отметить, что все герои прямо или косвенно включаются в обсуждение рассуждений главного героя либо служат идеологическим фоном его духовных исканий.

Прежде всего подчеркнём, что характер Скоби задуман именно как «чувственный герой». Известная степень приспособляемости к существующим обстоятельствам, (а героя прочат на место начальника полиции округа) не мешает ему жить и любить так, как подсказывает «сердце», относительно свободным, не становится заложником «мистифицированного католического сознания», которое формулирует догму: «надо спасти свою душу, не заботясь о других». Поэтому на первых порах он ревностно пытается оберегать свою супругу. («Он взял её руку и поцеловал»; это был вызов. Он объявлял им всем, что его нечего жалеть, что он любит свою жену, что они счастливы) [1].

Однако вскоре выясняется, что по-настоящему с Луизой он счастлив быть не может. Супруга ханжа и мещанка. Её интересуют не запросы и желания мужа, а карьера и деньги. Понимая, что Скоби в конечном итоге не светит место начальника полиции округа, она охладевает к нему и настоятельно просит отправить её одну в Южную Африку. Фактически это начало конца Скоби, так как, оставаясь в одиночестве, он был брошен на произвол судьбы. По ходу повествования всё ярче обозначается разрыв с Луизой. Поначалу это лишь смутное предчувствие будущих семейных осложнений («Луиза не такой раб своих привычек..., не такая лицемерка») [1]. Но вскоре он начинает тяготиться ею («У него [Скоби] отлегло от сердца. Вечер теперь с её новым другом пройдёт хорошо» – она вернётся домой весёлая и весёлая ляжет спать. За ночь настроение не изменится, продержится до утра, а там уж пора идти на дежурство») [1].

Другая жизнь главного персонажа связана с его служебной деятельностью. Но и здесь не всё гладко складывается. С одной стороны, он проявляет себя исключительно как натура честная. Когда обыск в каюте иностранного капитана завершается находкой в общем-то безобидного письма, то, следуя строгим инструкциям, Скоби оформляет ему арест. Но как человек совестливый, он по прошествии некоторого времени понимает, что криминала в поступке капитана нет. Скоби не даёт ход рапорту, сознавая, что в письме капитана дочери нет ничего подозрительного. С другой стороны, он постоянно находится в стадии поиска, сначала любимой женщины, которая была бы для него отдушиной, а затем свободы духа и волеизъявления.

В романе есть одна примечательная сцена. Окружной комиссар в Пенде Перро с гордостью заявляет, что он является потомком гугенотов. Но Перро – это, скорее, карикатура на истинных протестантов. У своих

предков-гугенотов он перенял лишь внешнюю сторону их убеждений: неприязнь к городу, его роскоши, «разврату». На самом деле истинным потомком гугенотов мог бы по праву считать себя Скоби (автор, между прочим, для этого и вводит фигуру Перро, чтобы *подчеркнуть характер духовных исканий* Скоби). Из истории известно, что гугеноты-протестанты требовали свободы духа и выбора, чтобы каждый человек мог, читая Библию, трактовать заповеди по-своему. Они также выступали против догматов римско-католической церкви. Эти философские категории хотя и располагали к рационалистическим подходам по отношению к людям, фактам и событиям в истории, всё же, по мнению современного английского учёного Роджера Шаррока [2], предполагали и «чувственные движения души».

Таков и Скоби. Характер его деятельности в полицейском управлении ориентирует на строго протокольное исполнение своих обязанностей. Но ему тесно в «Прокрустовом ложе» служебных инструкций, в плену сухих законных предписаний. Поэтому Г.Грин подчёркивает, что его главный герой может и умеет находить индивидуальный и тонкий подход к нуждающимся людям «Истинные христиане, – говорит ему Юсеф, – судят сердцем...». «Я сердцем чувствую», – повторяет он, и, как это ни покажется парадоксальным, Скоби чувствует в нём родственную душу. И он также начинает руководствоваться зовом сердца: «сердце сжалось», «сердце заныло» и т. д. «Из всего плотского и разумного не извлечь ни единого порыва милосердия». «Христос отдался на милость людей, едва ли знающих, что такое милость. Как отчаянно он любил людей» [1], – думает Скоби.

Таким образом, характер Скоби раздваивается: с одной стороны, в своей профессиональной деятельности он вынужден по принуждению свыше выполнять должностные обязанности, а с другой, неустанно ищет истину, нравственную опору в эпоху хаоса XX века. Г.Грин с присущим ему чутьём писателя-реалиста показал, что главный герой оказывается «чужим» в этом мире лжи, фальши, сплетен, слезки, злобы, типично английского снобизма и т.д. Однако именно к такому миру привела Англию викторианская догматика католической церкви.

Итак, обозначив принципы создания образной системы романа, мы можем приступить к вопросу, в каком соотношении находятся образы Скоби и его супруги Луизы. Мы видим, что оно явно не укладывается в буквальное представление о принципе параллелизма. Как указывал в своё время И. Волков, «параллелизм – это тождественное или сходное расположение элементов речи в смежных частях текста, которые, соотносясь, создают единый поэтический образ» [3].

Параллелизм образов в реалистической художественной литературе, действительно, предполагает тождественность, идейное сходство. Но

в крупном эпическом повествовании писателей – классических реалистов в обязательном порядке наличествует движение, развитие самого образа. Эта динамика образа и попадает в плоскость параллельного сопоставления, которая связана как с событийной канвой произведения, так и со структурой сюжетно-повествовательного пространства. Динамика развития любви в этой семейной паре представлена очень ярко, как продолжение лучших традиций реалистической европейской литературы XIX-XX веков.

В самом начале повествования, как было подчёркнуто, Скоби чувствовал определенную стеснённость рядом с женой, но уверенности в том, что чувство снобизма и ханжества будет развиваться в ней, у него не укрепилось. Однако фальшь взаимоотношений постепенно становится для полицейского очевидной. («Почему я так плохо с тобой обращаюсь? – говорит он ей. – Он старался говорить шутливым тоном, и сам слышал его фальшь») [1]. Примирение сторон после очередной ссоры также описано в реалистической динамике. Это тот мир в семье, о котором политики или социологи говорят: худой мир лучше доброй славы. Только славы-то и истинной доброты в отношениях Скоби с Луизой нет и никогда не будет. Он по долгу службы и отчасти собственному волеизъявлению вынужден оставаться на месте, а Луизу тянет в «тёплые края», на отдых. После затишья опять наступит период бури. («Ты мне покоя не дашь никогда!» размышляет Скоби про себя. – Он уже знал, что за этим последует примирение. А потом опять ложь, до новой сцены») [1].

Ясно, что образы мистера Скоби и Луизы построены в реалистическом ключе не столько по принципу любви и подобия, сколько контраста. Герои прямо противоположны по характеру. Скоби, хотя и требовательный в работе, более мягок с женой, постоянно чувствует бремя ответственности, взяв её на одну из «огневых» точек планеты. Пока Луиза находилась рядом с ним, свои промахи он пытается либо исправить, либо скрыть. То же самое можно сказать и его некоторой доли застенчивости, проявляющейся по отношению к жене. Вспомним, что он долгое время не особо препятствует развитию лёгкого флирта между Уилсоном и Луизой («Робость удастся преодолеть. Ошибку – скрыть») [1].

Вместе с тем мы считаем, что по ходу сюжета эти характеры, варьируясь в своих оттенках, являют собой и тождество. Можно предположить, что между Скоби и Луизой возникает своеобразное «зеркальное отражение» [4].

Обратим внимание на предмет дальнейших взаимоотношений Скоби и Луизы. Как только супруга отплывает в Южную Африку, начинается двойная жизнь полицейского. Как человек совестливый, Скоби объективно желает остаться верным жене. Он просит не мира, а покоя, отдохновения от жизненной суеты (на манер «европейского» Мастера, для ко-

того у Волада просят не мира, но именно покоя). Он даже молится об этом по случаю его отъезда, а затем страшится произнесенных сакральных слов. («... я молил дать мне покой, и вот я его получаю. Даже страшно, что моя молитва исполнилась») [1]. Он даже корит себя за ту неосторожно совершённую молитву: «Так мне и надо, недаром ведь я заплатил за это такой дорогой ценой» [1].

А какой цене идёт речь? Что это за покаянная исповедь? Как известно, Скоби увлёкся миссис Ролт, пассажиркой с корабля, потерпевшего крушение. Лёгкое кратковременное увлечение незаметно даже для самого полицейского вскоре перешло в крепкое чувство. Скоби попытался скрыть свою вторую потаённую жизнь как другую натуру, худшую сторону характера. Однако сделать это не удаётся. Шила, как говорится, в мешке не утаишь. О любовных страстях и похождениях Скоби узнают не только в самом управлении, но и дельцы-золотопромышленники (Юсеф), преданный слуга Али (хотя на устах его печать молчания) и даже недруги. Соперник в любви Уилсон строго предупреждает его: «Не думайте, что вы от меня спрячетесь, будто я не знаю, почему вы здесь задержались, почему вы всё время торчите в больнице... Вы воспользовались случаем» [1].

Как же соотносятся по сюжету эти две разные жизни главного героя в связи с упомянутой нами «зеркальной ситуацией» в романе? Необходимо заметить, что зеркальное отражение предполагает именно одномоментный срез социального бытия, так сказать, одномоментность, или одновременность писательского взгляда, к которому вплотную приближается Грин-реалист в «Сути дела».

Нам представляется, что подобное взаимное отражение являют и образы Скоби с Луизой. Их взаимное отражение подтверждает их тождественность и одновременно её опровергает. С одной стороны, главные персонажи являют противоположность друг друга. С другой стороны (в своем отношении к жизни, точнее, двум жизням), – они тождественны. Скоби раздвоился в такой степени, что уже не в состоянии жить в реальном измерении. По природе своей человек честный, и мы это уже не раз подчёркивали в нашей работе, он не может бросить ни жены, ни возлюбленной. («Он думал: господи, я не могу её, мисс Ролт, бросить. И Луизу тоже») [1]. Скоби пытается анализировать пикантную ситуацию, в которую он попал и размышляет про себя: «Неужели я люблю Ролт больше, чем Луизу? А если заглянуть себе в самую глубину души, люблю ли я хоть одну из них – может, это всего лишь острая жалость, которая откликается на всякую человеческую беду...и только усугубляет её? Человек в беде требует, чтобы ты служил ему безраздельно» [1].

Возник, как говорят психологи, так называемый «парадокс тождества». В вышеназванном зеркальном отражении образов скрыт лишь

внешний план реальности. Сама сущность скрывается где-то в глубинных перспективах зеркала, а здесь является внешнее, почти ничего не значащее. В образах Скоби и Луизы тоже скрыта их сущность, живое «я». Подобное соотношение образов есть мотив зеркального отражения, возникающий при сопоставлении, которое ярче выражает авторское отношение к этим персонажам. Оно оказалось предтечей трагических событий, в результате которых Скоби покончил с собой, а Луиза, заблаговременно узнав об измене мужа, весьма легко пережила его смерть. В конце произведения она осталась той же ханжой и лицемеркой, какую показана и в самом начале. Однако важно подчеркнуть, что философия Г.Грина в романе «Суть дела» не ограничивается взаимоотношением этой пары; мы считаем, что в финале утверждается более расширенная и глубокая авторская концепция личности вообще. Грин хочет сказать нам, что внешнее «я» человека – это «ничего не значащее» в нём. Главное – его внутренняя суть. Она, собственно, и есть суть того дела, которое дало название роману.

И это примечательно для нас в том смысле, что внешнее и внутреннее «я» человека (Скоби, Луизы, Юсефа и других персонажей) включает в такую парадигму образов, которая характерна именно для писателей-реалистов. Эта парадигма, кстати сказать, включает в себя и частное, и типическое, что обусловлено социально-историческими обстоятельствами. Добавим также, что различие в социальном положении в «Сути дела» показано Г.Грином как малозначащее. Не эти жизненные приоритеты в данном случае актуальны для автора, что заставляет нас думать о переходе проблем национального значения в категорию общечеловеческую.

Литература:

1. Грин Г. Суть дела. М.: Изд. иностр. лит., 1961, 320с.
http://modernlib.ru/books/grin_grem/sut_dela/
2. Sharrock R.I. Unhappy Families: The Plays of Graham Greene // Graham Greene: A revaluation: New essays. Ed. by Jeffrey Meyers, Prof. New York: St. Martin's Press, 1990, (pp. 128-137)
3. Волков И.Ф. Творческие методы и художественные системы. М.: Наука, 1978, 232 с. (стр. 131)
4. Руднев В.П. Словарь культуры XX века. М.: Аграф, 1999, 384 с. (стр. 201-202)
5. Бэлза С.В. В поисках сути дела // Грин Г. Собр. соч.: в 6-ти т. Т.1, М.: Художественная литература, 1992, с. 5-32.

UOT 82

TEMPORAL NOTIONS AND NARRATIVE STRUCTURE**Nazrin Huseyn BABAYEVA***Western Caspian University*
*nazrin.b@gmail.com***ABSTRACT**

In the given article, discourse type was addressed to the narrative. The temporal markers take part in a primary role in maintaining and creating the narrative continuity.

The role of the temporal markers in the narrative structure of English literary text is very high, in the view of the fact is that for understanding the role of temporal markers in the narrative structure of the English literary text is considered one of the most necessary aspects when look at closely in order to read them. For the reason that all people use differently all kind of communications, speeches, spoken discourse and also written discourse in their languages.

Keywords: discourse, temporal markers, structure

XÜLASƏ**ZAMAN ANLAYIŞI VƏ POVESTİN QURULUŞU**

Qeyd edilmiş məqalə diskursun povest tipinə ünvanlanıb. Zaman göstəriciləri povestinin yaradılmasında əsas amil kimi iştirak edir.

İngilis ədəbi mətnlərində zaman göstəricilərinin povest janrında iştirakının rolu çox yüksəkdir. Göstərilən faktlardan biri budur ki, İngilis ədəbi mətnində istifadə edilən zaman göstəricilərini povest quruluşunda anlamaq üçün onları daha yaxından izləmək və dərk etmək lazımdır. Səbəb isə budur ki, bütün insanlar öz dillərində bütün göstərilən bu kommunikasiya vasitələrindən (ünsiyyət prosesindən, nitqdən, həm yazılı diskurs, həm də şifahi diskursdan) fərqli şəkildə istifadə edirlər.

Açar sözlər: koheziya, media diskurs, quruluş

РЕЗЮМЕ

ВРЕМЕННЫЕ ПОНЯТИЯ И ПОВЕСТВОВАТЕЛЬНАЯ СТРУКТУРА

В данной статье тип дискурса был адресован повествованию. Временные маркеры играют главную роль в поддержании и создании повествовательной преемственности.

Роль темпоральных маркеров в нарративной структуре английского литературного текста очень высока, с учетом того факта, что для понимания роли темпоральных маркеров в нарративной структуре английского литературного текста рассматривается один из самых необходимых аспектов когда внимательно посмотрите, чтобы прочитать их. По той причине что все люди по-разному используют все виды коммуникаций, разговорной речи, а также письменной речи на своих языках.

Ключевые слова: дискурс, временные маркеры, структура

The language is used in the organized units which is called *discourse*. Labov denotes narrative as the verbal recapitulation of the past experiences. Or, if we say as the words of the linguist Moffett, narrative is the telling of what happened. The reported experiences can be imaginary, real or somewhere [6].

The narrative is regarded the earliest discourse form of emerging monologue. There are aspects of both literate and oral styles of the language, so it may be effective context for learning the language skills and acquiring knowledge. Not only we talk about them in the stories, but also we think them [4].

Narrative is a complicated but acquainted discourse structure. It can be employed in great deal of ways within the language intervention: as a direct aim of the instruction, as a context for development of the general language and the literacy skills, as an acquainted vehicle for the knowledge transmission.

The structure of the narrative discourse can't be captured by any kind of analysis. There are presented four ways of the analyzing narratives:

1. *Degree of independence*; The first approach for understanding the narrative performance is to view the narrative as the single extended turn and to examine how reader behave towards a monologue or single-speaker telling.

Stories are considered social constructions more than the independent performances. For the literate style of the narrative performance, people have to learn to move in the direction of being the single teller of the tale.

2. *Story grammar*; It deals with the episodic structure: how the propositions (for utterances, simplicity or idea units) are related for forming goal-directed, units of the problem solution which describe the motivations and sets

of the protagonist, the efforts for achieving the goals and the consequence of such efforts. Story grammar analysis has emerged as the description of mental schema which is used for representing, encoding and retrieving events.

3. *Story art*; The degree of independence, cohesion and story grammar as an analyses pay particular attention to the transmission of the information throughout narrative. Nevertheless, the skillful narrators give more importance than making a sense; they make great efforts to obtain feelings like humor, mystery, suspense and emotional involvement. It gives particular attention to what makes story sophisticated, special or appealing.

4. *Cohesion*; *Cohesion* is a method by which a sentence is connected to the other one through word choice and sentence structure. Cohesion combines sentences into the text. It is not regarded special to the narrative, but rather than it takes part in all discourse.

The definitions about “narrative” have varied forms. In the linguistic studies, it is considered as a text where “the speaker relates a series of real or fictive events in the order in which they took place” [4; p.144].

Fundamentally, a narrative discourse is summarized two parts [2]: 1)the background part of the narrative discourse, 2)the foreground part of the narrative discourse.

These parts are discussed in the various studies including Reinhart (1984), Hoper (1979), Bardovi-Harlig (2002), Dry (1983).

Looking at the difference between them, Hopper (1979) describes the foreground as the events which belongs to the skeletal structures of discourse. The background itself isn't involved in the narrative of the essential events, but it provides a supportive material which evaluates or prepares the events in the foreground part of the narrative discourse [1].

The events mentioned in the foreground are sequential, in contrast that, background events are often not sequence to the background and to the foreground events. On the other hand, Reinhart (1984) proposed “temporal criteria” as a set which consists of “temporal continuity or narrativity”, “completeness” and “punctuality” may be used for characterizing the foreground. He summarized each of them like that [2; p.280];

- Temporal Continuity or Narrativity: Only the narrative units, textual unites order matches the events order they can serve, report as a foreground.

- Punctuality: The units which reporting the punctual events may serve more easily as a foreground than the units which reporting repetitive, durative or habitual events.

- Completeness: a completed event report may serve more easily as a foreground than an ongoing event report.

Nevertheless, Dry suggested that when speaking about a difference between them, one need is to consider the information value. Due to him, the

information linked in the foreground clause have to be new more rather than the given one [2].

“John gave Mary an apple and she sat down *to take a bite*. She took the bite deliberately, savoring the taste.

John gave Mary an apple and she sat down *and took a bite*. She took the bite deliberately, savoring the taste” [2; p.282].

Analyzing the given examples, it can easily be seen, in the first passage, “she took the bite deliberately, savoring the taste” is presented ordered the new information whereas in the second passage, the same sentence elaborates on information which already presented in the sentence of “she sat down *and took a bite*”. As a result, the same sentence in the first sentence is considered foreground, whereas in the second passage it isn't.

Due to the thought of to Dry, as foreground clauses, they provide new information and may be said to move the time forward. Afterward Bardovi-Harlig put forward for consideration that background information supports information. This elaborates on information which revealed through a foreground material. A background material occurs either after or before the narrated event. Consequently, they have obviously differentiations in the several respects. As a matter of fact, the foreground is an actual story line comparison with the background supplies the supportive material and it doesn't itself narrate the essential events [2].

Analyzing the value of the temporal notations, it lies firstly, in the connections which exist among the distribution of the temporal signposts and the narrative structure. At least, the following levels of the narrative structure exist in the Biblical narrative, ranging from micro to macro structures: 1) verbal structure; 2) narrative technique structure; 3) narrative world structure; 4) conceptual structure.

Temporal notations exist in the verbal structure level, nevertheless, their contributions to the narrative structure are most sensible among the other three levels.

The narrative technique structure firstly involves the connections among the four types of material incorporated into the book: narration, written decrees and letters, lists, dialogue.

Temporal markers. The set of temporal markers can indicate time within the predicate. These kinds of markers show the action which has already occurred, which is occurring now, or which is yet to occur with the connection to utterance moment or in the relation to some other events which referred to. For example;

“...I *never* had an education myself”. (DiYanni, 2007, Pp 745)

Adjuncts of time. They can indicate time by such kind of markers: every-day, before, now, towards, recently, finally, last year, a short while ago, last month, later, yesterday, the day after, last night, late at night, after, around,

this morning, about, earlier, at first, previously, in a moment, today, this month, soon, shortly, next week, early in the day. For example;

“I am sorry to hear *that*; but why did not you tell me *that before*? If I had known as much this morning I certainly would not have called on him. It is very unlucky; but as I have actually paid the visit, we cannot escape the acquaintance *now*” (Pride and Prejudice, A.Jane).

The temporal markers charted in the following criteria:

1) unique mention of the day, month or year;

“The promised letter of thanks from Mr. Collins arrived on *Tuesday*, addressed to their father, and written with all the solemnity of gratitude which a twelvemonth’s abode in the family might have prompted...” (Pride and Prejudice by Jane Austen. Chapter 23).

2) reference to the time-specific events

“...Her look and manners were open, cheerful, and engaging as ever, but without any symptom of peculiar regard, and I remained convinced from *the evening’s scrutiny*, that though she received his attentions with pleasure, she did not invite them by any participation of sentiment.” (Pride and Prejudice by Jane Austen. Chapter 35).

3) an historical figure association with beginning, duration or end of time span;

“... For the truth of everything here related, I can appeal more particularly to the testimony of Colonel Fitzwilliam, who, *from our near relationship* and constant intimacy, and, still more, as one of the executors of my father’s will, has been unavoidably acquainted with every particular of these transactions...” (Pride and Prejudice by Jane Austen. Chapter 35).

4) usage of the temporal adverbs (for example, “before”, “while”, etc.).

For example; “Do you remember when ...?”

Yeah, I remember that day ...”

Tell Me a Story, Mama Oohnson, 1989 is the sample of topic which is associated structure of story. In this story, a mother and her young girl move through the childhood reminiscences of the mother. They have a general understanding of the characters and events. The need justly refers to the them for a short time for stimulating a flood of memories. They share in the telling, strengthening their bonds of family history and emotional closeness. This alternate structure is not used in literate discourse in the school years, and so would not be a target for the intervention. Nevertheless, it can be appreciated as an alternate way of storytelling suitable for informal contexts.

The sphere of linguistic conceptualization has excited curiosity in the cognitive linguistics and also discourse studies (for example; Hart 2011; Lenz 2003; Chilton 2014; etc.).

One of the special emphasis has been arranged on the strong relationship between concepts and parameters of concepts. Cognitive linguists traditionally

prefer personality and other categories of cognition, like space and time. As an example, it can be given, the words “*distance*” and “*proximity*” are the objective parameters in the space term. At the same time, he is a man who determines these objective parameters in the social life. Langacker pays a special attention to this factor when he investigates the connection between deictic expressions which are considered personal and demonstrative pronouns, adverbs of time, space and so on; subjectivity; space parameters which are considered *distance* and *proximity* [1].

One of the linguists discusses temporal, spatial and axiological types of proximization. Cap discusses these three types for showing a position to the participants in the political environment and other types of institutional discourses.

Otherwise, subjectivity is based on the determination of space, person and time parameters. In this context, the books *which* edited by Lenz “*Time and Person*”, “*Deictic Conceptualization of Space*” is quite symptomatic. These books are focused on the adverbs of space and time for conceptualizing time, space and person.

Chilton also pay particular attention to diverse aspects of linguistic conceptualization of the time. In the meantime, Evans proposes to make a distinction between linguistic structures and conceptual representations, then explore the relationship between them. Generally, these studies have found that discourse helps to uncover a number of the linguistic conceptualizations. Most of the linguistic devices which are used in the conceptualization are known as traditional cohesive elements in discourse and text (Weinrich 1971; Halliday and Hasan 1976; etc.).

Time is among the most important universal concepts that have strongly influenced the way of human life and the various types of linguistic representations of the concepts which are common in the variable genres and types of discourse. Although, this concept is in any kind of discourse, different genres and also subgenres of the media discourse are regarded the best platforms for revealing the potential of the grammatical and lexical devices for representing time.

Temporal markers are used in British and also in American versions.

In British, as an adjective they denote:

1. to relate time;

“May I hope, madam, for your interest with your fair daughter Elizabeth, when I solicit for the honor of a private audience with her in the course of *this morning*?” (Pride and Prejudice by Jane Austen. Chapter 19).

2. to relate secular because of opposing to religious affairs or spiritual;

“... I sincerely hope your *Christmas* in Hertfordshire may abound in the gaieties which that season generally brings, and that your beaux will be so

numerous as to prevent your feeling the loss of the three of whom we shall deprive you” (A. Jane, *Pride and Prejudice*. Chapter 21).

In the given example the meaning “waiting for Christmas” relate secular.

3. to last for relatively in short time;

“Elizabeth would not oppose such an injunction—and a *moment’s consideration* making her also sensible that it would be wisest to get it over as soon and as quietly as possible...” (*Pride and Prejudice* by J. Austen. Chapter 19).

In the given examples, the used expression “a moment’s consideration” expresses short time in the given situation.

4. to relate tense or the linguistic expressions of time generally

for example; “You are too hasty, sir,” she cried. “You forget that I have made no answer. Let me do it without further *loss of time*. Accept my thanks for the compliment you are paying me. I am very sensible of the honour of your proposals, but it is impossible for me to do otherwise than to decline them” (*Pride and Prejudice* by Jane Austen. Chapter 19).

R. Macaulay points out discourse markers in her “*The Social Art: Language and Its Uses*” like that: “Speakers, particularly in conversational exchanges, tend to use **discourse markers**... as a way of indicating orientation to what is happening in the discourse. The discourse markers have little explicit meaning but have very definite functions, particularly at transitional points... In the written language, equivalents are expressions such as *however*, *on the other hand*, *on the contrary*, which are used in the transition from one sentence to another.” (R. Macaulay, *The Social Art: Language and Its Uses*. Oxford University Press, 2006)

D. Schiffrin points out temporal markers “now” and “then”, in her “*Discourse Markers*” like that; “*Then* indicates temporal succession between prior and upcoming talk. Its main difference from *now* is the direction of the discourse which it marks: *now* points forward in discourse time and *then* points backward. Another difference is that *now* focuses on how the speaker's own discourse follows the speaker's own prior talk; *then*, on the other hand, focuses on how the speaker's discourse follows either party's prior talk.” (D. Schiffrin, *Discourse Markers*. Cambridge University Press, 1988)

Conclusion

Temporal markers are the basic role for the construction of English literary discourse which is requiring the more thorough research.

In the central of all literary texts is the concept of time and the events which spread out from the folded position. When we read a text, furthermore to understanding other kind of aspects like the plot, goals, characters, and so on, we can understand order of the events which has already happened. The text may contain several stories; when we can understand such kind of text, we can distinguish these kind of different stories each other.

Thus, although the linguistic information in form of aspect, tense, discourse markers and temporal adverbials is frequently present, people use take advantage of knowledge for filling in information. Let`s look such a simple discourse:

Mr. Wickham was the happy man towards whom almost every female eye was turned, and Elizabeth was the happy woman by whom he *finally* seated himself; and the agreeable manner in which he immediately fell into conversation, though it was only on its being a wet night, made her feel that the commonest, dullest, most threadbare topic might be rendered interesting by the skill of the speaker.

“I know little of the game *at present*,” said he, “but I shall be glad to improve myself, for in my situation in life—” Mrs. Phillips was very glad for his compliance, but could not wait for his reason. (Pride and Prejudice by Jane Austen. Chapter 16)

The aspectual information points out that they are happy at this discourse communication. The commonsense knowledge also puts forward for consideration that they are happy.

We can observe that even to interpret such kind of relatively discourses, a system could require a diversity of the sources of the linguistic knowledge which includes knowledge of aspect, tense, discourse relations and temporal adverbials, such as the background knowledge.

Literature:

- 8) Abbott, H. Porter (2011). “Time, Narrative, Life, Death, & Text-Type Distinctions: The Example of Coetzee’s *Diary of a Bad Year*” *Narrative* 19.2, 187–200.
- 9) Bardovi-Harlig, K. (1992). The telling of a tale: Discourse Structure and tense use in learners’ narratives. In L. F. Bouton & Y. Kachru (1995). *Studies in Second Language Acquisition*, 17, 263-291.
- 10) Genette, Gérard ([1966] 1976). “Boundaries of Narrative.” *New Literary History* 8, 1–13.
- 11) Genette, G. (1980). *Narrative discourse* (J.E. Lewin, Trans.). Ithaca, NY: Cornell University Press. (Original work published 1972)
- 12) Nakhimovsky A. Aspect, aspectual class, and the temporal structure of narrative. *Computational Linguistics*, 14(2):29{43, 1988.
- 13) Roth F.P., & Spekman N.J. (1986). Narrative discourse: Spontaneously generated stories of learning-disabled and normally achieving students. *Journal of Speech and Hearing Disorders*, 51, 8-23.
- 14) Virtanen, Tuija (1992). “Issues of Text Typology: Narrative – a ‘Basic’ Type of Text?” *Text* 12.2, 293–310.

UOT 82-1

**ZAHİD XƏLİL-ÇAĞDAŞ UŞAQ POEZİYASININ
NÜMAYƏNDƏSİ KİMİ****Gülnar Ramiz qızı QƏMBƏROVA***AMEA Nizami Gəncəvi adına Ədəbiyyat İnstitutu
ms.gulnar_babayeva@mail.ru*

Uşaq ədəbiyyatı mövzusunda yazmaq, onları maraqlandıracaq mövzuların araşdırılıb uşaqların estetik zövqünü formalaşdıran əsərlərin ərsəyə gətirilməsi çətin olsa da, söz adamlarının müəyyən qismi demək olar ki, ömrünü bu ədəbiyyatın yaradılmasına həsr etmişlər. Bu şairlərdən biri qocaman yazıçı, uşaqların sevimlisi Zahid Xəlildir. Zahid Xəlil uşaqların öyrənməyə cəhd etdikləri, həyat müşahidələrindən yaranan mövzuları ədəbiyyata gətirir və orijinal obrazlar silsiləsi yaratmağa çalışır. Məqalədə Zahid Xəlilin yaradıcılığında mühüm rol oynayan şeirlər analiz edilir, onların mövzusu və uşaqlar üçün əhəmiyyəti araşdırılır.

Açar sözlər: Uşaq ədəbiyyatı, poeziya, çağdaş dövr, Zahid Xəlil, mövzu, ideya

РЕЗЮМЕ**ЗАХИД ХАЛИЛЬ-КАК ПРЕДСТАВИТЕЛЬ ДЕТСКОЙ
ПОЭЗИИ**

Трудно писать работы по детской литературе, исследовать темы, которые их интересуют, и создавать произведения, которые формируют эстетический вкус детей. Некоторые из основных докладчиков посвятили свою жизнь созданию этой литературы. Одним из поэтов, написавших современную детскую поэзию, является Захид Халил. Он привносит в жизнь литературу по темам, которые дети пытаются изучать, наблюдения за жизнью, и пытается создать серию оригинальных образов. В статье анализируются детские стихи, которые играют важную роль в творчестве Захида Халила, а также исследуются их темы, идеи и значение для детей.

Ключевые слова: детская литература, поэзия, современность, Захид Халил, тема, идея

ABSTRACT

ZAHİD KHALİL-AS REPRESENTATIVE OF MODERN CHILDREN'S POETRY

Writing on children's literature, topics that are of interest to them are difficult to explore and the works that shape the aesthetic taste of children are hard to come by. Some of the keynote speakers have devoted their lives to the creation of this literature. One of the poets who wrote modern children's poetry is Zahid Khalil. He brings to life literature about topics that children try to learn, observations of life, and tries to create a series of original images.

The article analyzes children's poems, which play an important role in Zahid Khalil's creativity, and explores their themes, ideas and significance for children.

Keywords: Children's literature, poetry, modernity, Zahid Khalil, theme, idea

Azərbaycan ədəbiyyatında uşaq şeirinə həmişə maraq olmuşdur. Bu mövzuda yazmaq, uşaqları maraqlandıracaq mövzuların araşdırılıb onların estetik zövqünü formalaşdıran əsərlərin ərsəyə gətirilməsi çətin olsa da, söz adamlarının müəyyən qismi demək olar ki, ömrünü bu ədəbiyyatın yaradılmasına həsr etmişlər. Bu şairlərdən biri qocaman yazıçı, uşaqların sevimlisi Zahid Xəlildir. Onun yaradıcılığına nəzər salanda şairin Vətənə məhəbbət hissləri aşılardan şeirlərinin çoxluq təşkil etdiyinin şahidi oluruq. Bu şeirlərin əksəriyyətində uşaqlarda dərk etmə qabiliyyətini formalaşdıran motivlər aparıcı mövqe tutur. Zahid Xəlil uşaqların öyrənməyə cəhd etdikləri, həyat müşahidələrindən yaranan mövzuları ədəbiyyata gətirir və orijinal obrazlar silsiləsi yaratmağa çalışır. Görkəmli rus ədəbiyyatşünası Belinski yazırdı: “Uşaqlar son dərəcə həssasdılar, belə ki, onların xilas və həlak olması bu qabiliyyətdən asılıdır. Adam uşaqlıqda oxuduğu və xoşladığı hər cür boş və mənasız bir şeyi bütün ömrü boyu yadında saxlayır” [1, s. 57]. Uşaq şeirləri yaradan müəllif şair olmaqdan savayı həm psixoloq, həm də pedoqoq olmalı, onların incə ruhunu duymaq qabiliyyətinə malik olmalıdır.

Şairin şeirləri içərisində uşaqlara heyvanları sevdiren, onlara maraq, sevgi aşılardan şeirlər çoxdur. “Bildirçin”, “Qırqovul”, “Hacıleylək”, “Kəklik”, “Bülbül”, “Davakar sərçə” və sair şeirlərin elə adlarına nəzər salanda bunu aydın müşahidə etmək olar. Bu şeirlərin hər biri qısa, yığcam olmasına baxmayaraq, özünəməxsus mövzu, ideya və süjet xəttinə malikdir. “Davakar sərçə” şeirində öz aqressiv, təkəbbürlü xarakteri ilə seçilən sərçə gəzdidiyinin altında başqa sərçənin olduğunu zənn edir, dimdiyi ilə buzu deşir, amma nəticədə qazdığı quyuya özü düşür, çünki o buzun üstünə düşən şəklin özünün olduğunu bilmir. Bu şeir ilk baxışdan sadə görünsə də, əslində müəllif az sözlə

çox fikir aşılamiş olur. O, uşaqları bu cür lovğa, özündənrazı kimi mənfi xasiyyətlərdən uzaq olmağa səsləyir.

Zahid Xəlilin şeirlərinin problematikasi, mövzu və mündəricəsi zənginliyi ilə seçilir. Belə ki, bu şeirlərin bəzilərində müəllif lirik qəhrəman kimi seçilən əsas obrazın-uşağın müəyyən obyektə müraciətini qələmə alır, məhz bu üsulla balaca oxucusuna ideyanı daha asan yolla çatdırmağa nail olur:

Köynəyi al lalədən,

Qırmızırəng qələmim!

Gəl mənim dəftərimə,

Xoruz çəkək qələmim.

Və yaxud “Keçi və Əziz” şeirində Əziz keçiyə müraciət edərək deyir:

-Mənim saqqalı keçim,

Bir badya süd ver içim [2, s.78].

Bu müraciət formasında yazılmış şeirlərin hər birini təşkil edən edən söz və ifadələr sadə, dilə yatımlı, seçilmiş, poetik obrazlılıqda fərdiləşdirmə və tipikləşdirmə qüvvətli yaradılmışdır. Məhz bu səbəbdən uşaqlar bu şeirləri qısa zaman kəsiyində yadda saxlaya, əzbərləyə bilirlər. Bu şeirlərdə uşaq nitqinə məxsus olan spesifik, cilalanmış ifadələr, üslub və ideya axtarışları aydın nəzərə çarpır.

Şairin poeziyasına nəzər salanda yaradıcılığının ilk illərində qələmə aldığı şeirlərlə çağdaş dövrdə yazdığı şeirləri arasında mövzu, üslub, poetik tərz baxımından fərqi az olduğunun şahidi olur. Bu, onunla izah olunmalıdır ki, şair elə əvvəlki dövrlərdə də şeiriyətə ciddi yanaşmış, yaratdığı hər bir nümunədə uşaqların istəklərini, maraqlarını, duyğu və düşüncələrini qələmə almağa çalışmışdır. Uşaqlar üçün yazılan hər bir əsər yaş, estetik zövq və anlam səviyyəsi müxtəlif olan minlərlə insan övladı tərəfindən oxunaraq dərk edilir. Bu şeirlərin əsas missiyası balacaların, məktəblilərin dünyagörüşünün formalaşması, onların maraq dairəsinin genişlənməsinə, əxlaqi və mənəvi tərbiyyəsi, xarakterlərin müsbət istiqamətdə inkişafıdır.

Şairin şeirlərinin üstün və maraqlı cəhətlərdən biri də onun incə yumor, poetik zarafat tərzində yazılmasıdır. Bu şeirlərdən “Yalançı meşə”, “Dovşan və canavar”, “Yalan-palan”, “Tülkü və beçələr” və digər şeirlər uşaqların təbəssümünə və gülüşünə səbəb olur. Bu şeirlərdə Zahid Xəlil bizi adət etdiyimizdən fərqli situasiya ilə qarşı-qarşıya qoyur. Canavar dovşandan, tülkü xoruz-beçədən qorxur, müəllifin təsvir etdiyi meşədə canavarlar qorxaq, dovşanlar qoçaqdı, xoruzlar, qarışqalar pəhləvandı. Şən əhvali-ruhiyyə, uşaq təbiətinə məxsus olan incə, şirin yumor bu şeir nümunələrində daha qabarıq nəzərə çarpır. Yazıçı hər şeirin sonunda yazılanların uydurma olduğunu oxucusuna xatırladır.

Zahid Xəlilin şeirləri içərisində uşaqların estetik zövqünün, mənəvi dünyasının formalaşmasına böyük təkan verən təbiət təsvirləri ilə zəngin olan poetik nümunələr də üstünlük təşkil edir. Bu şeirlərdə müəllif cilalanmış, bədii

təsir qüvvəsinə malik söz və ifadələrdən istifadə edərək rəngarəng mənzərələr yaradır, təbiətin əsrarəngiz gözəlliyini uşaqlara daha çox sevdilir. Bu şeirlərdə təbiət gözəllikləri sadəcə sadalanmış, həm də peyzaj və mənzərələrin vəsfindən doğan vətən sevgisi uşaqlara geniş təbliğ olunur.

Zahid Xəlilin “Ədəbiyyat” qəzetində nəşr olunmuş “Nərgizgülü və qış”, “Çinar”, “Çiçək və qız”, “Qara toyuq”, “Gecə xoruzu” və s. şeirlərində təbiət qüvvələrinin təsviri yer almışdır.

“Nərgizgülü və qış” şeirində şair nərgiz gülünü təsvir edir. Onun qışda açmasını bu gülün möhkəm, iradəli olması ilə əlaqələndirir.

“Bu şaxtaya, bu qara
Dözməz hər qız” dedilər.
Elə buna görə də
Ona “Nər qız” dedilər.
Öpdülər, oxşadılar,
“Nər qız”, “Nər qız” dedilər.
Lap axırda yorulub
Ona “Nərgiz” dedilər [2, s. 89].

“Torpağın məhəbbəti”, “Qış getdi bahar gəldi”, “Yaz günəşi şairdi”, “Məşə nəğmə oxuyur” şeirlərində təbiət təsvirləri vardır.

Zahid Xəlilin 2018-ci ildə “Göyqurşağı” adlı şeirlər və mənzum nağıllardan ibarət kitabı çap olunmuş, bu kitabda həm müəllifin yeni, həm də köhnə şeirləri yer almışdır. Uşaqların marağına səbəb ola biləcək bir çox mövzular kitabda əks olunmuşdur: məktəbə, heyvanlara, quşlara, təbiətə aid olan şeirlər kiçikyaşlı balaların həmişə maraq dünyasını özünə cəlb edə bilib.

Ümumiyyətlə, Zahid Xəlilin poeziyası zəngindir və tədqiqatımız zamanı onların az qisminə müraciət edə bilsək də, bizdə belə bir fikir formalaşdı ki, şairin şeirlərinin qayəsi, ideya və problematikası uşaqlar üçün nəzərdə tutulmuş, onların bir şəxsiyyət kimi formalaşmasında mühüm rol olacaqdır.

Ədəbiyyat:

1. Белинский В. Г. Взгляд на русскую литературу. М.: Гослитиздат, 1955, 184 с
2. Zahid Xəlil. Seçilmiş əsərləri. I cild. Bakı, ADPU, 2008, 383 s.

UOT 82**ANALYZING OF TRANSLATION OF SIMILES FROM
RUSSIAN INTO ENGLISH
IN THE NOVEL “EUGENE ONEGIN” BY PUSHKIN**

Fıdan Hasan MAJİDOVA*Western Caspian University*

ABSTRACT

“Eugene Onegin” is the first Russian realistic novel. Pushkin noted that all events in it he wrote due to the calendar.

In “Eugene Onegin” Pushkin gave the full picture of the life in Russia in 20s. For this reason, Belinski called the novel “encyclopedia of Russian life”.

In comparison with the other languages there are a lot of adjectives in Russian. As it is seen from the Pushkin’s “Eugene Onegin” the author used adjectives in order to describe the objects. The novel was translated into English by Johnston and Ledger.

Translation of the similes is complicated, because there is not such a notion “simile” in Russian. Therefore, it is very important to differentiate comparison and simile.

What kind of translation preferred more? There are equivalent, analogical, descriptive and approximate methods of translation, which both translators used in their translations. The reason of which method of translation the translators preferred depends on the context and cultural elements, realities, historical facts, traditions and customs, which are different in Russia and in England. Therefore, the translators selected the best method which transfers the meaning of the Source Text perfectly, without losing its colorfulness.

In general, the article consists of the lines taken from the original which are compared with the two versions of translations made by Johnston and Ledger. Both translators tried to transfer all colorfulness, emotions, customs and traditions to the Target language reader. The methods of translations used by translators are reflected in analyzes which are given under each example.

XÜLASƏ**“A.S.PUŞKİNİN “YEVGENI ONEGIN” ROMANINDA
MÜQAYİSƏLƏRİN (SİMİLƏ) RUS DİLİNDƏN İNGİLİS DİLİNƏ
TƏRCÜMƏSİNİN TƏHLİLİ”**

"Yevgeni Onegin" ilk rus realist romanıdır. Müəllif qeydlərində roman-da yer alan bütün hadisələri təqvimə uyğun yazdığını vurğulamışdı. "Yevgeni Onegin" də Puşkin 20-ci illərdə Rusiyada yaşanan hadisələri tam təsvir etmişdir. Bu səbəbdən Belinski romanı "Rus həyatının ensiklopediyası" adlandırmışdır.

Digər dillərlə müqayisədə rus dilində sifətlərin sayı daha çoxdur. Puşkinin "Yevgeni Onegin" əsərindən görüldüyü kimi müxtəlif obyektləri təsvir etmək üçün sifətlərdən istifadə etmişdir. Romanı ingilis dilinə Johnston və Ledger tərcümə etmişdir. Süjetlərin tərcüməsi mürəkkəbdir. Buna görə müqayisə etmək və bənzətmək çox vacibdir.

Tərcümədə hər iki tərcüməçinin istifadə etdiyi ekvivalent, analogi, təsviri və təxmini tərcümə üsullarına rast gəlinir. Tərcüməçilərin hansı tərcümə metoduna üstünlük verməsinin səbəbi, Rusiya və İngiltərədə mədəniyyət fərqliliyi, tarixi faktlar, adət və ənənələrdən asılıdır. Buna görə tərcüməçilər əsas mətnin rəngarəngliyini itirməyən eyni zamanda mükəmməl şəkildə ötürən ən yaxşı metodları seçiblər.

Məqalədə Conston və Ledgerin tərcümələri orijinaldan götürülmüş sətirlərlə qarşılaşdırılır və tərcümə metodları təhlil olunur.

Tərcüməçilərin istifadə etdiyi tərcümə üsulları təhlillərdə qeyd edilir.

РЕЗЮМЕ**«ПЕРЕВОД СРАВНЕНИЙ (SIMILE) С РУССКОГО НА
АНГЛИЙСКИЙ ЯЗЫК В РОМАНЕ А.С.ПУШКИНА
«ЕВГЕНИЙ ОНЕГИН»»**

«Евгений Онегин» - первый русский реалистический роман. Пушкин отметил, что все события в нем написаны по календарю в соответствии с событиями, происходящими на Руси.

В «Евгении Онегине» Пушкин дал полную картину жизни в России в 20-х годах. По этой причине Белинский назвал роман «энциклопедией русской жизни».

По сравнению с другими языками в русском языке много прилагательных. Как видно из пушкинского «Евгения Онегина», автор использовал прилагательные для описания объектов. Роман был переведен на английский Джонстоном и Леджером.

Существуют эквивалентные, аналогичные, описательные и приближительные методы перевода, которые оба переводчика использовали в своих переводах. Методы перевода, выбранные переводчиками, зависят от контекста и культурных элементов, религии, исторических фактов, традиций и обычаев, различных в России и в Англии. Переводчиками выбраны лучшие методы, которые прекрасно передают смысл исходного текста, не теряя его красочности.

В целом статья состоит из строк, взятых из оригинала, которые сравниваются с двумя версиями перевода, сделанных Джонстоном и Леджером. Методы переводов, используемые переводчиками, отражены в анализах данных под примерами, взятыми из произведения.

When we read a literary text in English or watch a movie in the original, that the most interesting and memorable, in addition to the plot, the choice of words, with which the authors paint a bright and vivid images in our minds attracts our attention.

The fact how rich and colorful is writer's speech, affects our perception of the literary text. To create a unique world in the book, the authors use a variety of stylistic devices, or figures of speech, such as comparisons, metaphors, hyperbole, litotes and many others.

In English linguistics is a science that deals with the stylistic figures of speech. The branch of linguistics is very familiar to all students of philology, is stylistics. The most interesting stylistic devices is "simile" or "colorful comparison."

In comparison with the other languages, there are many adjectives in Russian. As it is seen from the Pushkin's "Eugene Onegin" the author used adjectives in order to describe the objects. The novel was translated into English by translators Johnston and Ledger.

Discussion of similes in literary texts usually means discussing creative, non-literal and non-objective similes. In fiction, in order to lend a more accurate insight into the psychological or physical traits of a character or situational setting, similes are usually found in descriptive segments.

The functioning of similes is rather complex. While they are easily recognizable in most cases, their interpretation is not always simple, involving semantic as well as pragmatic considerations. The attribution of vehicle features to the topic can result in the highlighting of its features, or the addition of new features. The vehicle features can come from lexical meaning, or chunks of world knowledge attached to it.

One last remark on creative similes: they have to be translated literally. When they occur in literary texts, we observe some addition, omission or change in their translation.

Here all the similes in original are compared with their translations made by two different translators: Ledger and Johnston. Both translators have their own approach and way of the translation of the novel. The translations made by Johnston and Ledger are completely different.

The translation of similes is complex, posing various types of problems. One type of problem may be termed 'systemic' in nature: English compressed similes, not found in Russian, are rendered by adapting them to the target language system. A further problem is of a cultural nature.

This fact can pose a cultural-encyclopedic problem when the source reader and the target reader possess different world knowledge bases to solve them.

The translator needs to take into account macro factors, such as genre and readership, as well as micro factors, such as type, structure and function of the simile, so its relevance to the message, and lastly, the resources available in the target language. Therefore, in most cases, the translation strategy adopted is the addition of extra information in various ways.

Translations do not transfer all colorfulness and beauty of "Eugenie Onegin" as it is in original. They conveyed literal meaning of the novel in general. Therefore, differences of stylistic devices and expressive means in translations from Russian into English certainly exist.¹

In the article the translation of similes in "Eugene Onegin" by Pushkin are analyzed.

Simile taken from the passage in chapter I is translated by Johnston and Ledger in a different way. Both translators tried to transfer to the target language reader all colorfulness and brightness of the passage. In Russian it sounds like this:

Острижен по последней моде,
Как dandy лондонский одет —
И наконец увидел свет.²

The following translation belongs to Johnston and sounds like that:
Eugene was free, and as a dresser
made London's dandy his professor.³

The second translation belongs to *Ledger*.
And clothed like a London dandy
He at last went into society.⁴

¹ Johnston Ch. "Eugenie Onegin" 1977 Symbolic Activity 11 (2): 145.

² Пушкин А.С. «Избранное» 1954 стр. 354

³ Johnston Ch. "Eugenie Onegin" 1977 Symbolic Activity 11 (2): 5.

In this verse, we came across the simile “Как dandy лондонский одет” in translations of Johnston and Ledger. From the first sight, the translations look different but in general, the meanings are the same. Both translators used analogical method of translation. While Ledger’s translation is closer to original, than Johnston’s who made some additions, for instance the word “professor” is absent in original and Ledger’s translation. Therefore, Ledger translated the simile on the word level, but the Johnston’s translation is on the text level. Simile made the lines more colourful and impressive. The presence of the simile attracted the reader’s attention.

(XVIII)

Волшебный край! там в стары годы,
Сатиры смелый властелин,
Блистал Фонвизин, друг свободы,

И переимчивый Княжнин;⁵

These lines in the translation of Johnston sound like it:

Enchanted land! There like a lampion

that king of the satiric scene,

Fonvizin sparkled, freedom's champion,

The translation represented by Ledger is a little bit different and sounds like the following:

and the derivative Knyazhnin

Enchanted land! There, in years gone by

With audacious mastery of satire

Fonvizin shone, freedom's defender,

And Knyazhnin, the famous imitator.⁶ (A translation by Johnston)⁷

In these lines, both translations are made on the text level. Translators used synonymous words in their translations. There is not simile in original while Johnston used it in his translation. Therefore, Johnston’s translation is analogical, while Ledger used a descriptive method of translation. Translation made by him has rhymes, which make it bright and interesting. In this case, it can easily be said that the translation is very impressive.

(XXV)

Он три часа по крайней мере

⁴ Ledger G.R.: Pushkin’s *Yevgeny Onegin*. A dual language version. English translation by Gerard. R. Ledger. Oxford: Oxquarry Books 2001.p.5

⁵ Пушкин А.С. «Избранное» 1954 стр. 356

⁶ Ledger G.R.: Pushkin’s *Yevgeny Onegin*. A dual language version. English translation by Gerard. R. Ledger. Oxford: Oxquarry Books 2001. P.7

⁷ Johnston Ch. “Eugenie Onegin” 1977 Symbolic Activity 11 (2): p.7.

Пред зеркалами проводил
И из уборной выходил
Подобный ветреной Венере,
Когда, надев мужской наряд,
Богиня едет в маскарад.⁸

The first translation belongs to Johnston:

Three whole hours, at the least accounting,
he'll spend before the looking-glass, then from his cabinet he'll pass
giddy as Venus when she's mounting
a masculine disguise to aid
her progress at the masquerade.⁹

The translation made by Ledger differs from the translation made by Johnston.

For three hours, at the very least,
In front of his mirrors he would sit,
And from his dressing room would exit,
A veritable flighty Venus,
As, when, in a man's costume arrayed

The goddess enters a masquerade. (A translation by Ledger)¹⁰

In this verse we came across the simile in the line “Подобный ветреной Венере...”, which was translated into English as “as Venus when she's mounting”, in the translation of Johnston and “A veritable flighty Venus...” in the translation of Ledger. Johnston used analogical method of translation, so his translation is on the text level, while Ledger used descriptive method of translation; his translation is also on the text level. The similes sound differently in the translations but in general both translators tried to transfer all colorfulness of the source text.

(XXXI)

Исчезло счастье юных лет -
Как на лугах ваш легкий след.¹¹

Ch. Johnston made his translation using his imagination and adding simile, in spite of the fact that the simile is not the same as in the original:

The happiness of youth is dead,
just like, on turf, your fleeting tread.¹²

⁸ Пушкин А.С. «Избранное» 1954 стр. 357

⁹ Johnston Ch. “Eugenic Onegin” 1977 Symbolic Activity 11 (2):p.8

¹⁰ Ledger G.R.: Pushkin's *Yevgeny Onegin*. A dual language version. English translation by Gerard. R. Ledger. Oxford: Oxquarry Books 2001.p.8

¹¹ Пушкин А.С. «Избранное» 1954 стр. 358

Ledger also added simile, which is completely different in the original but his translation differs from the translation made by Johnston and sounds like:

But now the dream of youth is over,
Like your soft footstep on the clover.¹³

Both translators on the text level translated the simile “Как на лугах ваш легкий след” into English. While Johnston translated it like “just like, on turf, your fleeting tread”, G. Ledger used other words to express the sentence in English: “Like your soft footstep on the clover”. In the result, both translators used approximate method of translation. Simile makes the lines more colourful and impressive.

The following lines sound as emotive as in the source language. Even the translations are different in each case the full meaning of the source text found its place.

(XXXIV)

Они не стоят ни страстей,
Ни песен, ими вдохновенных:
Слова и взор волшебниц сих
Обманчивы... как ножки их.¹⁴

Johnston added many words, which are not available in the original:

But, now I've praised the queens of fashion,
enough of my loquacious lyre:
they don't deserve what they inspire
in terms of poetry or passion --
their looks and language in deceit
are just as nimble as their feet.¹⁵

The translation belonging to Ledger is concrete and is made on the text level:

But a truce to puffing up the haughty
With my chattering and talkative muse,
They are not worth my passionate moan,
Nor my songs, inspired by them alone.
The words and looks of these sirens sweet
Are deceptive... as are their darling feet.¹⁶

¹² Johnston Ch. “Eugenie Onegin” 1977 Symbolic Activity 11 (2): p.9

¹³ Ledger G.R.: Pushkin’s *Yevgeny Onegin*. A dual language version. English translation by Gerard. R. Ledger. Oxford: Oxquarry Books 2001.p.9

¹⁴ Пушкин А.С. «Избранное» 1954 стр. 359

¹⁵ Johnston Ch. “Eugenie Onegin” 1977 Symbolic Activity 11 (2): p.10.

In this verse we can see the simile in the lines: “Слова и взор волшебниц сих Обманчивы... как ножки их.” Johnston translated them like: “their looks and language in deceit are just as nimble as their feet...”. He used the link word “as...as” in his translation. The translation is made on the text level, because translated added more words which are absent in the original. So, we can come to conclusion that Johnston used analogical method in his translation. The second translation belongs to Ledger. The translation of the simile sounds like “The words and looks of these sirens sweet Are deceptive... as are their darling feet.”. Translator also used descriptive method of translation; the translation is made on the text level and reflects all colourfulness of the source text.

(LIV)

Хандра ждала его на страже,

И бегала за ним она,

Как тень иль верная жена.¹⁷

The lines attract the reader’s attention in both languages. The simile makes it bright and interesting.

In the translation of Johnston it sounds like this:

Yes, spleen was waiting like a sentry,

and dutifully shared his life

just like a shadow, or a wife.¹⁸

The second translation made by Ledger coincides with the translation made by his colleague Johnston and is the following:

While disillusion watched with a constant guard

And pursued him ever throughout his life

like his own shadow, or a faithful wife.¹⁹

In this verse, we came across the simile in the lines “Как тень иль верная жена”. Johnston translated the lines as “just like a shadow, or a wife.” The translator used the link word “like” in his translation. His translation is made on the text level, because he missed some words, while Ledger made his translation on the word level his translation completely coincides with the original: “Like his own shadow or a faithful wife. Both translators used ana-

¹⁶ Ledger G.R.: Pushkin’s *Yevgeny Onegin*. A dual language version. English translation by Gerard. R. Ledger. Oxford: Oxquarry Books 2001.p.10

¹⁷ Пушкин А.С. «Избранное» 1954 стр. 362

¹⁸ Johnston Ch. “Eugenie Onegin” 1977 Symbolic Activity 11 (2): p.12.

¹⁹ Ledger G.R.: Pushkin’s *Yevgeny Onegin*. A dual language version. English translation by Gerard. R. Ledger. Oxford: Oxquarry Books 2001 p.12

logical method of translation. Moreover, they have translated the simile without losing effect available in the source text.

The following lines sound as emotive as in the source language. Even the translations are different in each case the full meaning of the source text found its place.

(X) Chapter Two

Он пел любовь, любви послушный,
И песнь его была ясна,
Как мысли девы простодушной,
Как сон младенца, как луна
В пустынях неба безмятежных,

Богиня тайн и вздохов нежных.²⁰

There are many similes in the passage.

The translation of Johnston is the following:

He sang of love, to love subjected,
his song was limpid in its tune
as infant sleep, or the unaffected
thoughts of a girl, or as the moon
through heaven's expanse serenely flying,
that queen of secrets and of sighing.²¹

The second translation belongs to Ledger and sounds like:

He sang of love, in love he would swoon,
And his song was of the most pellucid,
Like the thoughts of a young lass, simple hearted,
Like the dreams of a child, or like the moon
In the great untroubled deserted skies,

The goddess of mystery and tender sighs; (*A translation by Ledger*)²²

Similes in these verses were translated into English but in different ways. “Как мысли девы простодушной, Как сон младенца, как луна ...” was translated by Johnston like “as infant sleep, or the unaffected thoughts of a girl, or as the moon” so translator used conjunction “as” in order to express simile in the Target language text. As it is seen in the translation, translator made some replacement but in general, the translation is close to original. Johnston used analogical method of translation. His translation is on the text

²⁰ Пушкин А.С. «Избранное» 1954 стр. 366

²¹ Johnston Ch. “Eugenie Onegin” 1977 Symbolic Activity 11 (2):p.15.

²² Ledger G.R.: Pushkin’s *Yevgeny Onegin*. A dual language version. English translation by Gerard. R. Ledger. Oxford: Oxquarry Books 2001 p.15

level. The second translation made by Ledger is also close to original. In comparison with the Johnston's translation translator expressed simile using the link word "like", so his translation is "Like the thoughts of a young lass, simple hearted, like the dreams of a child, or like the moon". Ledger used analogical method of translation; his translation is on the word level.

(XXIII)

Всегда скромна, всегда послушна,
 Всегда как утро весела,
 Как жизнь поэта простодушна,
 Как поцелуй любви мила,
 Глаза как небо голубые;
 Улыбка, локоны льняные,
 Движенья, голос, легкий стан,
 Всё в Ольге...²³

There are many similes in the original.

The translations are very interesting. The first translation belongs to Johnston:

Full of obedience and demureness,
 as gay as morning and as clear,
 poetic in her simple pureness,
 sweet as a lover's kiss, and dear,
 in Olga everything expresses –²⁴

It is necessary to say that the translator did not omit the similes in his translation and transferred all of them in very interesting and attractive way.

While in spite of the fact that Ledger's translation differs but it is also reflecting all the colorfulness of the source text:

Yet always modest, always truthful,
 Always as cheerful as the morn,
 Like a poet's life, simple, youthful,
 Like love's first kiss without its thorn,
 Her eyes like the heavens, blue, serene,

Her smile, her flaxen hair all gleaming,
 Her movements, voice, her slender waist,
 All was in Olga...²⁵

²³ Пушкин А.С. «Избранное» 1954 стр. 368

²⁴ Johnston Ch. "Eugenie Onegin" 1977 Symbolic Activity 11 (2):p.17

²⁵ Ledger G.R.: Pushkin's *Yevgeny Onegin*. A dual language version. English translation by Gerard. R. Ledger. Oxford: Oxquarry Books 2001.p.17

In this verse we came across similes “Всегда как утро весела, Как жизнь поэта простодушна, Как поцелуй любви мила, Глаза как небо голубые...”. The author describes one of the heroes using many similes, so the reader can imagine what she was like. Johnston translated as “as gay as morning and as clear, poetic in her simple pureness, sweet as a lover's kiss, and dear,”. The translator used link word “as” in his translation. The translation is made on the text level but translator made some omissions for instance the line “Глаза как небо голубые” was not translated by Johnston. In general, the translator used descriptive method of translation. His translation is on the text level.

The second translation made by Ledger differs. In this verse translator used the link words “as...as”, “like” and his translation is: “Always as cheerful as the morn, Like a poet's life, simple, youthful, Like love's first kiss without its thorn, Her eyes like the heavens, blue, serene...”. This translation is closer to original; translator used analogical method of translation. His translation is on the word level.

The following lines sound as emotive as in the source language. Even the translations are different in each case the full meaning of the source text found it place.

(XXV)

Дика, печальна, молчалива,
Как лань лесная боязлива,
Она в семье своей родной
Казалась девочкой чужой.²⁶

The translation made by Johnston sounds like this:

Shy as a savage, silent, tearful,
wild as a forest deer, and fearful,
Tatyana had a changeling look
in her own home. She never took
to kissing or caressing father
or mother;²⁷

The translation made by Ledger is the following:

A wild thing, mournful and retiring,
Like a doe seen in a forest clearing.
In the midst of all her kith and kin
She seemed like something alien.²⁸

²⁶ Пушкин А.С. «Избранное» 1954 стр. 353-454

²⁷ Johnston Ch. “Eugenie Onegin” 1977 Symbolic Activity 11 (2):p.18

²⁸ Ledger G.R.: Pushkin's *Yevgeny Onegin*. A dual language version. English translation by Gerard. R. Ledger. Oxford: Oxquarry Books 2001.p.18

Though the translators used different ways in their translations, their translations reflect all brightness off the source text. In this verse simile “Как лань лесная боязлива,” was translated by Ch. Johnston as “wild as a forest deer”, so his translation is made on the word level, he used analogical method of translation. The translation of Ledger is: “Like a doe seen in a forest clearing”, differs. Translator used approximate method of translation and his translation is on the text level.

What kind of translation preferred more? There are equivalent, analogical, descriptive and approximate methods of translation, which both translators used in their translations. The reason of which method of translation the translators preferred depends on the context and cultural elements, realities, historical facts, traditions and customs, which are different in Russia and England. Therefore, the translators selected the best method which transfers the meaning of the Source Text perfectly, without losing its colorfulness.

Bibliography:

1. Johnston Ch. “Eugenie Onegin” 1977, Symbolic Activity 11 (2): 145-159.
2. Пушкин А.С. «Избранное» 1954 стр. 353-454
3. Ledger G.R.: Pushkin’s *Yevgeny Onegin*. A dual language version. English translation by Gerard. R. Ledger. Oxford: Oxquarry Books 2001.

MÜƏLLİFLƏRİN NƏZƏRİNƏ!

1. Qərbi Kaspi Universitetinin Elmi xəbərlər jurnalında əvvəllər nəşr olunmamış orijinal əsərləri və müəllifin tədqiqat sahəsi üzrə yazılmış icmal məqalələri qəbul edir.

2. Məqalələr ingilis, azərbaycan, rus dillərində qəbul edilir.

3. Yazılar Microsoft Word yazı proqramında, (science@wcu.edu.az) ünvanına göndərməlidir. Göndərilən məqalələrdə aşağıdakılar nəzərə alınmalıdır:

* Məqalənin başlığı, müəllifin adı, ata adı, soyadı,

* İş yeri,

* Elektron ünvanı,

* Xülasə və açar sözlər.

4. Məqalə struktur etibarilə xülasə, giriş, alt başlıq və ya başlıqlardan, nəticə və isifadə olunmuş ədəbiyyat siyahısından ibarət olmalıdır.

5. Məqalədə başlıq hər xülasədən əvvəl ortada, qara və böyük hərflə xülasələrin yazıldığı hər üç dildə olmalıdır.

6. Xülasə 100-150 söz aralığında olmaqla, məqalənin yazıldığı dildə və bundan əlavə yuxarıda göstərilən iki dildə olmalıdır. Məqalənin hər üç dildə yazılmış xülasəsi bir-birinin eyni olmalıdır. Açar sözlər uyğun xülasələrin sonunda onun yazıldığı dildə verilməklə ən azı üç sözdən ibarət olmalıdır.

7. Bütün məqalələrin orijinal dilindən asılı olmayaraq mütləq azərbaycan, rus və ingilis dillərində xülasələri və açar sözləri dərc edilməlidir.

8. Məqalədə UOT kodu göstərməlidir.

9. Məqalə aşağıdakılardan ibarət olmalıdır:

* Giriş,

* Tədqiqat işinin müzakirəsi

* Nəticələri

* İstinad ədəbiyyatı rus dilində olduğu halda orijinal dili mötərizə içərisində göstərməklə yalnız latın əlifbası ilə verilməlidir.

10. Şəkil, rəsm, qrafik və cədvəllər çapda düzgün, aydın çıxacaq vəziyyətdə və mətn içərisində olmalıdır. Şəkil, rəsm və qrafiklərin yazıları onların altında yazılmalıdır. Cədvəllərdə başlıq cədvəlin üstündə yazılmalıdır.

TO THE ATTENTION OF AUTHORS!

1. The Journal of Western Caspian University accepts previously unpublished, research papers, original works and review articles written by the author in the field of research.

2. Articles are accepted in English, Azerbaijani, Russian languages.

3. Entries should be sent in Microsoft Word writing program to the address (science@wcu.edu.az). The following should be considered in the articles sent:

*The title of the article, the name, father's name and last name of the author.

*The occupation.

*E-mail address.

*Summary and key words.

4. The article must consist of introduction, sub-headings or headlines, conclusion and the list of used literature, by its structure.

5. The title of the article must be given above of every summary in the middle of the paper, **in bold** and capitalizing in three languages.

6. The summary must consist of 100-150 words and must be given in the original language and translated into two languages.

7. All three summaries must be the same in three languages.

8. The UDC code must be provided in article.

9. The article must consist of these:

Introduction

Description of research

Conclusion

The reference literature being in Russian, the source language must be indicated in brackets in Latin alphabet.

10. Pictures, drawing, graphics and tables must be in the text that clearly published. Captions must be written below the pictures, drawing and tables.

Məqalələr aşağıdakı ünvanə göndərilir:

E-mail: science@wcu.edu.az;

Məqalələrin online qəbulu: journal.wcu.edu.az

Статьи направляются по адресу:

E-mail: science@wcu.edu.az;

Онлайн прием статей: journal.wcu.edu.az

Articles should be sending to the following address:

E-mail: science@wcu.edu.az;

Submit online: journal.wcu.edu.az

<i>Formatı</i>	70×100 ¹ / ₁₆
<i>Həcmi</i>	F.ç.v. 6,5
<i>Sayı</i>	500

Qərbi Kaspi Universitetinin nəşriyyat-poliqrafiya mərkəzində yığılmış və çap olunmuşdur.